

ПАВЕЛЪ П. ШАТЕВЪ

НАЦИОНАЛНИТЪ МАЛЦИНСТВА
И
САМООПРЕДЪЛЕНИЕТО НА НАРОДИТЪ

ТРАГЕДИЯТА НА БАЛКАНИТЪ

СОФИЯ
ПЕЧАТНИЦА „СЪГЛАСИЕ“
1936

ПРЕДГОВОРЪ

Всеобщата война се прекрати презъ 1918 г., обаче отъ тогава и до днесъ тя продължава, само че не на бойнитъ полета, а на економическа и политическа база. Народитъ сѣкашъ се намиратъ въ една непрекъсната борба, води се най-ожесточената стопанска война, каквато до сега историята не е виждала и това именно създава общия хаосъ въ международнитъ отношения.

Следъ прекратяването на военнитъ действия отпочна се една яростна борба на економическа почва, като всѣка държава се зае да увеличи и рационализира своето производство не само да задоволи своитъ вътрешни национални нужди, а и да изнесе излишнитъ земеделчески и индустриални произведения на външния, международенъ пазаръ. Освенъ това, всѣка държава произволно увеличи своитъ митнически тарифи, сир. постави изкуствени и силни прегради, подъ благовидния претекстъ — да засили, защити своето земеделческо или индустриално производство. Митническитъ прегради, които държавитъ издигнаха, ги превърнаха въ самозадоволяващи се стопанства, а това, по необходимостъ, повлече обезценяването на много мѣстни произведения, особено въ земеделскитъ страни. Предизвика се една голѣма дефлация, спрѣха кредититъ, като се създаде единъ общъ крахъ, както въ земеделскитъ, тъй и въ индустриалнитъ страни въ цѣлия свѣтъ, поради намалената покупателна мощъ на производителното население — селско и градско, сир. поради голѣмото обедняване на народнитъ маси — консуматори. Военнитъ контрибуции, наречени репарации, наложени на победенитъ държави и военнитъ дългове, които не сѣ по силитъ и на безъ това задлъжнялитъ държави¹⁾, рационализирането на производството, което изхвърли една армия отъ 35—40 милиона безработни, още повече уве-

¹⁾ Споредъ германския профессоръ д-ръ Юлгустъ Хиршъ, съзлото на свѣтовнитъ политически дългове (безъ репарационнитъ) презъ 1932 г. сѣ 54.5 милиарда марки (1571.4 милиарда лева) и международнитъ частни дългове 234 милиарда марки (7159 милиарда лева). Всичкитъ дългове възлизатъ на 268.5 милиарда марки (8.89 милиона лева). За тѣхъ дългове трѣбва да се плаща годишно 16—18 милиарда марки лихви и амортизации (450—480 милиарда лева). А това е почти невъзможно, като се знае, че цѣлата международна търговия възлиза на стойностъ 145 до 150 милиарда марки (4.12 милиона лева).

лични общия крахъ, и по тоя начинъ се стигна до една нечувана по своитѣ размѣри обща економическа, финансова, политическа криза, каквато човѣчеството не е виждало до сега. А още по-страшното е, че тази криза нѣма изгледъ бързо да се прекрати. Напротивъ, всѣки день се засилва и по всичко изглежда, ще продължи още много . . . Навсѣкжде мизерия, несигурност и опасност! Криза общостопанска, економическа, финансова, политическа, вътрешна и международна.

Тази криза не е преходна, защото причинитѣ ѝ лежатъ въ самата система на сегашнитѣ економически отношения. Кризата е криза на самия капитализъмъ, неспособенъ вече къмъ творчество, завършилъ цикъла на своитѣ постижения, отреченъ отъ съзнанието на маситѣ. Но егатизма въ своитѣ проявления не дава задоволително разрешение на проблемитѣ, които предстоятъ да бъдатъ успѣшно ликвидирани.

Човѣчеството се люшка между чука и наковалната, на капитализма и егатизма, за да намѣри своето равновесие въ една нова, синтетична система на творческа, економическа и политическа демокрация, очистена отъ тѣжелиберализма и съчетаваща индивидуализма и колективизма въ едно хармонично цѣло*.

Днешната криза — казва професоръ Никола Мъррей, ректоръ въ колумбийския университетъ въ Ню-Йоркъ и председател на Карнегиевата дотация за международенъ миръ — не прилича на другитѣ кризи, които свѣтътъ е изживѣтъ въ миналото. Настоящата криза нѣма да спре своя ходъ автоматически, така както е било въ миналото.

Кризата, която е обхванала човѣчеството има международенъ характеръ и трѣбва да се лѣкува съ международни срѣдства. Ето защо, заключава г. Бътлеръ, свѣтътъ не ще може да запази свободата си, ако не се създаде *истинско равенство и пълна справедливостъ между държавитѣ и отдѣлнитѣ граждани*.

Колкото и да сѫ правдиви и логични думитѣ и заключението на проф. Н. Бътлеръ, все пакъ, всѣка държава отдѣлно ще трѣбва да намѣри срѣдства и сили, преди всичко въ себе си, за да се облекчи настоящата криза, безъ да чака мѣрkitѣ, които се налагатъ отъ общъ, международенъ характеръ. Въ противенъ случай свѣтътъ ще изпадне въ едно хаотично положение, изходътъ на което е пълненъ съ голѣми неизвестности и изненади, защото ако сегашното положение остане, или войза или обща революция очаква човѣчеството.

Но едновременно съ това нека отбележимъ, че погрѣшно е схващането, какво, злото е само въ бушуващата общостопанска, економическа, финансова, политическа или психологическа криза. . . Освѣтъ споменатитѣ кризи въ свѣта, особено

въ Европа, съществува и една друга криза — *националната*. Тя макаръ и да се покрива съ общостопанската, все пакъ, взета съ съществуващата политическа и психологическа кризи, съкашъ въ нѣкои страни, каквито сж напр. Балканитѣ *доманара мада* *економическата и политическата кризи*. Ето защо, безъ да се пренебрегва общостопанската, економическа и финансова кризи, трѣбва да се търси цѣръ, да се взематъ мѣрки за премахването и на *националната криза*, особено тамъ, където политическитѣ и национални въпроси сж много прелетени.

Националниятъ въпросъ, обаче, съществува не само като проблема на отдѣлната нация, а и като международна проблема, като въпросъ за осигуряване общия прогресъ чрезъ осъществяване на максимално благоприятни условия за културното развитие на отдѣлнитѣ народи и държави, осигуряване на общия миръ, на нормалнитѣ економически и културни връзки и отношения между народитѣ и държавитѣ, като въпросъ за гарантиране и прокарване въ живота най-светото човѣшко право — правото на национална свобода и национално самоопредѣление.

Въ най-новитѣ времена навсѣкде по свѣта (като изключимъ С.С.С.Р.) изострената борба за съществуване между народитѣ поставя и националния въпросъ въ една болезнена и все повече изостряща се форма и то не само като въпросъ на отдѣлна нация, но и като международна проблема. Всеобщата война и развиващитѣ се следъ нея международни стопански и политически отношения не само не доведоха до едно ориентирание на работитѣ къмъ разумно и благоприятно за общото развитие разрешеніе на националния въпросъ като международна проблема, но създадоха едно крайно обтегнато и изострено положение, което се изразява въ засилването на общата несигурностъ, трескави и крайно изтощителни въоръжения, ограждане на отдѣлнитѣ държави съ митнически бариери и автархия (затвореното национално стопанство), къмъ парализиране на нормалната търговска обмѣна. А всичко това иде само да обремени и направи още по-тежка и невоносима голѣмата международна стопанска криза и да я превърне въ неизцѣрима социална болестъ.

Това положение въ международнитѣ отношения се дължи главно на обстоятелството, че легитимния стремежъ къмъ осигуряване условия за културно развитие, къмъ свобода и самоопредѣление на нацията се превърна, подъ влиянието на непосредствени и груби интереси на економически силнитѣ обществени слоеве въ голѣмитѣ държави, въ стремежъ къмъ осигуряване и завладяване чужди пазари, економически и стратегически територии, къмъ подчинение и асимилиране чужди

населения, економическо разорение на своите конкуренти, или съ други думи, дължи се на обстоятелството, че национализма се превърна във хищник, безогледен, свиреп империализъм.

Въ особено остра форма е съществувалъ и продължава да съществува националният въпросъ въ централна Европа и особено на Балканите.

За българския народъ разрешението на националния въпросъ въ най-новиятѣ времена е представлявало целъ на редица кървави революционни движения, на кръвопролитни войни, на най-отчаяни свърхнапряжения и непосилни жертви. Той е поглъщалъ и изтощавалъ силите и средствата на нацията; въ негово име преобилно се е лѣла най-скъпата българска кръвъ и са давани най-големите материални и морални жертви.

Но българският национален въпросъ не е разрешенъ. Края на последните две войни бѣше катастрофаленъ за нашето национално дѣло. Титанските усилия на българския народъ, неговите страдания и жертви, неговите революционни подвизи и епически бойни победи не доведоха до нищо съществено, не помръднаха напредъ разрешението на националния въпросъ. Нѣщо повече. Българския народъ изгуби сили и независими позиции, понесе катастрофални и едва ли вече поправими загуби.

Основната причина на всичко това е липсата на ясна мисль, ясни разбирания, разумно ръководство, както и липсата на достатъчни морални сили за преодоляване на дребнавия личенъ и груповъ егоизъмъ, доколкото той се изпречваше като препятствие на пътя на разумната творческа дейность за разрешението на националния въпросъ.

Днесъ по-добре ли сме въ това отношение, отколкото по-рано? Извлекли ли сме необходимите поуки? Намѣрили ли сме истинския, разумния пътъ?

Уви, това далечъ не може да се твърди. Обстановката се е промѣнила. Но въ нашата обществена и политическа мисль царя лутаницата, мъглата, слѣпотата на миналото, дребния личенъ и груповъ интересъ.

Повече свѣтлина, повече яснота и разбиране въ проблемата на националния въпросъ — това е една отъ най-повелителните нужди на момента; това е първата предпоставка за разумна творческа дейность въ тая посока.

Да съдействува по силите си за задоволяването на тая скъпоценна по значение нужда отъ повече свѣтлина върху всички въпроси въ свързка съ голѣмата национална проблема — ето целта на нашия трудъ.

Народъ, нация, държава

Народъ, нация, националност, държава сж отдѣлни, различни понятия, които не трѣбва да се смѣсватъ едни съ други.

Много учени, юристи, социолози, общественици-специалисти, въ продължение на повече отъ единъ вѣкъ, отъ като националната идея взе надмошие и придоби, тъй да се каже, гражданственостъ, сж се занимавали и се занимаватъ съ въпроса за нацията, като се стараятъ, колкото се може по-опредѣлено, да дадатъ едни по-точни дефиниции на понятията за нация, народъ, националност, държава. Тукъ, безъ да разглеждаме различнитѣ схващания и дефиниции на горепомнатитѣ понятия, ще кажемъ, че нацията е едно общо понятие, различно отъ понятието народъ, държава. Нацията е сборъ отъ хора, живущи върху една опредѣлена територия, сборъ на хора отъ една и съща раса, единъ езикъ, еднакви обичаи, еднакви отличителни качества. А държавата е само единъ конститутивенъ елементъ (настройка), политически изразъ на интереситѣ и волята на гражданитѣ или частъ отъ тѣхъ, единъ инструментъ на нацията. Държавата е обществената организирана сила, въ която се концентриратъ за изпълнението на законитѣ и общата отбрана силитѣ и правата на тоя сборъ отъ хора. Всичкитѣ индивиди на една нация сж свързани чрезъ една естествена връзка, която се нарича националност (Ernest Leher).

Нацията е устойчива общностъ въ езика, територията, економическия животъ и психологическия складъ, който се проявява въ общността на културата. Така че подъ понятието нация трѣбва да се разбира опредѣлена съвкупностъ отъ индивиди, която има следнитѣ четири характерни признаци: единство въ езика, еднаквостъ въ територията, единство въ економическитѣ връзки и еднаквостъ въ националния характеръ, което се изразява въ литературата, живописъта, музиката и т. н. Именно тия четири признаци опредѣлятъ понятието *нация*, която е продуктъ преди всичко на историческото развитие. Но нека отбележимъ, че това не значи какво нѣкои народи, които не притежаватъ тѣзи четири признаци, нѣматъ основание и право да образуватъ свои отдѣлни държави, за да се развиватъ по-правилно въ културно и економическо отношение, да се развиватъ национално. Само съ точното теоретическо

опредѣление на нацията не се обуславя създаването на отделни политически единици, държави, било като такива съ една нация или такива съ много националности, наричани многонационални държави каквито бѣха напр. бившият Австро-Унгария, Отоманската империя, Царска Русия, каквито сѣ по настоящемъ Югославия, Ромѣния, които сѣ типични многонационални държави, обхващали, завзели територии и народи отъ различенъ расовъ, националенъ произходъ.

Нацията, като обществено понятие, не е нѣщо строго, конкретно. Думитъ *нация* и *народъ* не въ всички езици се покриватъ, защото не у всички общества има две понятия, както у насъ, напримѣръ, гдето латинската дума нация начева да отдѣля, ако не напълно, то поне частично, особено съдържание отъ думата народъ. Последното понятие име прилагаме къмъ масата отъ хора, които не изразяватъ нѣкое особено класифицирано явление, когато понятието за нацията като че ли се стреми да даде на сѣщата групировка отъ личности нѣщо по-опредѣлено, по-квалифицирано, нѣщо, което е свързано съ опредѣлени други категории обществени явления, като: организация, държавност и подобни. Така че до като подъ думата народъ име мислимъ хората като особенъ родъ обществени личности, които не сѣ свързани на сила помежду си и които, напротивъ, въпрѣки тѣхното насилствено политическо смѣсане въ държавната организация, продължаватъ все повече и повече да затвърдяватъ своитѣ отделни права на самостоятелни обществени личности, макаръ и раздѣлени въ разни политически, географически или други, дори духовни, религиозни, граници. Тия три степени на народностно оформяване, което маситѣ преживяватъ въ своята социална формация — *народъ*, *нация* и *националност* — съпоставятъ психологията на естественото развитие и обществеността. Въ пѣтя на това развитие нѣма опредѣлени правила, граници и условия за преминаването отъ една степенъ въ друга. Тукъ играе роля по-слабото или по-силно съзнание на духовнитѣ връзки, които свързватъ хората, маситѣ помежду имъ, връзки, които въ разни времена, у разни народни маси и при различни условия сѣ различни и различно влияние сѣ оказвали върху оформяванията на народното съзнание, произходъ, съжителство, езикъ, религия, политическа сѣдба и пр.¹⁾

Националната идея е продуктъ на новата епоха въ развитието на човѣчеството като резултатъ отъ философията на Ренесанса и философитѣ хуманисти презъ време на френската революция. Въ своя ходъ тази идея е тѣсно свързана съ идеа-

¹⁾ „Националниятъ принципъ въ държавността изобщо и у насъ частно“ отъ Проф. В. Боевъ.

литѣ на демократизма и съ тѣхъ става единъ силенъ факторъ въ живота на народитѣ.

Всѣки човѣкъ, всѣки гражданинъ на единъ народъ трѣбва да има и да развива своето национално чувство, но всѣки трѣбва да бѣде противъ крайния, експанзивенъ национализъмъ, който може да причини нови катастрофи.

Истинскиятъ национализъмъ трѣбва да се различава отъ крайния национализъмъ, шовинизма, които могатъ да се изразятъ въ фашизъмъ, хитлеризъмъ, които отъ своя страна могатъ да раздухатъ още повече религиозния и националистически антагонизъмъ между народитѣ, вмѣсто да се развие демократизмътъ както между членоветѣ на единъ народъ, тъй и между отдѣлнитѣ народи, като членове на цѣлото човѣчество.

Подъ понятието *национално малцинство* се разбира, частъ или отломка отъ единъ народъ или една националностъ, които главно по *раса, религия* или *вѣроизповѣданіе и езикъ* — етнически се различава отъ по-голямата частъ на населението, т. е. болшинството на населението групирано, живуще въ границитѣ на една държава. Така че ако, отъ юридическо гледище, националното малцинство е идентично съ частъ, отломка на единъ народъ, ние трѣбва да видимъ какво е народъ, за да можемъ да дадемъ опредѣление на народностното, национално малцинство. *Народъ е сборъ отъ лица, свързани съ исторически, езикови, културни, религиозни или чрезъ други връзки, които лица се чувствуватъ като едно цѣло.¹⁾*

Така че тукъ различаваме *обективни* елементи и единъ *субективенъ*. Обективнитѣ елементи, разбира се, сѫ необходими, за да може да се установи съществуването на единъ народъ. Но, което е още по-важно, то е тъй нареченото *национално съзнание*, т. е. *чувството и волята* за образуването на единъ народъ. *Тамъ, където го нѣма, нѣма народъ*. Това ни дава същевременно и разрешението на единъ въпросъ, който напоследъкъ предизвика спорове въ литературата по националнитѣ малцинства. Ако се спори дали волята е същественъ елементъ на малцинствата, отъ казаното отъ насъ показва до очевидностъ, че моментътъ на волята е също така необходимъ за опредѣлянето на понятието за малцинство, както е необходимъ за понятието за народъ. И тъй понятието народностъ, национално малцинство е: *една по-голяма или по-малка отломка, частъ отъ еднакъ народъ т. е. отъ единъ сборъ отъ лица свързани съ исторически, езикови, културни,*

¹⁾ Думата народъ, често или изобщо употребяватъ и въ държавно-политическия смисълъ и въ културно-економическия смисълъ.

религиозни или вънроизповядни или други връзки, които лица се чувствуватъ като едно цяло, като се различаватъ отъ мнозинството чрезъ сжитиѣ тия връзки, които обединяватъ тия лица помежду имъ въ опредѣленъ народъ; така че националното чувство не е достатъчно. Необходимо е освенъ това чувството, че сж раздѣлени чрезъ сжитиѣ елементи, които ги обединяватъ въ единъ народъ различенъ отъ тоя, където се намира малцинството.

Какво трѣбва да се разбира подъ езиково и върско малцинство?

Езикътъ е най-важното обективно мѣрило наредъ съ историческитѣ спомени. Подъ езикъ трѣбва да се разбира оня, съ който едно лице изобщо е свикнало да си служи.

Тоя езикъ общо взето е майчиния. Може да се случи той да не съвпада съ официално предписания напр. отъ разпореждаванията въ една държава. Сжшо така не е необходимо той да бжде езикътъ, който едно лице говори най-добре, но за доказване на противното може да се смѣта, че езикътъ, говоренъ отъ едно лице, е оня, на който се изразяватъ родителитѣ му, при смѣсени такива т. е. на лица отъ разна народностъ, езикътъ на майката „майчиния езикъ“, на който обикновено се дава първото възпитание на децата. Това обяснява въкогашнитѣ бити — а за жалостъ и сегашнитѣ — държавитѣ, завладѣли територии съ население, говорещо езикъ, различенъ отъ езика на тѣхнитѣ поданици, за да изкоренятъ сжщевременно — като се има предвидъ значението на езика — чувството на единство съ другъ народъ. Защото трѣбва да подчертаемъ, че езикътъ редомъ съ общата история е най-важния елементъ за обективнитѣ критерии на понятието народъ¹⁾.

Понятието народъ се различава отъ понятието нация по това, че е частъ отъ нея или пъкъ общностъ отъ части на различни нации.

Етническитѣ религиозни и езикови малцинства, нахождящи се почти въ всички държави, могатъ да се раздѣлятъ на две главни категории, които пъкъ по своя съставъ и мѣстожителство биха могли да се подраздѣлятъ, както ще видимъ по-късно още на две: истински малцинства и неистински или погрешно наричани „национални малцинства“. Дветѣ главни подраздѣления сж: поданици на самата държава, а други чужденци т. е. бивши или настоящи поданици на друга държава, които по силата на редъ обстоятелства, войни, революции или отдѣлни междудържавни споразумения сж отдѣлени

¹⁾ Prof. Strupp „La situation juridique des macedoniens en Ygoslavie“, Paris 1919.

отъ своята нация и отъ своето отечество и сѫ заставени временно или постоянно да живѣятъ въ друга, чужда за тѣхъ държава.

Национални малцинства е имало, има и ще има въ всички държави, защото абсолютно е невъзможно жителитѣ на една държава да се разграничатъ или отдѣлятъ съвършено етнически отъ останалитѣ съграждани, жители на същата държава.

Много отдавна, почти на всѣкъде, е имало национални малцинства и още преди нѣколко столѣтия имало е фактори, които сѫ се грижили, щото тѣзи на първо време религиозни, а по-сетне езикови, национални малцинства да бждатъ запазени, покровителствувани отъ прекоимѣрния религиозенъ, племененъ или расовъ антагонизъмъ, който въ продължение на столѣтия е съществувалъ и се е развивалъ въ отдѣлнитѣ различни по расовъ произходъ и религия племена и народи.

Въ далечното минало въ много страни и държави, поради необуздания религиозенъ, расовъ или племененъ антагонизъмъ, който умишлено или неумишлено се е подклаждалъ отъ заинтересовани, отговорни или неотговорни фактори въ различнитѣ страни и държави, нѣкой тогава религиозни малцинства сѫ били жестоко преследвани и подлагани на нечувани мъки и страдания като сѫ били поголовно клани и унищожавани или насила пропѣждани вънъ отъ държавитѣ. Поради тѣзи жестокости и тероръ упражнявани отъ владствуващитѣ нации или признати религиозни общества, въ името преди всичко на човѣщината, а после на справедливостта и правото презъ разни времена сѫ били сключени разни договори, които да гарантиратъ поне една сравнителна свобода за етническитѣ религиозни и езикови малцинства останали да живѣятъ въ отдѣлна, чужда за тѣхъ държава.

Покровителството на малцинствата

Историческо развитие на въпроса за покровителството на малцинствата

Въ историческото развитие на народитѣ винаги е имало по-големитѣ или по-малкитѣ антагонизмъ между лица, принадлежащи на различни вѣри, раси или народностни групи. Управляващото мнозинство е било твърде малко толерантно къмъ малцинството.

Въпросътъ за покровителство на малцинствата за първи пътъ се поставя въ Европа следъ Реформацията и то въ областта на религиозното покровителство. Реформацията раздѣли западнитѣ народи на католици и протестанти. Вестфал-

ският конгресъ отъ 1618 год., като прогласи свободата на съвестта и равенството на дветъ християнски религии, далъ правна санкция на станалото раздѣляне. Въ по-къснитъ международни договори често с уговорено изрично правото на религиозно покровителство на малцинствата. Първиятъ договоръ бѣ сключенъ презъ 1660 г. въ Олива, съ който Ливония се отстъпва отъ Полша на Швеция. Въ него е било уговорено по единъ положителенъ начинъ свободата на съвестта за религиознитъ малцинства. Шведскиятъ кралъ се задължавалъ да гарантира свободата на вѣрата за католицитѣ, които населяватъ тая областъ и правото имъ да иматъ свои училища. Сжщо така, подобни разпореждания имаше въ договоритъ, подписани въ Нимегъ отъ 10 августъ 1678 г., въ Рийсвигъ отъ 1697 г., въ Бреслау отъ 1742 г., Варшава 1773 г., Фридрихсхамъ 1790 г. Френскиятъ кралъ Хенрихъ IV бѣ издалъ Нантскиятъ едиктъ, съ който се гарантирише свобода на вѣроизповѣданіе на протестантитѣ въ Франция.

По-късно, обаче, настъпва реакция въ това отношение и Европа преживява епоха на религиозни преследвания и гонения, особено по време на католическата реакция, която последва следъ Тридентския съборъ.

Голяма промѣна предизвика въ това отношение Френската революция. Отъ една страна тя прогласи правата на човѣка и гражданина, т. е. правата на отдѣлната човѣшка личност, отъ друга — принципътъ за свободното самоопредѣляне на народитѣ. Тѣзи две начала: свобода на отдѣлния човѣкъ и правото на отдѣлната народност да си опредѣлятъ сами своята политическа съдба, играха важна роль презъ цѣлия XIX вѣкъ. Конституциитѣ и вътрешнитъ закони на отдѣлнитъ страни постепенно гарантираха елементарнитъ и неотемлими права на отдѣлния човѣкъ; международнитъ отношения, макаръ и бавно, сжщо така довеждатъ до освобождението на много подвластни народи и до установяването на народностнитъ държави. Религията, която въ миналото игралъ такава важна роль въ международния животъ, отстъпва почти изцѣло своето мѣсто на народностния принципъ и то не само на Западъ, но и въ Близкия изтокъ. Виенскиятъ конгресъ отъ 1815 г., въпрѣки реакцията, която се прояви въ неговитъ решения, все пакъ гарантира религиозната свобода на белгийскитъ католици, които останаха подъ властта на холандския кралъ и на савойскитъ католици, които се присъединиха къмъ Женевския кантонъ. На сжщия конгресъ еврейтѣ въ Германската конфедерация добиха известни права, каквито нѣмаха до тогава; рускиятъ императоръ Александъръ I обеща религиозна свобода на поляцитѣ-католици, които останаха въ предѣлитъ на руската империя, а Австрия и Пруссия се задъл-

жиха да запазят народността на поляните въ съществуващите политически форми, както това ще намъри всъко едно отъ правителствата удобно и целесъобразно.

Положението на християнските малцинства въ Отоманската империя

Въпросът за покровителството на малцинствата представлява особенъ интересъ за работитъ на Близкия изтокъ. Великите сили последователно се намѣсваха за покровителство на християнитъ — поданици на Турция. Особено значение въ това отношение имаше Кючук-кайнарджийския договоръ отъ 1774 год., съ който Русия добиваше право да изисква отъ Високата Порта покровителство на православната църква и нейнитъ членове.

По-късно самата Турция започна да гарантира, поне формално, религиознитъ и граждански права на християнитъ. Презъ 1839 год. султанъ Абдулъ Меджидъ издаде особенъ ферманъ, известенъ подъ името Гюлхански Хати Шерифъ, за провеждане на реформи въ Отоманската империя. Ферманътъ засѣга и положението на въроизповѣднитъ и народностни малцинства: 1) гарантира живота, имота и честта на всички поданици на империята, безъ разлика на въроизповѣданіе; 2) еднакво ланъчно облагане за всички граждани въ страната; 3) гражданско равноправие между мюсюлмани и немюсюлмани.

Следъ това въпросът за положението на християнитъ въ Турция се повдига въ твърде широка форма на Парижкия конгресъ (1856 г.). Великите сили се стремѣха да премахнатъ, поне формално старото влияние на Русия на Близкия изтокъ. Върви на това начало, тѣ отмѣниха покровителството, което имаше Русия по Кайнарджийския и Одринския договори. Но най-големъ интересъ представлява отъ оная епоха издадениятъ на 18 февруарий 1856 г. отъ Портата Хати Хумаюнъ. Съ този актъ турското правителство се задължава да вземе необходимитъ и енергични мѣрки, за да осигури пълна свобода на всѣко въроизповѣданіе, каквото и да бже числото на неговитъ последователи. Хати Хумаюнътъ подчертава, че всички въроизповѣдни общини сж юридически лица и запазватъ правото си да придобиватъ и владѣятъ всѣкакъвъ видъ движими и недвижими имоти, както и, че всѣко християнско въроизповѣдно учреждение ще бже поставено подъ надзора на единъ съветъ, избираемъ отъ самитъ общини между духовнитъ лица и мирянитъ.

При създаването на българската държава, Берлинскиятъ договоръ отъ 13 юлий отъ 1878 г. положи особенъ грижи за покровителството на въроизповѣднитъ и народностни малцинства, които оставаха въ границитъ на отделнитъ балкански държави. Споредъ чл. 4 отъ договора, въ ония мѣста на Бъл-

гарското княжество, гдето българитѣ сж разсмѣсени съ турци, ромѣни, гърци или други народности, трѣбва да се държи смѣтка за правата и интереситѣ на тѣзи населенія при изборитѣ и при изработване на конституцията, а споредъ чл. 5, следнитѣ общи положенія ще образуватъ основата на публичното право въ България: различието въ религиознитѣ вѣрванія и въ вѣроизповѣданieto не може да се противопостави на никого, като мотивъ за изключаване или недееспособностъ при упражняване на граждански и политически права, както и за допусчане къмъ публични служби или почетни длѣжности или при упражняване на различни професии и индустрии, въ което мѣсто и да бжде. Свободата и външното упражняние на всички вѣри сж осигурени за всички български поданици, както и за всички чужденци, и якаяква прѣчка не може да се прави, било на иерхическата организация на отдѣлнитѣ общини, било на отношенията имъ къмъ тѣхнитѣ духовни началници.

На отдѣлно мѣсто Берлинскитѣ договоръ презвижда гаранции за правата на малцинствата за Сърбия, Ромѣния и Черна-Гора, както и за самата Турция¹⁾.

Още отъ най-стари времена, когато части отъ нѣкоя народностъ или религиозно общество сж попадали подъ чуждо владичество или, по една или друга причина, сж били присѣдинявани къмъ инородна или иновѣрна държава, търсело се е начинъ, по който малцинството да запази своитѣ особености вѣрски, езикови или други.

Най-толерантни въ това отношение сж били персийскитѣ царе. Тѣ не само сж се пазили да налагатъ съ сила персийската вѣра и езикъ на подчиненитѣ тѣмъ народи, но напротивъ, сж се старали да запазятъ особенія ликъ, характеренъ за всѣка подвластна тѣмъ областъ. Тѣхнитѣ грижи сж отивали много по-далече — тѣ сж даже помагали на угнетени народи, заварени въ завладенитѣ отъ перситѣ страни, да възстановятъ своето народно единство и поруганитѣ отъ угнетителитѣ храмове.

Тази епоха на толерантностъ свършва съ разпадането на първото персийско царство. Когато западна и срѣдна Азия и Египетъ попадатъ подъ гръцко-македонско владичество, започва епохата на насилствено елинизирание на азиатскитѣ и африкански народи. Съ минаването пъкъ подъ римска власть сжщитѣ тия народи се подлзгатъ на усилено романизиране. Скоро, обаче, се появява една нова държава, тази на партскитѣ царе отъ династията на Арсакидитѣ, царували въ 226 г. следъ Ис. Христа, която е въвела единъ режимъ на мал-

¹⁾ Проф. Г. П. Геновъ.

цинствата, на които могат да завидят и най-крайният върженици на тази система.

Въ старата Атина и чужденците се радвали на нѣкои граждански права, които имъ обезпечавали участие въ гражданския и търговски животъ на страната. Тѣзи чужденци варвари, непокровителствуващи обикновено отъ своята страна, сѣ заемали положение каквото днесъ иматъ малцинствата. Тѣхното правно положение се уреждало отъ гръцкитѣ закони. Съ политически права тѣ не сѣ ползували.

Въ Римъ, въ най-старата епоха, „чужденците, подобно на робитѣ, били изключени отъ участието въ римския правенъ животъ“ и поставени извънъ законитѣ. „По късно... правата и интереситѣ на лицата, които не сѣ били римски граждани, могли да бждатъ защитени само посредството на частното покровителство — патронажа — на нѣкой римски гражданинъ. По този начинъ чужденецътъ е придобивалъ права, поемалъ задължения и е бивалъ представляванъ въ съда чрезъ своя патронъ. Още по късно римската държава сключва особени договори съ околнитѣ независими градове, съ които тѣ уреждатъ правоспособността на своитѣ граждани, пребиваващи въ другата страна. Но когато говоримъ за чужденци въ стария Римъ, трѣбва по-скоро да разбираме граждани на страни, които въ повечето случаи сѣ въ известна зависимост отъ римската държава. Въ 507 год. пр. Р. Хр. въ Римъ се установява вече преторъ на чужденците, който сѣли послѣднитѣ не само по римскитѣ закони, но и по чуждитѣ законодателства. Полека-лека положението на свободнитѣ лица, не придобили римско гражданство, се изравнява съ гражданското положение на римскитѣ граждани, докато въ 211 год. сл. Хр. императоръ Каракала съ тѣй наречения Антониевъ законъ изравнилъ, въ областта на частното право, всички свободни граждани на империята. Политически права, обаче, тѣ придобивали само ставайки римски граждани. Колкото се отнася до покоренитѣ страни, тѣ отначало се ползували съ известно самоуправление, при което бивали почитани езика, религията, нравитѣ и обичаитѣ на населението, която автономия тѣ не закъснявали да изгубятъ, превръщайки се въ обикновени провинции на републиката или империята.

Въ Римъ и Италия е съществувало едно вѣрско малцинство — еврейското, още преди падането на Юдея подъ римско владичество. По късно отъ тази вѣрска община, къмъ която принадлежали и немалко римляни и инородци присли спрейството, се отдѣля християнската църква. И днѣтъ тѣзи малцинства сѣ били ненавиждани отъ римлянитѣ, обаче християнитѣ били много повече преследвани, поради усърдието, съ което тѣ обръщали езичницитѣ въ своята вѣра. Евреитѣ, обаче

живели затворено, като приемали въ срѣдата си само ония друговѣрци, които по свой починъ възприемали еврейството (Дубновъ 198). Християнското малцинство следъ упорита борба, която трая три вѣка, се превърна въ мнозинство и завладѣ самата държава. Императоръ Константинъ Велики (306 — 337 г.) съ своя Милански едиктъ отъ 313 г. предостави на всичкитѣ си поданици пълна свобода на вѣроизповѣданieto, при което еврейското духовенство получи еднакви права съ християнското и езическото духовенство. Но още презъ царуването на сѣмния императоръ езичниците и саренѣ били подложени на редъ стѣснителни мѣрки. При това Никейскиятъ съборъ, състоялъ се въ 325 г., склсаль последнитѣ нишки съединяващи еврейството съ християнството. Религиозниятъ гнетъ се усилилъ още повече при императоръ Констанций (337 — 361 г.)

Кратка ера на вѣротърпимостъ настѣпва съ Юлианъ Отстъпникъ, който си постави за целъ да възкреси старогръцката култура и езическия философски мирогледъ. Въ своята толерантностъ къмъ чуждитѣ религии той отишълъ дотамъ, че заповѣдалъ възстановяването на Йерусалимския храмъ. Неговото царствуване обаче траяло само две години. Отъ неговитѣ наследници най-вѣротърпимъ билъ императоръ Теодосий Великий (379—395 г.), обаче висшитѣ представители на християнската църква били тогава искрено убедени, че пълното тържество на вѣрата ще бѣде възможно само тогава, когато наедно съ другитѣ ереси бѣде унищожено и еврейството. Това вѣриане обяснява голѣмата нетърпимостъ, която цари презъ цѣлото сръдновѣковие. Католицизмътъ отива тъй далече, че подъ негово влияние се изработва максимата, споредъ която правни отношения сж възможни само между християнскитѣ нации.

Въ сръднитѣ вѣкове много е интересно положението на друговѣрцитѣ въ Хазарско и въ България. Хазаритѣ, най-близкото до първобългаритѣ туранско племе, основали силно господарство при Каспийско море. Около 730 г. тѣхниятъ великъ ханъ Буланъ и аристокрацията преминали къмъ еврейството, обаче въ държавата царува пълна вѣротърпимостъ. Всѣка религиозна група — а тѣ били четири: еврейска, християнска, мюсюлманска и езическа — се радвала на пълно вътрешно самоуправление, сѣдейки се по собственитѣ си закони отъ сѣдни едновѣрци. Върховниятъ съветъ на държавата се е състоялъ отъ седемъ души, отъ които по двама евреи, християни и мюсюлмани и единъ езичникъ.

Въ България, тогава когато ереситѣ въ цѣла Европа се преследватъ съ огънь и мечъ, се заражда и развива богомилството. Презъ време на Асеновитѣ дубровнишки

търговци католици се настаняват въ по-главните търговски центрове. Евреите пъкъ още отъ най-старо време образуватъ свои общини. Отношенията на тия общини спрямо държавата били толкова тѣсни, че въ 1376 г. видинската еврейска община признала на своите членове правото да се сжидатъ предъ държавните сжиди дори за семейни спорове отъ материално естество, произлезли, напр., при бракоразводъ или смъртъ на съпруга.

Въ Турция султанъ Мохамедъ II на 1 юний 1453 год., три дни следъ превземането на Цариградъ, издалъ ферманъ, който осигурявалъ на източно православните населения следните права: неприкосновеностъ на черквите, които не могатъ да бъдатъ превърнати въ джамии; независимъ граждански статутъ, като тѣхните бракове, раждания, погребения и всички други обичаи бъдатъ запазени по обрета и началата на вселенската черква; пасхалните празници ще продължаватъ да се празнуватъ, както преди турското владичество. Съ втори ферманъ султанътъ утвърдилъ новонабрания патриархъ (Г. П. Геновъ—II).

Сжидите права били признати и на трапезундската арменска патриаршия, премѣстена по султанска заповѣдъ въ Цариградъ, както и на еврейските общини, на които султанътъ предоставилъ даже събирането на нѣкои държавни данъци отъ евреите.

До реформацията въ Европа, съ изключение на Османската империя, испанския халифатъ, Кримъ и Кавказъ, е властувала една единна религия, християнската, наистина разделена на две черкви, западна и източна, считали се една друга като схизматични, но не и като срещени. Съ признаването на протестанството въ многобройните му видоизмѣнения, настъпила и нуждата отъ гарантиране правата на иновѣрците въ всички европейски държави. Това стана въ Франция съ Нантския едиктъ, който далъ редица гаранции на протестантите, между които нѣкои градове и крепости, които се падали отъ протестантски войскови части. Въ 1660 г. Швеция се задължила съ особенъ договоръ съ Полша да гарантира култа и училищата на католиците въ Ливония. Въ 1678 Холандия се е задължила предъ Франция да пази свободата на католическото въроизповѣданіе въ града Местрихтъ. Въ 1763 год. Англия се задължава предъ Франция да зачита правата на католиците въ Канада. Презъ XVIII в. прускиятъ кралъ Фридрихъ II и австрийскиятъ императоръ Йосифъ II усвояватъ религиозната търпимостъ като общо начало въ управлението на държавата.

Англия презъ времето на Кромвеля допушта евреите въ страната, Холандия, освободена отъ испанското владичество и ужасите на инквизицията, гони папистите, но позволява за-

селането на евреите и образуването на еврейски общини. Въ законите от 1630 г. на английските колонии в Северна Америка, Мериленд и Родъ-Айленд се казва изрично, че никой не може да бъде обезпокояван поради религиозното си вярване.

Френската революция прогласи правата на човека и гражданина по редакцията на младия генерал де Лафайет, главнокомандуващ французките войски в Северна Америка, току-що завърнал се от там и цѣлъ проникнатъ отъ идеите на Вашингтонъ и другите основатели на Северо-Американските Съединени Щати. Отъ друга страна, тя прокламира принципа за свободното самоопредѣление на народите. Отъ тогава започва една нова ера въ Европа.

Виевскиятъ конгресъ, колкото и реакционенъ да е билъ, все пакъ не е могълъ да унищожи семената на свободата посѣти презъ 26 годишния периодъ на французката хегемония въ Европа. Така сж били гарантирани правата на католиците въ Нидерландия и Женева, и то не само относно свободното изповедание на вѣрата, но и до еднаквото допускане на католици и протестанти на държавна служба. На евреите въ Германия сж били признати граждански права, както и другите прѣва, съ които сж се ползували вече въ отдѣлните германски държавици. Полците сжще получили известни гаранции, както по отношение свободата на изповеданието, тъй и за запазване на тяхната народност тамъ, където тѣ не се ползували съ пълно вътрешно самоуправление, както е било въ полското царство, подъ скиптра на всеруския императоръ.

Въ 1830 год. великите сили налагатъ като условие за признаването независимостта на Гърция гаранции за католиците, както по отношение свободата на изповеданието на вѣрата, тъй и за придобиването на пълно гражданско и политическо равноправие. На 3 ноемврий 1839 султанъ Абдулъ Меджидъ съ хати шерифа отъ Гюлхане дава гражданско равноправие на немюсюлманите. На 5 януарий 1851 год. султански берайъ учредява една независима армено-католическа черква, издигната следната година въ патриаршия. На 14 ноемврий 1850 год. съ ферманъ е била учредена протестантска община въ Турция. Скоро следъ това немюсюлманските религиозни общини биватъ признати като юридическа личностъ и тяхното устройство става на база на свободния изборъ.

По отношение на Ромъния, Парижниятъ договоръ предвиди ползуването отъ политически права и на лица нехристияни. Това, обаче остана неприложено до 1918 поради злата воля на тогавашните ромънски правителства.

Австрийската конституционна харта отъ 1867 обявява равенство на народностите предъ закона и призна езиките упо-

търбявани от населението като равноправни въ обучението, администрацията и обществения живот. Съ това бѣ поставено началото за признаване колективни права на малцинствата.

По-сетне, макаръ съ прекъсвания, почти въ всички страни, положението на инороднитѣ и иновѣрни общества се е уреждало съ специални грамоти. Така напр. полскиятъ князь Болеславъ (1247—1270) на много нѣмски колонисти е далъ голѣми облаги и самоуправление, познати подъ името „магдебургско право“ или *ius teutonicum*, а също тъй и известната полска грамота (1264 г.) състояща се отъ 37 глави въ защита на правата на еврейтѣ „за вѣчни времена“. (Вижъ „Проблемата на малцинствата и свѣтовното еврейство“ отъ Д-ръ С. Мезанъ стр. 7).

Тукъ ще отбележимъ само по важнитѣ договори, споразумения или конвенции сключени въ миналото до общоевропейската война.

1. Още презъ 1572 г., е билъ сключенъ договоръ между английската кралица Елизавета и французски кралъ Карлъ IX относно покровителството на жителитѣ принадлежащи къмъ английската църква.

2. Споразумението между Султанъ Ахмедъ I и французкия кралъ Хенрихъ IV (1614 г.) относно защитата и покровителството на католическитѣ свещеници, живущи въ тогавашната Османска империя.

3. Вестфалския договоръ (1648), по силата на който, подъ претекста да се запази „европейското равновесие“ следъ опустошителната тридесетъ годишна война, постанови щото отдѣлнитѣ държави да се заставятъ даже насила да зачитатъ религиознитѣ и вѣроизповѣдни права и свободи на съответнитѣ нѣм. поданици и жители.

4. Презъ 1814 г. се сключиха споразумения относно свободата на вѣроизповѣданіе на жителитѣ отъ белгийскитѣ провинции, които тогава бидоха присъединени къмъ Холандия. Почти едновременно съ това (1815 год.), следъ подѣлбата на Полша между Русия, Австро-Унгария и Прусия, се постанови щото поляцитѣ, живущи въ териториитѣ на третѣ държави, да иматъ право на свои религиозни и езикови учреждения (институтѣ).

5. Въ Лондонската конференция (1830 г.), когато се създаде Гърция като отдѣлна държава, по искането на Франция новосъздадената държава се задължи да зачита религията, вѣроизповѣданията на всички католици живущи въ нея, като въ сѣщото време имъ се гарантира и пълна политическа свобода като равноправни граждани на новата държава.

6. Следъ кримската война, въ Парижката конференция (1856 г.) се взеха решения за правата и покровителството на

всички жители въ Отоманската империя безъ разлика на възраст, езикъ и народностъ.

7. По-късно, когато на Гърция се отстъпиха повечешките острови, въ 1864 г., наложиха ѝ се специални гаранции относно религиозната свобода на жителитѣ останали да живѣятъ въ новата държава.

8. Берлинския конгресъ (1878 г.) съ специални клаузи въ редъ членове и параграфи постанови да се предвиди и политическо равенство и религиозна свобода на всички инородци и инновърци останали да живѣятъ въ княжество България, въ кралство Сърбия и Ромъния. Съ специални клаузи се наложиха сѣщитѣ гаранции и на Отоманската империя. По-късно въ други договори се предвидѣха специални гаранции въ полза на религиознитѣ малцинства, които останаха въ предѣлитѣ на нѣкои завзети или отстъпени и присъединени области. Така, следъ анексията на Босна и Херцеговина между Австро-Унгария и Отоманската империя се сключи специаленъ протоколъ (1909 г.) за правата и покровителството на религиознитѣ малцинства въ двестѣ провинции. Сѣщата година презъ м. априлъ България прие горепоменатия протоколъ като сключи съ тогавашното турско правителство и специална конвенция относно муфтинитѣ — шефове на мохамеданскитѣ религиозни общини въ България.

9. Следъ Балканската война (1912—1913 г.) между България и Турция (29 септемврий 1913 г.) се сключи договоръ за правата, свободитѣ и покровителството на религиознитѣ и национални малцинства останали въ новозавзетитѣ територии. Сѣщо такъвъ договоръ се сключи пакъ въ Цариградъ между Сърбия и Турция. Следъ Букурешкия миръ (1913 г.) относно гарантирането правата на религиознитѣ, езикови, национални малцинства се разгѣниха отдѣлни ноти между България, отъ една страна, а отъ друга, Ромъния, Сърбия и Гърция.

И тъй, отъ едно столѣтие вече сѣществуватъ една непрекъснатата практика, ако не единъ принципъ въ европейското публично право, да се вписватъ въ договоритѣ постановления относно покровителството на религиознитѣ и етнически малцинства въ всички отстъпени територии, въ които има разнообразно население.

Обаче, въярѣки изричнитѣ постановления въ всички сключени договори, конвенции, протоколи и ноти, на практика, фактически указа се, че националнитѣ, религиозни и езикови малцинства почти въ всички държави сѣ оставени на произвола и да зависятъ по-скоро отъ добрата воля на властующитѣ нации въ отдѣлнитѣ държави. При това, поради изкуствено създавания и умислено поддържанъ върски и национа-

ленъ антагонизъмъ, нѣкои отъ националнитѣ малцинства, останали подъ властѣта на чужди държави, систематически сѫ били предметъ на ограничения, преследвания, даже сѫ били тероризирани съ целъ да бждатъ принудени да се изселятъ, като имотитѣ имъ подъ разни поводи и претексти сѫ били отчуждавани, присвоявани, въпреки всѣко право и човѣшка справедливостъ. Поради това, намѣри се за целесъобразно и даже належаще щото въ последующитѣ договори, конвенции, сключени следъ всеобщата война, които ще изброимъ по-долу, да се взематъ по-решителни мѣрки съ целъ ужъ истински, на дѣло, да се гарантира, освенъ живота, имота, честѣта, на националнитѣ малцинства, още и религиознитѣ, езиковитѣ и граждански свободи, даже и пълното равенство съ жителитѣ на властующата нация въ отдѣлнитѣ държави.

Предложението на Уйлсова, председателъ на С. А. Държави, направи една крачка напредъ като поиска и политическо равенство въ полза на разнитѣ етнически, въпроизповедни и езикови малцинства живущи въ присъединенитѣ и анексирани страни и области. Но, за да могатъ отдѣлнитѣ народи и национални малцинства истински, реално да се ползватъ се политическа свобода и такъва за обучение, трѣбваше по-точно и конкретно да се уреди въпросътъ за ползуването отъ своя майчинъ езикъ и контролтѣ върху училищата. Нѣма по-ценно нѣщо за всѣки човѣкъ, който иска да продължи своя родъ отъ ползуването му съ своя майчинъ езикъ, защото народъ, който изгуби своя езикъ, значи че той е напълно победенъ, завладенъ, асимилиранъ, а народъ който пази своя езикъ, макаръ въ подчинение, въ робство, прилича на единъ арестантъ, който държи въ рждетѣ си ключа на своя затворъ.

Договоритѣ за защита и покровителство на националнитѣ малцинства, сключени следъ всеобщата война

1. Договорътъ, подписанъ на 28 априлъ 1919 г., между Главнитѣ съюзни и сдружени сили и *Полша*;
2. Договорътъ, подписанъ на 10 септемврий 1918 г., между Главнитѣ съюзни и сдружени сили и *Чехославия*;
3. Договорътъ, подписанъ на 10 септемврий 1919 г., между Главнитѣ съюзни и сдружени сили и кралството на Сърби, Хървати и Словенци — сегашна *Югославия*;
4. Договорътъ, подписанъ на 9 октомврий 1919 г., между Главнитѣ съюзни и сдружени сили и *Ромжия*;
5. Договорътъ, подписанъ на 10 октомврий 1920 г., между Главнитѣ съюзни и сдружени сили и *Гърция*.

6. Договорът за миръ, подписанъ на 10 септември 1919 г., съ *Австрия* въ Сенъ-Жерменъ (Saint-Germain) (чл. 62—69).

7. Договорът за миръ, подписанъ на 27 ноември 1919 г. въ парижкото предградие Ньои (Neuilly) съ *България* (чл. 49—57).

8. Договорът за миръ, подписанъ на 4 април 1920 г. въ Трианонъ (Trianon) съ *Унгария*.

9. Договорът за миръ, подписанъ на 24 юли 1923 г. съ *Турция*¹⁾.

Вънъ отъ тѣзи договори, нѣкои новообразувани държави: Финландия, Албания, Литва, Естония, Иракъ, съ отдѣлни *декларации* се задължиха да спазватъ всички права и свободи на всичкитѣ етнически и религиозни малцинства, останали да живѣятъ въ тѣхнитѣ територии. Освенъ това, нѣкои държави се задължиха взаимно да зачататъ (гарантиратъ) правата на малцинствата, останали да живѣятъ въ съответнитѣ държави. Така напр., конвенцията, сключена между Чехославия и Австрия отъ 7 юни 1920 г., конвенцията между Германия и Польша (15 май 1922 г.) за покровителството на поляцитѣ отъ Горна-Силезия, която остана въ предѣлитѣ на Германия и др.

Покровителството на малцинствата

Малцинствениятъ въпросъ на Парижката конференция

Следъ свършването на свѣтовната война, победителитѣ чувствуваха, че конференцията извърши голѣма неправда съ живого населения, които, вмѣсто да бждатъ присѣдинени къмъ роднитѣ си страни, останаха въ предѣлитѣ на чужди тѣмъ държави, маждето тѣхнитѣ права не можеха да бждатъ винаги сигурно гарантирани. Заради това авторитѣ на договоритѣ взеха известни решения да създадатъ покровителство на тѣзи населения на международна почва и по тоя начинъ да ги успокоятъ, та да понесатъ по-лесно съдбата, която договоритѣ имъ опредѣлиха.

Но заслужава да се отбележи преди всичко обстоятелството, че Парижката конференция не уреди въпроса за покровителство на малцинствата въ устава на Обществото на Народитѣ, а направи това въ отдѣлни договори, които не винаги сж еднакви по своето съдържание. Великитѣ сили сто

¹⁾ Освенъ тѣзи договори, Главнитѣ сѣюзни и сѣружени сили сключиха договоръ и съ Армения, както и съ правителството на тогавашния султанъ Мехмедъ VI (Вахединъ). Тѣй като Армения биде включена въ границитѣ на Сѣверския Сѣюзъ, тоя договоръ остана само на книга; сѣщото стана и съ Сѣверския договоръ следъ като въ Ангора се уреди новъ, национално правителство.

риха това, защото не желаеха да обобщат режима за покровителството на малцинствата за всички членове на О. Н. и преди всичко за себе си. Ахо задълженията за покровителството на малцинствата бяха вписани в устава, тъй щяха да важат за всички; сега, когато фигурират само в отделни договори, тъй важат изключително за държавите, които са подписали тези договори.

На Парижката конференция въпросът за правата на малцинствата бѣ подетъ отъ президента Уйлсъвъ. Още въ посланието си отъ 22 февруарий 1917 год. той говори за „мниминималните права, на които трѣбва да се радва всѣка народност, която не може да образува своя държава или да се присъедини къмъ една съществуваща държава отъ нейната народност“. Въ това послание по-нататѣкъ се казва, че такава, народностъ трѣбва да има едно „ненарушимо покровителство на съществуване, на вѣра, на социално и стопанско развитие; това покровителство трѣбва да се гарантира на всички народи, които до сега са живѣли подъ властѣта на правителствата, които изповядватъ друга религия и иматъ противни тъй политически цели“. Така, че покойниятъ американски президентъ, покрай искането за политическо самоопредѣляне на народитѣ (self determination) и свързанитѣ съ него териториални промѣни (territorial adjustments) говори и за покровителство на малцинствата. Той, обаче, визира всички държави, безъ разлика на победители и победени, голѣми и малки стари и нови.

Но на Парижката конференция той трѣбваше да отстъпи отъ това си становище подъ натиска на своитѣ европейски съюзници и заради това въ първия проектъ-уставъ за О. Н. той предвиди само следното: „Обществото на народитѣ ще иска отъ всички нови държави, като предварително условие за признаване тяхната независимостъ или автономия да се задължатъ да даватъ на всички останали подъ тяхна властъ расови или народностни малцинства, точно също третиране и сигурност, която даватъ на расовото или народностно мнозинство на своя народъ“.

По пълниятъ проектъ за договоритѣ за покровителство на малцинствата бѣ изработенъ отъ полковникъ Хаузъ и се наложи като задължение на Полша при подписване на Версайския договоръ на 28 юний 1919 г. Полша протестира противъ факта, че докато на нея се налага съ отделенъ договоръ да признае принципа за покровителство на малцинствата на своя територия, подобни задължения не се налагатъ на Германия нито съ мирния договоръ, нито съ отделенъ таквъ. Следователно, докато нѣмскитѣ малцинства на Полша ще бѣдатъ договорно покровителствувани, полскитѣ нѣма да се

разватъ на подобно покровителство въ границитѣ на Германия. Англия и Америка се оказаха, обаче, неотстъпчиви, и Парижката конференция, въпреки полския протестъ, остана на първото си становище. Полша бѣ заставена да подпадне догворора за покровителство на малцинствата въ сѣщия день, когато Германия подписа Версайския договоръ.

Следъ това наредъ съ победенитѣ държави Австрия, Унгария и България които бѣха заставени да поематъ подобни задѣжания по сѣмитѣ мирни договори и както това направи Полша при подписването на Версайския договоръ, подобни отделни договори подписаха още: Чехословашко, Югославия, Ромъния, Гърция и Турция (по Лозанския договоръ отъ 1923 г.). Други държави бѣха заставени да подпишатъ специални декларации, че ще спазватъ клаузитѣ за покровителството на малцинствата. Въ това число влизатъ: Албания, Балтийскитѣ държави, Финландия. Най-после подобни задѣжания пое и Германия съ Женевската конвенция, подписана на 15 май 1922 г. между нея и Полша за покровителство на полскитѣ населени, които останаха въ оная частъ на Горна-Силезия, която остана въ пределитѣ на германската държава¹⁾.

Постановленията, съдържащи се въ договоритѣ за миръ относно защитата и покровителството на малцинствата, сж разпредѣлени на нѣколко части:

I Призъ на всичкитѣ граждани въ държавата (човѣшки правди): а) защита на живота и свободата имъ сир. покровителство на живота и личната свобода на всѣко лице, безъ разлика на вѣра, народностъ, езикъ и расова принадлежностъ, като робството и крепостничеството се изключватъ въ каквато и да било форма; б) свобода на съвестта, религията и изповѣданията, т. е. всѣко лице има право да изповѣдва каквато иска вѣра и не може да бжде преследвано за това. Единственото ограничение, което се прави, е въ упражняването, публично или частно, на религията, което не трѣбва да бжде несъвмѣстимо съ установения редъ и добритѣ нрави; в) свободата на езика и на занятието. Всѣко лице има право да говори било въ семейството си, било публично, на свой езикъ, безъ да бжде обезпекявано или преследвано за това. Всѣко лице, безъ разлика на вѣра, народностъ, езикъ или раса, има правото да упражнява всѣка професия, подобно на другитѣ граждани на страната и да има достъпъ до всички държавни и други обществени служби на общо основание.

II. Правата на националнитѣ малцинства, поданици

¹⁾ Проф. Г. П. Геновъ, „Покровителството на малцинствата“.

на държавата, но които се различават по раса, религия, произхождение или език: а) равенство предъ законитѣ, т. е. равенство до като придобиятъ граждански и политически права, особено до като бждатъ приети на държавна служба; б) свободно служене съ майчиния си езикъ било въ частно или търговско отношение, било въ религиозно или въ произведно отношение; свобода за печатни и други произведения или на общественитѣ събрания, а също така свобода предъ сѣдилищата; в) еднакви права на малцинствата съ всички граждани на страната относно правото да отварятъ и поддържатъ на свои разходи всѣкакви учреждения: религиозни, въ произведни, благотворителни, социални и просвѣтни; г) правото на компактнитѣ малцинства, преполагането въ училищата да става на езика на малцинствата, като държавата отпуска отъ своя, а общинитѣ отъ тѣхния бждатъ съответнитѣ суми за поддържане на тѣзи училища, като при това се гарантира една известна частъ отъ тѣзи следуеми се суми.

III. Правното осковане на горепомѣнатитѣ задължения: а) съгласно първия членъ въ поменатитѣ договори — постановленията относно малцинствата — държавата се задължава да признава, да смѣта като основенъ законъ, който съ никой другъ законъ не може да се отмѣнява или противоречи. Всѣки членъ въ Обществото на Народитѣ има право да уведомява последното за всѣко действие и обстоятелства, които могатъ да нарушатъ тѣзи постановления или че има опасностъ тѣ да бждатъ нарушени. При подобни случаи Съветътъ, споредъ нуждата, може да действува и дава надлежитѣ наставления. Въ случай на разногласие между членоветѣ на Съвета или заинтересованата държава относно тълкуването на членоветѣ за малцинствата, съгласно чл. 14 отъ Пакта на О. Н., ще се смѣта че свора е международенъ и ще се препраща въ Постоянния Арбитраженъ Сѣдъ за вземане на решение, което ще бжде окончателно, т. е. нито може да се обжалва (апелира), нито касира.

IV. Нѣкои държави сж помѣстили тѣзи права на малцинствата, които се съдържатъ въ договоритѣ за миръ, въ своитѣ конституции или сж ги обявили като основни закони въ държавата.

Относно договоритѣ сключени преди и следъ всеобщата война, съществува цѣла литература, както по тѣхното тълкуване и приложение, тъй и по постановленията, съдържани се въ разнитѣ договори. Само единъ прочитъ на текстоветѣ на сключенитѣ договори за правата, защитата и покровителството на малцинствата ще ни покаже и убѣди колко е било бавно, мудро, развитието на международното право. До като въ миналото, когато още националната идея не бѣ разпространена

и възприета, се е говорило и подразбирало само религиозни, изповѣдни малцинства, чинто преди всичко животът и имотът отдѣлнитѣ монарси или правителства сж се стараели да ги запазятъ и защитятъ, по-късно вече почва да се говори за религиозни, езикови, етнически, национални малцинства, чинто права, свободи, граждански и политически сж били предметъ на договоритѣ, конвенциитѣ, декларациитѣ или отдѣлнитѣ споразумения. Всички тѣзи междудържавни и международни официални писменни документи, ясно и красноречиво ни сочатъ и потвърждаватъ, колко бавна е била еволюцията въ международното право. То въ всички времена и народи е въ зависимость отъ схващанията на националната и социална справедливостъ. Все пакъ не трѣбна да се отрича, че въ договоритѣ за миръ всички постановления за защита и покровителството на малцинствата, макаръ само по форма, теоретично, сж формулирани въ името на една, макаръ привидна, но по-голяма справедливостъ.¹⁾

По силата на договора подписанъ въ Сентъ Жерменъ отъ 10 септември 1919 г. отъ Главнитѣ съюзни и сдружени сили и отъ Югославия (кралството на сърби, хървати и словенци), влизалъ въ сила на 16 юлий 1920 г., закрилата на малцинствата живѣещи въ това кралство, се поставя въ гаранцията на Обществото на Народитѣ. Тоя договоръ, сключенъ между Британската империя, Франция и Япония отъ една страна и Сърбо-хърватско-словенската държава отъ друга, въ увода си споменана съображението, че „отъ началото на 1913 г. обширни територии сж били присъединени къмъ кралство Сърбия“, като последното съображение отъ увода казва, „че сърбо-хърватско-словенската държава по своя собствена воля има желанието да даде на населенията въ всички територии включени въ тая държава, отъ която народностъ, вѣра или езикъ да бждатъ тѣ, *абсолютната гаранция*, че ще продължаватъ да бждатъ управлявани съгласно принципитѣ на свободата и справедливостта.

Въпросниятъ договоръ постановява:

Чл. 1. Сърбо-хърватско-словенската държава се задължава щото постановленията съдържащи се въ чл. 2 до 8 отъ настоящата глава да бждатъ признати за основни закони, щото *никой законъ и никое официално действие да не бждатъ въ противоречие съ тия постановления и щото никой правиликъ и какво официално действие да не ги отмянатъ.*

1) За илюстрация тукъ ще приведемъ нѣколко члена отъ договора между Главнитѣ съюзни и сдружени сили и Кралството на сърби, хървати и словенци сир. Югославия.

Чл. 2. Сърбо-хърватото словенската държава се задължава да даде на всички жители една и цялостна закрила на живота и свободата им, безъ разлика на рождение, народност, езикъ, раса или вѣра.

Всички жители на кралството на сърбитѣ, хърватитѣ и словенцитѣ ще иматъ право свободно да упражняватъ, както публично, така и частно, всѣка вѣра, религии или вѣроизповѣданіе, чието упражняване не ще бѣде несъвмѣстимо съ общественния редъ и добритѣ нрави.

Членъ 7. Всичка сърбо-хървато-словенски поданици ще бждатъ равни предъ закона и ще се ползватъ отъ еднакви граждански и политически права, безъ разлика на народностъ, езикъ или вѣра.

Различіето на вѣрата, вѣроизповѣданіето или вѣрзането не ще трѣбва да вреди на никой сърбо-хървато-словенски поданикъ по отношение на ползуването отъ гражданскитѣ и политическитѣ права, а именно за допускане до обществени служби, функции и почести или за упражняването на разнитѣ професии и индустрии.

Не ще се предписва никакво ограничение за никой сърбо-хървато-словенски поданикъ за ползуването отъ който и да е езикъ било въ частнитѣ или търговски сношения, било въ вѣроизповѣданитѣ работи, въ печата или публикациитѣ отъ всякако естество, било въ публичнитѣ събрания.

Независимо отъ въвеждането на единъ официаленъ езикъ отъ сърбо-хървато-словенското правителство, на сърбо-хърватото словенскитѣ поданици отъ езици, различни отъ официалния, ще бждатъ дадени разумни улеснения за ползуване отъ собствения си езикъ, било устно, било писмено, предъ сѣдищницата.

Чл. 8. — Сърбо-хървато-словенскитѣ поданици, принадлежащи на народности или вѣрски или езикови малцинства ще се ползватъ отъ същото отношение и отъ същитѣ гаранции по законъ и на общо, както и другитѣ сърбо-хървато-словенски поданици. А именно тѣ ще иматъ еднакво право да създаватъ, ръководятъ и контролиратъ на свои разноси благотворителни, религиозни или обществени учреждения, училища и други възпитателни заведения, съ правото да се ползватъ тамъ свободно отъ собствения си езикъ и да упражняватъ тамъ свободно вѣрата си.

Чл. 9. — Въ областта на общественото образование сърбо-хърватото словенското правителство ще даде въ градове и околии, гдето живѣе една значителна частъ сърбо-хървато-словенски поданици отъ езици, различни отъ официалния, улеснения годни да осигурятъ, шото въ първоначалнитѣ учи-

лища образованието да се дава на децата на тия сърбо-хърватско-словенски поданици на собствения им езикъ. Това постановление не ще пречи на сърбо-хърватско-словенското правителство да направи задължително преподаването на официалния езикъ въ тия училища.

Въ градовете и околнитъ, гдето живѣе една значителна частъ сърбо-хърватско-словенски поданици, принадлежащи къмъ народности, вътрешни или езикови малцинства, на тия малцинства ще се осигури една справедлива частъ въ ползуването и разпредѣлянето на сумитъ, които ще могатъ да бждатъ предвидени за общественитъ фондове отъ държавния бюджетъ, общинскитъ или други бюджети за възпитателни, религиозни или благотворителни цели.

Постановленията на настоящия членъ ще бждатъ приложими само спрямо териториитъ, присъединени къмъ Сърбия или къмъ Кралството на сърбитъ, хърватитъ и словенцитъ отъ 1 януарий 1913 год. насамъ.

Чл. 10. — Сърбо-хърватско-словенската държава приема, че доколкото постановленията на предидущитъ членове засѣгатъ лица, принадлежащи на народности, вътрешни или езикови малцинства, тия постановления съставляватъ задължения отъ международенъ интересъ и ще бждатъ поставени подъ гаранцията на Обществото на народитъ. Американскитъ Съедин. Щати, Британската империя, Франция, Италия и Япония се задължаватъ да не отказватъ съгласието за въско измѣнение на казанитъ членове, което ще бжде прието въ надлежната и правилна форма отъ едно болшинство на Съвета на Обществото на Народитъ.

Сърбо-хърватско-словенската държава приема, че всѣки членъ на Съвета на Обществото на народитъ ще има правото да отбелязва на вниманието на Съвета всѣко нарушение или опасностъ отъ нарушение на тия задължения, и че Съветътъ ще може да взима такива мѣрки и да дава такива нареждания, каквито се сѣтатъ за полезни и ефикасни при даденитъ обстоятелства.

Сърбо-хърватско-словенската държава приема освенъ това, че въ случай на разногласие по въпроси на право или на факти относително тия членове между сърбо-хърватско-словенската държава и нѣкоя отъ Главнитъ съюзени и сдружени сили или която и да е друга сила, членъ на Съвета на Обществото на народитъ, това разногласие ще се сѣта за споръ отъ международенъ характеръ, съгласно текста на чл. 14 отъ пакта на Обществото на народитъ. Сърбо-хърватско-словенската държава приема, че всѣки споръ отъ този родъ ще бжде отнесенъ, въ случай че другата страна пон-

ска това, въ постоянния Слѣдъ на международната справедливостъ. Решението на постоянния слѣдъ ще бѣде безапелационно и ще има сила и стойностъ на решение, издадено по силата на чл. 13 отъ пакта*.

Тоя договоръ се занимава (чл. 2 до чл. 7) съ правата, придобити отъ всички жители на кралството, на които се гарантиратъ индивидуално най-важнитѣ основни права, т. е. живота и свободата на С. Х. С. поданици (чл. 7), които само се ползуватъ отъ всички граждански и политически права, и на югославянскитѣ поданици, принадлежащи къмъ малцинствата, които освенъ тия общи за всички поданици на югославянската държава права, се ползуватъ и отъ изрично изброени права.

При подписването на горепоменатитѣ договори за защита и покровителство на етническитѣ и религиозни сир. национални малцинства, нѣкои държави като напр. Полша, Югославия, Ромѣния, Гърция, още въ началото чрезъ тѣхнитѣ официални представители, пъкъ и чрезъ инспирирания отъ съответнитѣ правителства печатъ, решително се противопоставиха, като искаха желание да не подписватъ въпроснитѣ договори. По поводъ на тоя отказъ, между нѣкои отъ представителитѣ на Главнитѣ съюзни и сдружени сили и тия на въпроснитѣ държави се размѣниха писма, ноти които ще останатъ като уникумъ въ историята на международнитѣ отношения¹⁾. Съ това се виждаше какъ новообразуванитѣ (Полша, Югославия) и други държави (Ромѣния, Гърция), които до скоро се оплакваха отъ явнитѣ несправедливости, преследвания и жестокости по отношение на тѣхнитѣ сънародници, бивши поданици на разни голѣми държави (Германия, Русия, Австро Унгария) впоследствие сами отказватъ гаранцитѣ за правата и свободитѣ на националнитѣ малцинства, които по силата на сложилитѣ се обстоятелства (войната) оставаха да живѣятъ въ тѣхнитѣ територии. Това бѣ една явна непоследователностъ, една нелогичностъ, която въ историята нѣма равна на себе си.

Както се знае, презъ време на Парижката конференция за миръ, бѣ съставена една специална комисия, която изработваше така нареченитѣ малцинствени договори. Още на 10 юли 1919 г. македонскиятъ въпросъ за първи пѣтъ бѣше разискванъ въ комитета по създаване на новитѣ държави. Италианската делегация бѣ изработила единъ проектъ отнасящъ се до Македония. Споредъ тоя проектъ, искаше се Македония да бѣде една автономна политическа единица, която да се ползва до висша степенъ съ правото на самоуправление. Предвиждаше се, (Македония да има автономно народно събрание,

¹⁾ Вижъ писмото на Ж. Клемансо до полския представителъ Падаревски; писмото на Ник. Пашичъ отъ 1. августъ 1918 г. и др.

кото да законодателствува въ всички случаи, отнасящи се до езика, образованието, религията, за въпроси засягащи мѣстната администрация и за всичко друго, компетентността за която се предоставя на това събрание отъ законитѣ на Югославия).

Английскиятъ делегатъ направилъ едно предложение въ смисълъ, че О. Н. трѣбва да изпрати въ Македония свои оторизирани представители, които да засилятъ гаранцитѣ противъ евентуални произволи на новата властъ.

Въпрѣки всичко това, окончателно решение не се взело. Споредъ дневника на американския делегатъ Давидъ Хунтеръ Милеръ, издаденъ въ Ню-Йоркъ презъ 1924/25 год., на I.VIII. 1919 год. македонскиятъ въпросъ бѣ наново разискванъ. Отношението на различнитѣ държави къмъ него не бѣ промѣнено. Италианцитѣ пледираха автономията на Македония. Англичанитѣ симпатизираха на идеята О. Н. да pazi воестранинитѣ интереси на Македония. Французитѣ бѣха абсолютно противници както на едното, така и на другото предложение. На 4 августъ с. г. становището на американската и японска делегации по въпроса се приближаваше до това на английската. Френската делегация не пожела да възприеме нито едното, нито другото предложение, т. е. английското или италианското. Тогава се е прочело и писмото на Н. Пашичъ¹⁾.

По настояването на Велико Британия и С. А. Щати, въпрѣки силнитѣ протести на Сърбия, последната бѣ заставена да подпише договоръ, съ който се гарантиратъ правата на малцинствата въ нейната територия.

Позицията взета отъ Н. Пашичъ, че „Македонскитѣ славяни винаги сж били третираны отъ авторитетитѣ на нашата държава като сърби“, послужи за крайгъленъ камъкъ, върху който Сърбия построи своя отказъ да признае македонцитѣ като малцинство, което подлежи на покровителство отъ страна на О. Н. съгласно чл. II отъ Сенъ-Жерменския договоръ, който гласи: „Сърбо-Хървато Словенската държава се съгласява, че постановлението на предхождащитѣ членове (отъ Сенъ-Жерменския договоръ) що се отнаси до личности принадле-

¹⁾ „Македонскитѣ славяни винаги сж били третираны отъ авторитетитѣ въ нашата държава като сърби. Отсега нататъкъ, тѣ ще се познаятъ съ всички права, съ каквито се ползватъ другитѣ граждани на нашата държава и на сжщото осъзнание ще бждатъ представени въ временно подготвителния парламентъ. Ставайки частъ отъ цѣлия нашъ народъ и придобивайки всички граждански и политически права, тѣ нѣматъ абсолютно никаква нужда да бждатъ защищаваны отъ специални институти и по особени начини“.

жащи към племенни, религиозни и езикови малцинства, съставляват задължения от международен характер, които трябва да бъдат предоставени на О. Н. за изпълнение. Тъзи постановления не могат да бъдат видоизменени без съгласието на болшинството от съвета на О. Н.

Всѣкаш народитѣ, въпреки претенциитѣ имъ, че сѣ вече сѣ висока цивилизация, се повърнаха сѣ столѣтия назадъ, като че ли живѣеха и се развиваха въ срднвѣковieto или въ далечното минало когато за култѣ бѣ само силата, а не правото и справедливостта.

Най главния, сериозенъ мотивъ на държавитѣ, които не желаеха да подписватъ договоритѣ за защита и покровителство на националитѣ малцинства, бѣ тоя, че сѣ подписването имъ чуждитѣ велики държави се вмѣсватъ въ тѣхнитѣ вътрешни работи, а сѣ това ужъ се накрѣнявалъ суверенитетата на държавата!

Гвиденъ, неоснователенъ претекстъ колкото да отбележъ своята нетърпимостъ, нетолерантностъ по отношение на ставалитѣ въ територитѣ имъ национални малцинства, защото по мнението и заключението на видни компетентни юристи, обстоятелството, че въпроснитѣ договори се подписватъ отъ Главнитѣ съюзени и сдружени сили, во сѣ подъ гаранцията на О. Н., не може да се смѣта, че има въмѣшательство въ вътрешнитѣ имъ работи и че се накрѣнява суверенитетата на държавитѣ имъ, защото последнитѣ влизатъ и сѣ членове на сждото О. Н., което се учредява като висшъ международенъ институтъ не само за запазване на общия миръ, а и като блюстителъ на правата и свободитѣ на многомиллионнитѣ вече национални малцинства, които се създадоха поради новопрестроената вече карта на Европа, кдето се начертахъ произволно, неестествени граници.

„Светото и неограничено“ право на държавния суверенитетъ, отчасти ограничено, а при това „развитието на съвременния общественъ животъ се движи къмъ разширение обсега на международното право за смѣтка на суверенитетата на отдѣлитѣ държави. Това начало бѣ турнато сѣ договоритѣ за народностнитѣ малцинства. Авторитѣ на тия договори, обаче, пропуснаха да предвидятъ и мѣрkitѣ, които трѣбваше да осигурятъ практическото приложение въ живота на задълженитѣ, които тѣ наложиха на отдѣлитѣ народи, и които трѣбваше да гарантиратъ двустранната защита на малцинственитѣ права: вътрешна — отъ самата държава, и външна — международна, какъвто е случаятъ сѣ работническото законодателство, поставено подъ защитата на О. Н. Подобни мѣрки, естествено не биха били необходими, ако нуждата да се осигури културното развитие на малцинствата бѣ

проникнала въ правното съзнание на културното човѣчество тъй дълбоко, както е проникнала понятието за правата на човѣка¹⁾.

Зачитането правата на малцинствата чрезъ публично-правно признаване на една културна автономия за тяхъ се съгласува напълно съ началата, върху които е изграденъ публично-правния животъ на участвуващите въ О. Н. суверенни държави. Това обстоятелство улеснява твърде много практическото разрешение на малцинствената проблема въ отделнитъ държави на почвата на международното право²⁾.

Така че още въ самото начало се подкопаха основитъ на новосъздавания международенъ институтъ — Обществото на Народитъ — който, вмѣсто на солидна почва, се построи на пѣсъкъ и опасността му отъ срутуване стана заплашителна, страшна, защото не се касае вече само за една частъ отъ народитъ и малцинствата въ Европа, а се касае за общия миръ въ свѣта, а след. и за съществуването или не на съвременната цивилизация, за която плачатъ и се страхуватъ самитъ създатели на насилническитъ мирни договори и учредители на самото О. Н.

Въпросътъ за националнитъ малцинства е отъ голѣмо значение за Европа и основателно привлича вниманието на всички политически срѣди, даже въ страни където нѣма национални малцинства. Има вече много организации, които се занимаватъ съ тоя въпросъ и цѣла литература за онѣзи, които се интересуватъ отъ въпроса за правата на малцинствата.

Знае се, че единъ отъ принципитъ на великата френска революция бѣ пълната свобода на човѣшката личностъ, безъ разлика на вѣра, произповѣдане и езикътъ, на който говори. Тоя принципъ не е освѣтенъ съ нѣкой международенъ договоръ, но веднажъ признато това право на човѣшката личностъ, смѣта се за общепризнато, че всѣки човѣшки индивидъ има право да се развива свободно.

Ако общото международно право съществува и се развива като се осланя преди всичко на общественото мнение въ свѣта, просвѣтеното, прогресивно обществено мнение налага и правото на националнитъ малцинства. И вѣистина, ако свободата на личността се прокламира и равенството на всички, които живѣятъ въ едно организирано общество, какъ би могло да се отречатъ сжщитъ права, свободи и равенство на всички членове на едно национално малцинство? Да се отричатъ тѣзи

¹⁾ „Народнитъ малцинства“ статия отъ Т. Недковъ.

основни права, значи да се отрече най-елементарна
ливост въ живота на хората.

Но освенъ това, има едно друго по-важно съображение,
което ни довежда пакъ до сѣщото заключение. Това е нашо-
ната идея, развита въ продължение на XVIII и XIX вѣкъ
благодарение на която имаме сегашния образъ на Европа.
Здравиятъ разсъдѣкъ налага щото тѣзи идея да обхвани и на-
ционалнитѣ малцинства живущи въ всѣка правова, модерно-
устроена държава. Въ противенъ случай, бихме дошли до
фаталното заключение, че приложението на националната идея
на практика да се сведе до една тирания къмъ националнитѣ
малцинства останали да живѣятъ въ отдѣлнитѣ държави, —
заключение, което никой въ никой случай не може да приеме.

Като вземемъ подъ съображение както самия принципъ,
тѣй и, статутитѣ за националнитѣ малцинства, възприети почти
въ всѣхнитѣ мирни договори, сключени следъ всеобщата война,
въпросътъ за защита и покровителството на националнитѣ
малцинства стои откритъ. И сега, следъ 17 години отъ под-
писването на насилническитѣ мирни договори приложението
на клаузитѣ за защита и покровителството на националнитѣ
малцинства, сѣкашъ е предоставено само на благоволенieto на
държавитѣ победителки. Най-сериозния мотивъ на официал-
нитѣ представители на държавитѣ победителки е тоя, че на-
ционалнитѣ малцинства били нелоялни къмъ държавата—поро-
бителка, въ която сѣ заставени да живѣятъ. Това твърдение
е отрицание преди всичко на самата национална идея. И при
това положение даже и да има проявена нѣкаква нелоялностъ
отъ страна на нѣкои национални малцинства, трѣбва ли да се
ишиатъ всѣхнитѣ? Не се ли налага самитѣ власти въ дър-
жавитѣ, поробителки, тѣ самитѣ да съзнаятъ своята нелоял-
ностъ съ отричането имъ да се заематъ съ приложението на
статутитѣ за защита и покровителството на националнитѣ мал-
цинства тѣй многобройни въ Европа и цѣлия свѣтъ? Това е
единственото ефикасно срдство, щото онеправданитѣ и из-
мжчени национални малцинства, отдѣлени отъ своитѣ съоте-
чественици, сънародници и насила включени въ чужди за тѣхъ
държави да могатъ да се насочатъ къмъ лоялността къмъ дър-
жавата поробителка като видатъ че наистина има поне жела-
ние да се приложатъ статутитѣ, въ които се предвиждатъ
правата на угнетенитѣ и онеправдани национални малцинства.
Само следъ като се приложатъ по човѣколюбиви методи на
действия, следъ като се докаже, че наистина не се иска тѣх-
ното денационализиране и имъ се признаватъ всѣчки права
предвидени поне въ договоритѣ, само тогава тѣ биха могли
да се привлечатъ къмъ съответната държава и да станатъ
лоялни граждани.

ителствата на държавите победителки или победени провалявай почитъ, по силата на фактическото положение, тъй поне, това не могат да сторят, защото освен, че желаятъ, а виждатъ пречки въ лицето на редъ отговорни неотговорни фактори въ управлението, които упорито и системно при всъки почитъ и конкретенъ случай създаватъ редъ всевъзможни препятствия. Това печално положение би могло да се премахне когато напредничавото, прогресивно, истинско демократично обществено мнение съ своите организации, национални и економически сдружения масово, но системно поведатъ борба, а отделните национални малцинства съ своите също тъй масови организации, сдружения, групи и лица, организирано се заематъ, чрезъ съответни методи и средства въ борбата, се наложатъ на меродавните отговорни фактори въ държавите, където живѣятъ и се развиватъ. Тѣхната справедлива кауза въ интереса на вътрешния и външенъ, международенъ миръ ще се поеме и защити само отъ онѣзи истинско демократически сили—организации и сдружения или партии, които истински, искрено възприематъ принципа за равнопоставеността на народите и националните малцинства съ готови да възприематъ и приложатъ на дѣло принципътъ на самоопредѣленieto на народите и национални малцинства.

Първото и най-сериозно обстоятелство е че държавите победителки, съ въпроса за защитата и покровителството на отделните национални малцинства искатъ да отхвърлятъ всякаква даже мисль за ревизия на насилническите мирни договори, въпреки че тази идея за евентуална ревизия на договорите по принципъ се включва въ чл. 19 отъ пакта за О. Н. Да се твърди, че мирните договори сѫ вѣчни, това значи да си затвариме очите предъ самата действителностъ. Въ сжщностъ, за държавите победителки най-главното е да се признае, че териториалното разграничение е свѣто и неприкосновено, а останалото е второстепенна работа. Но даже да се приеме това неоснователно искане, нима цѣль свѣтъ не знае, че именно териториалните разграничения сѫ които усложняватъ въпроса за истинската защита и покровителство на националните малцинства, защото въпросътъ за произволните и неестествени граници е неразривно свързанъ съ въпроса за правата на националните малцинства. Дилемата, която се поставя на държавите угнетителки, въ случая държавите победителки е тая, че тѣ или ще трѣбва да приложатъ постановленията, съдържащи се въ мирните договори относно правата на малцинствата и съ това да допринесатъ за консолидирането на мира тъй желанъ отъ всички или въ противенъ случай тѣ самите ще отрекатъ „свѣтостта“ на договорите, защото на практика даватъ единъ силенъ аргументъ на неспра-

вданиѣ малцинства и държави да атакуватъ самитѣ договори. Даже иѣщо повече, като се следватъ сегашнитѣ методи на безгрижие и денационализация, още повече се комплициратъ международнитѣ отношения. Тѣй като победенитѣ, отчаяни отъ упоритостѣта и противодействието на победителитѣ, че не желаятъ да изпълнятъ единственото имъ задължение по договоритѣ, ще се опитатъ при първия улобенъ случай да наложатъ своитѣ права като употребятъ крайни сръдства. И действително, какъ да не се възмущаватъ отъ безгрижието на нѣкои отъ държавитѣ победителки, които въпрѣки безпристрастнитѣ, обективни констатации на ученитѣ, въпрѣки съществуващитѣ международни актове и въпрѣки собственитѣ имъ подписи, нахално отричатъ даже да признаятъ, че въ държавитѣ имъ има национално малцинство? Какъ може да се запази хладнокървие, когато цѣли кервани отъ бѣжанци или „доброволно“ изселващи се жители на една страна се пропѣждатъ, безъ да се държи какъваго и да е сѣтка за тѣхната печална участь.

Това положение, крайно несправедливо само по себе си, става вече непоносимо даже възмутително за тѣзи които преди всеобщата война се ползуваха поне съ една културна автономия, а сега сѣ лишени отъ най-елементарнитѣ човѣшки права. Предъ призрака на едно евентуално усложнение въ международнитѣ отношения, предъ призрака на предстоящитѣ конфликти, трѣбва вече да се бие тревога къмъ победителитѣ, за да разбератъ, че ако искатъ да се запази положението, което тѣ най-вече използватъ, тѣ трѣбва да се заематъ съ приложението на статутитѣ за защита и гокровителството на националнитѣ малцинства.

Тоя целъ трѣбва да се направи и къмъ О. Н. Ако неговата целъ — да предотврати всѣка война и да се грижи за запазването на мира не е само една праздна приказка, време е вече то самото да се погрижи, щото държавитѣ победителки и угнетителки да зачитатъ и приложатъ добросъвестно правата на националнитѣ малцинства.

Никой вече не трѣбва да си прави илюзии, че националнитѣ малцинства могатъ да се пренебрегнатъ като имъ се отнематъ всички права. Времето на денационализация отдавна мина. Всѣкидневния приливъ отъ емигранти и изселници още повече ще влоши отношенията между държавитѣ и създава едно положение, което предвещава само буря. И тѣй общото публично право, потвърдено и съ най-последнитѣ договори за миръ, повелително налага на всички да зачитатъ и приложатъ статутитѣ относно правата на малцинствата различаващи се по раса, езикъ и религия. Да се пренебрегватъ тѣзи статуты, това значи да се унищожатъ самитѣ договори. Правото и

справедливостта налагат да се зачитат и правата на всички национални малцинства останали да живеят в чужди за тях държави — победителки или победени!

Държавната идея и идеята за нацията

Обществото на народите като междудържавна институция навърши на 10 януарий т. г. своето петнадесет годишно съществуване. От гледище историческо казаният период време дава възможност за оценка значението на този, учреден след войната, институт в областите на международния живот.

Войната приключи една епоха с нейните собствени разбирания за *държавата* и за *нацията*, за взаимоотношенията им, изразени в нормите на публичното международно право, в системата на мирните договори, които историята е регистрирала, особено на тези през миналото деветнадесетостолетие. Какви бяха тогава разбиранията за държавата? Държавата беше абсолютното начало не само за политическата теория, но и за политическата практика. До войната всяка държава на своята територия беше пълна господарка. Това, което се нарича *суверенитет*, не е нищо друго, освен една независимост, по-точно — един опрѣдѣлен минимум от свобода, която остава незасегната от какъвто и да било международен ред, установен по договорен път между държавите*. Този държавен суверенитет в същност беше една могъща и ненакарнима догма, която се опираше на силата на *държавната идея* *въобще*.

Това могъщество на държавната идея до войната установяваше подчинеността на националната, народностна идея. Под сѣнката на „държавния суверенитет“ се обезпечаваше не само свободно вътрешно организиране на всяка държава, уреждаше се държавно поданство, но под тази защитна сѣнка се обезпечаваше свободната уредба и на всички стопански, социални, *религиозни* и *национални* отношения върху територията на държавата. Народностната, националната идея не беше още *национално право*. За националното право като *droit primordial* се заговаря едва по-късно. Това подчинено положение на идеята за нацията на идеята за държавата продължава повече от 100 години.

Идеята за нацията,

обаче, разрушаваше бавно, но сигурно възгледите, според които живущите върху дадена територия са едва ли не нещи, нищо принадлежащо към територията (*Pertinenz des gebietes*). Правната съдба на народностните групи стана една световна

проблѣма, независима отъ правната сѣдба на географска единица. *Всеобщото образование на маситѣ спомогна развитието на националното чувство, то спомогна за духовнонравствената връзка между съвременнитѣ общожития и особено чрезъ вестникарското дѣло се създаде предпоставката за изникване и закрепване на модерното национално съзнание.*

Въ Франция Волтеръ (1769 г.) въ Германия (1785 г.) посочиха първи значението на националната идея за образуване на държавата. „Природата, — теоретизираха философитѣ на миналия вѣкъ, — създава фамилията; естествената държава е, следователно, също единъ народъ съ единъ националенъ характеръ. Единъ народъ е едно растение на природата, като една фамилия, само съ много разклонения. Нищо не изглежда тъй очевидно противно на цѣлитѣ на държавното устройство и справедливостта, както неестественото уголѣмяване на държавитѣ, насилственото смесение на човѣшкитѣ родове и нации подъ единъ скиптеръ. Човѣшката власт е премного слаба и малка, за да бѣде подчинена другояче мислящата народностъ, да бѣде претопена въ една убиваща машина, която се нарича държавна машина...“ Това сѣ искритѣ на философското прозрение. Тѣ ставатъ стихийенъ огънь чрезъ великата френска революция 1789 г. Този огънь лумва и въ срѣдна Европа 1848 г. въ Германия, където Фихте вече бѣше казалъ, че държавата не е само цѣль, а е срѣдство за създаване чисто човѣшкото въ нацията. А това значеше духовна революция, която сочеше на държавата службата на народността, респектиране на националността, поставена дори по-високо отколкото самата държава.

И за този духовно-революционенъ процесъ не малко сѣ допринесли войнитѣ и мирнитѣ договори, които не сѣ държали смѣтка за националното право. „Произволността, съ която Наполеонъ чертаеше държавната карта на Европа, извика едно противно течение въ чувствата на засѣгнатитѣ народи. Всичко това водеше къмъ едно духовно движение, което не можеше да се отбележи другояче, освенъ като пробуждане на националното чувство“. (Р. Лаунъ).

Трѣбва да се признае, обаче, идеята за нацията все повече проникваше и завладяваше държавната политика, особено международната. Виенскитѣ миренъ договоръ отъ 9 юний 1815 год. предвижда за пръвъ пѣтъ международното правно покровителство на полската националностъ срещу загубата на държавната независимостъ на Полша. За пръвъ пѣтъ въ историята, въ 1830 година грѣцкото национално движение, благодарение на симпатитѣ и поддръжката на цѣлия цивилизованъ свѣтъ, се превѣплотява въ национална държава. Въ конституцията на Австрия отъ 25 априль 1848 год. и въ имперската

рианска конституция от 4 март 1849, в респективните Сми текстове, се декларира, че всички народности произхождат от едно равноправие и всяка народност има ненакърнимо право за запазване и грижа за своята националност и език.

Почти до навечерието на световната война държавните граници на Европа не бяха съобразени с националния принцип. Сто двадесет милиона души живяха под чуждо държавно господство. Националният въпрос не беше прости въпрос за свободата или покровителството на народността, но той беше повече въпрос за национално завладяване и денационализиране.

Въ този смисъл епохата до войната беше не само епоха на стопански, но също и на национален империализъм. За дълбоко разочарование на целия културен свят, големата война не разреши националната проблема. Тя не можа да съгласува идеята за държавата с идеята за нацията. Истина е, че правните позиции на националността, въпреки всички уговорки, станаха по силни. Избухването на войната предизвика нечувано повдигане на националното чувство у всички участващи народи. Версайската система за договори, обаче, не се съобрази с ръста и силата на националността, добила форма на една нова доктрина за „националния суверенитет“ и това стана въпреки зова на световната съвест във различни конференции, въпреки Уайлсовия хуманизъм, въпреки влиянието на руската революция по посока на затвърдяване на националността като субект на право; мимо влиянието и на нийската демокрация, която вписа правото на самоопределяне в текстовете на нейните демократични конституции от 1919 г.

Но тъкмо този конфликт между завладялата умовна идея за национално самоопределяне и мирните договори, които не държаха сметка за пробуждането на националното чувство, говори, че историческият процес към пълно зачитане на националността не е още завършен. Въ мирните договори правото на самоопределяне биде признато само за Горна Силезия и за Саарската област, където след 15 години се извърши плебисцита. Правото за самоопределяне биде подчинено на догмата за суверенитета на държавата, а идеята за народността намъри единствено признание във покровителственото право на малцинствата и то несъблюдавано от победителите.

Европа на 1920 година съзнаваше, че държавната система въ света е закрепнала не върху правото, а върху силата. Тя знаеше, че войната се преустанови за да продължи борбата на идентъ за справедливост и национално равноправие. И тъкмо съзнанието, че конфликтите, които изникват всекиднев-

вно въ областитѣ на международния животъ, трѣбва да се цѣпаватъ миролюбиво, наложи създаването на Общ. на Народи¹⁾. О. Н. не е свършенна институция. Тя нѣма и силата да налага своята воля, но тя, въпреки това една морална сила. Затова трѣбва да бѣде ценена силата на този зародишъ, отъ който ще се създаде, подъ влияние на историческитѣ неоходимости, истинското свѣтвко еднство въоу основата на примирението на държавната и национална идея. Това примирие ще бѣде свършенъ фактъ, ако правствения конфликтъ между отечеството и човечеството се замѣсти отъ дълбока човѣшко морална и стопанска солидарностъ между нациитѣ.

Който се въодушевява отъ идеята за това примирение, не може да не гледа съ симпатии на О. Н. което ни напомня за договорнитѣ исправни и само символизира усилията къмъ справедливъ свѣтовенъ миръ²⁾.

Всеобщата война и националнитѣ малцинства

Въ края на XIX. вѣкъ и въ началото на XX. в., западно-европейскитѣ империалистически държави както въ Европа, тъй и въ цѣлия свѣтъ развили една интензивна завоевателна политика, която засили националнитѣ противоречия, увеличи националния гнетъ и засили националнитѣ борби. По тоя начинъ се подготви общоевропейската война (1914—1918 г.), презъ време на която се дадоха нѣколко милиони човѣшки жертви, които дадоха всички воюващи държави — победителки и победени³⁾. Всеобщата война се води въ интереса на великитѣ империалистически държави, обаче тази война се представи на широкитѣ народни маси като национална, за националното съществуване на Германия, Англия, Франция и пр. и съ тъй измама, много народи и народности се бѣха,

¹⁾ Сигуръ Яневъ, статия „15 години Общество на Народитѣ“.

²⁾ Числото на жертвитѣ въ убити е 9,998,771 човѣка, тежко ранени — 6,595,039, леко ранени — 14,002,039, безследно изчезнали и пленени — 5,983,600, умрѣли отъ избухналата, като резултатъ отъ войната, инфлуенца — кръгло 10,000,000 човѣка.

Презъ време на войната Англия е изразходвала 24,143 довоенни долара, Германия — 19,894 милиона, Съединенитѣ Щати — 17,337 милиона, Франция — 11,708 милиона, Русия — 7,638 милиона, Австро-Унгария — 5,438 милиона, Италия — 4,480 милиона довоенни долара.

Общо презъ време на всеобщата война сж изразходвани около 2250 милиарда лева, която су я послужи за свѣтовно разрушение . . . А къмъ това следва да се прибави единдесетъ милиона убити и ранени и осемъ милиона инвалиди, безъ да сѣбтаме числото на заболянитѣ отъ студи, гладъ и епидемии войницъ и цивилно население, мъже, жени, деца . . . Напр. само въ Германия има 28,600 души съ една ржа, 44,000 — безъ крака, 2,700 слѣди 3000 умолобъркани; само въ Франция бѣха разрушени 711883 къщи 37 милиона хектари земя . . .

изхабиха своя живот и съществуване бидейки обхванати от национални чувства и настроения. Може би, никога порано националният въпрос не е имал такво значение както през всеобщата война. Обаче, въпреки всичките човешки и материални жертви, нищо не може да се постигне. Националният гнет си остана и съ развитието на съвременния империализъм на великите и малки европейски държави той стана все по-голям и по-жесток. И след войната въпросът за националните малцинства, въпреки всички интриги и софистики на държавите победителки, доминира въ европейската политика. Както националният въпрос т. е. въпросът за самоопределянето на всички колониални, полуколониални, угнетени, завладени народи и нации е всесъщески, тъй и въпроса за националните малцинства, насилва включени въ границите на чужди държави победителки или победени е вече, преди всичко, общоевропейски въпрос, съ който се занимават всички международни организации, институти и и самите държавници, политици, общественици, социалъ и национал революционери въ Европа и цялия святъ. Завладеният, угнетени, народи и национални малцинства пшкватъ отъ веригите на насилническите договори за миръ и самоопределянето на народите, т. е. правото имъ да разполагатъ съ своята съдба, все повече и повече печели почва.

Следъ всеобщата империалистическа война само въ Европа надъ 40 милиона отъ разни народи и народности се оставиха да пшкватъ подъ чуждо владичество и днесъ националната проблема става все по-актуална, тъй като поради националния гнетъ, бруталността, която упражняватъ владетелите нации въ отделните държави, въпросът за завладеният, угнетени, онеправдани народи и национални малцинства е една сериозна опасностъ за мира, особено въ Европа.

Идеята за свободното национално развитие на завладеният, угнетени и онеправдани народи и национални малцинства, която нѣкои философи и социолози теоретически развили още презъ XVIII вѣкъ, презъ последните десетилетия, особено следъ всеобщата война, която още повече разви националното съзнание и чувство, почти въ всички колониални, полуколониални народи и угнетени, онеправдани народи, национални малцинства, допринесе щото по настоящемъ публично вече се признава правото на всеки народъ и всички национални малцинства въ отделните държави да се развиватъ свободно и да иматъ национални права, политически и граждански свободи. Като доказателство за това, нека споменемъ решенията относно плебесита и оптанството, вмъкнати въ насилническите договори за миръ, отъ които нѣкои победени държави се ползватъ. Съ това решенията относно покровителството

на националните малцинства, по силата на които (решения) държавите победителки както и новообразуваните и прекомбинирано увеличени многонационални държави се задължиха било по силата на сключените договори, било по отделни, специални договори или съ отделни докладащи да признаят и зачитат правата на националните малцинства, които останали в техните граници сир. да протегират свободата и равенството на всичките граждани без разлика на възраст, език и народност. Всички гореспоменати постановления съставляват тъй да се каже, позитивния легален кодекс за свободното развитие на угнетените, завладени, народи и национални малцинства въ отделните държави победителки и победени. Обаче, поради нежеланието на повечето от държавите да зачитат и гарантират на дѣло правата на националните малцинства, въпросът взе още по-актуален характер и вече не само на теория, а и практически се сложиха за разглеждане редъ конкретни въпроси, съ които се вече занимава цялото просвѣтено обществено мнение въ свѣта, а също тъй и нѣкои международни организации и институти включително и тоя на Обществото на Нродите, поне за онѣзи държави, които формално се задължиха да зачитат правата и свободите на отделните национални малцинства. Колкото О. Н. се показва несъстоятелно да изпълнява своята роль като гарантъ за покровителството и правата на националните малцинства, останали въ границите на чужди държави, толкова повече въпросът се изостри. Литературата по националните малцинства се увеличава и разни международни политически институти, както стари и новообразуващи международни сдружения почнаха живо да дискутиратъ теоретически и практически въпроса за националните малцинства, тъй като неоспоримъ фактъ е, че следъ насила сключените мирни договори, въ Европа има надъ 40 милиона жители „национални малцинства“, които пыпкатъ подъ чуждъ яремъ и колкото повече владствуващите нации ги угнетяватъ, онеправдаватъ, толкова повече се увеличава антагонизмътъ между владстващите нации и националните малцинства, нѣкои отъ които поставени въ безисходностъ избиватъ въ иредентизъмъ! Така че, касае се не само да се приказва, че има и трѣбва да има само легално равенство, а това последно трѣбва да се изрази въ реалностъ. По тоя начинъ въпросътъ за свободното развитие и покровителство на националните малцинства постепенно прониква и занимава О. Н. Рано или късно, последното ще бжде заставено да създаде единъ постояненъ институтъ отъ специалисти по въпроса за националните малцинства, който ще се занимава и проучва всички въпроси засѣгащи националните малцинства, техните справедливи искания, аспирации,

Съ това поне ще се даде възможност щото въпроса за националните малцинства да се проучи по-обширно като единъ общоевропейски въпросъ, отъ който въ известна степенъ зависи и мира въ Европа и цѣлия свѣтъ. Най-малкото ще се изработи единъ международенъ статутъ за националните малцинства и по-точно и опредѣлено, поне юридически, ще се изясни понятието *национално малцинство*.

Националните малцинства въ Европа

Презъ 1931 г. сдружението на европейскитѣ народно-стни малцинства имѣ конгресъ въ началото на м. юлий въ Виена и издаде единъ сборникъ за положението на народностните малцинства въ Европа.¹⁾

Сборникътъ засѣга малцинствата въ следнитѣ държави, въ които живѣятъ по-значителни количества национални населения.

Презъ 1931 год. сдружението на европейскитѣ народно-стни малцинства, което ежегодно държи своитѣ конгреси въ Женева, е издало единъ сборникъ за положението на народнитѣ малцинства въ Европа.

Сборникътъ засѣга малцинствата въ следнитѣ държави, въ които живѣятъ по-значителни количества миноритарни населения.

I. Севере-източна Европа: *Естония* (нѣмски, руски, шведски, еврејски); *Летония* (еврејски, нѣмски, руски); *Полша* (украински, нѣмски, еврејски, бѣлоруски, литовски).

II. Средна Европа. *Дания* (нѣмски); *Германия* (полски, литовски); *Чехословакия* (нѣмски, унгарски, еврејски, руски, — въ полкарпатска русия); *Австрия* (чехословацки, словенски, хърватски); *Унгария* (нѣмски).

III. Югоизточна Европа: *Югославия* (нѣмски, унгарски, български, ромѣйски); *Ромѣния* (унгарски, нѣмски, еврејски, руски, украински, български); *България* (еврејски, турски и др.).

IV. Южна Европа *Италия* (югославянски, нѣмски, грѣцки, съ Додеканеза)²⁾.

За всѣка държава е дадена официалната статистика за населението, съ указание числото на всѣка народностна група и

¹⁾ Die Nationalitäten in den Staaten Europas. Sammlung von Vorträgen. 1931, Wien—Leipzig.

²⁾ По Санъ-Жерменския и Рапалски договори се прасѣдниха къмъ Италия 200.000 германци съ 460.000 югославянци.

процента, който тя представлява отъ цѣлото население отъ страната. Следъ това междудържавнитѣ задължения, които всѣка държава е поела, по силата на договоритѣ, да покровителствува малцинствата. На трето мѣсто, какви закони е създадала въ себе си за покровителството на миноритарнитѣ групи, които живѣятъ на нейната територия.

Споредъ даденитѣ официални статистики ето въ какъвъ видъ се представятъ малцинствата:

Естония (преброяване 1922 г.) има население 1,107,000 души, отъ които 969,976 естонци (87·7%), останалитѣ малцинства (12·3%), отъ които най много сж руситѣ 91,109 (8·2%).

Литония (преброяване 1930 г.) общо население 1,900,045 души, отъ които 1,394,956 (73·5%) литонци, останалитѣ малцинства, (26·5%) отъ които, 238,000 (12·5%) руси.

Латвия (преброяване 1923 г.), общо население 2,028,971 души, отъ които 1,701,863 (84·2%) литовци, останалитѣ (15·8%) малцинства, отъ които 153,743 (7·6%) евреи.

Полша (преброяване 1921 год.), общо население 27,176,717 души, отъ които 18,814,293 (69·2%) поляци, останалитѣ (30·8%) малцинства. Отъ тях последнитѣ: украинци 3,898,431 (14·3%); евреи 2,110,448 (7·8%); нѣмци 1,059,194 (3·9%) и бѣлоруси 1,060,237 (3·9%).

Германия (преброяване 1925 г.) общо население 62,410,448 д., отъ които 61,131,222 нѣмци и 902,012 поляци, нѣкои отъ които говорятъ едновременно като матеренъ езикъ освенъ полски езикъ и нѣмски.

Чехословакия (преброяване 1921 год. общо население 13,374,364 души, отъ които 8,760,937 (65·5%) чехословаци (6,700,000, чехи и 2,000,000 словенци), нѣмци 3,123,568 (23·4%), маджари 745,431 (5·6%), руси 461,849 (3·5%).

Югославия (преброяване 1921 год.) общо население 11,894,911 д., отъ които 8,911,509 (74·36%), сърбо хървати и 1,019,997 (8·5%) словаци и 176,479 (1·46%) „*други славянски езици*“, или всичко 10,087,985 (84·33%) — сърби, хървати, словенци и „*други славянски езици*“. Останалитѣ малцинства, отъ които: маджари 467,658 (3·9%); нѣмци 505,790 (4·22%); албанци 439,657 (3·67%); ромънци 321,068 (1·93%).

Въ тая официална югославянска статистика викаже не се говори за българи. Българитѣ въ Македония, западнитѣ покрайнини и Банатъ сж означени въ бѣлградскитѣ официални издания подъ рубриката: „сърбо-хървати“.

Следъ обширнитѣ сведения, които сборникътъ дава за нѣмскитѣ и маджарски малцинства въ Югославия, отдѣля около 10 страници за българитѣ въ Македония и западнитѣ покрайнини. (Das Gedit von Zaridrob und Bosiljgrad).

Подъ заглавието *Македония* сж дадени следнитѣ пара-

Сафи: 1) Земя и население; 2) Правно положение; 3) Училища и църкви; 4) Езикъ; 5) Политически права; 6) Икономическо положение и 7) Обществена сигурност.

Въ § 1 се описватъ географскитѣ граници на Македония, въ които, споредъ една статистика, публикува въ бр. 19950 отъ 1905 г. на парижкия вкъ „Танъ“, сж живѣли 2,782,000 души, раздѣлени по народности както следва: българи 1,200,000; гърци 270,000; сърби 150,000; ромъни (куцовласи) 72,000; турци 410,000; албанци 600,000 и евреи 80,000. Албанцитѣ и сърбитѣ, посочени въ тая статистика, въ същностъ обитавали въ области, които по турското тогавашно административно дѣление спадали къмъ македонскитѣ вилаети, но безъ да влизатъ въ географскитѣ граници на Македония. Това като се има предвидъ, въ действителностъ процента на българското население въ териториитѣ, които впадатъ въ географскитѣ граници на Македония не е билъ презъ 1905 год. 43% а 59% отъ цѣлото население на тая областъ.

Следъ сѣвтовната война цѣлата територия на Македония, която възлиза на около 65,000 кв. клм. е подѣлена така: на Сърбия 32,000 кв. клм., на Гърция 25,000 кв. клм., на България 8,000 кв. клм. и на Албания 500 кв. клм. Въ останалата подъ сръбска власт македонска територия живѣятъ 600,000 българи, които и днесъ образуватъ най-голямо мнозинство отъ населението тамъ. Въ доклада на г. Грей, приложенъ къмъ мемоара на Лозанския балкански комитетъ отъ 1927 год., отправенъ до Обществото на Народитѣ, се посочва, че и днесъ отъ 65 до 70 на сто отъ населението на сръбска Македония е българско.

Въ § 2 се говори за правното положение на македонското население. Напомня се задължението на Югославия да даде права на всички свои малцинства, задължението което е формално стимулирано въ договора отъ 10 ноември 1919 год., подписанъ отъ югославянскитѣ делегати и представителитѣ на великитѣ съглашенски държави въ Сенъ - Жерменъ, при Парижъ. На особено мѣсто се изтъква задължението по чл. 9 отъ тоя договоръ, което вмѣнява въ дългъ на югославянското правителство да даде възможностъ на децата на малцинственитѣ населения да се учатъ на своя матеренъ езикъ. Вмѣсто да изпълни това свое задължение, бѣлградското правителство създаде „законъ за защита на държавата“ който съ особена строгостъ се прилага спрямо българското население на Македония.

Въ § 3 се даватъ сведения за числото на българскитѣ училища и църкви въ Македония до 1912 год. Всички тѣ днесъ сж унищожени и заменени съ сръбски училища и църкви.

Въ 4 § се изтъква, че българския езикъ, съ който си слу-

жеше населението, до като Македония бѣше подъ турскѣ владичество, и въ училищата и въ църквитѣ, и въ частния сѣ животъ, двесѣ е не само забравенъ, но употрѣбяването му е равносильно на престѣпление предъ държавната сигурностъ. Всички българи сѣ заставени да промѣнатъ своитѣ фамилии имена споредъ сръбското окончание. Заличени сѣ навсѣкжде всички български надписи даже тия и въ църквитѣ.

Докато имаше политически животъ въ Югославия, македонскитѣ българи сѣ били винаги лишени отъ правото да участвуватъ свободно въ политиката на страната. Избираниѣ депутати за скупщината сѣ натрапвани винаги отъ Бѣлградъ.

Стопанското положение на областъта се описва, като крайно тежко и безъ особени грижи за помятка на населението отъ страна на властъта.

Лична сигурностъ никога не е съществувала въ Македония, откато тая областъ е подъ сръбска властъ.

Въ отдѣла за западнитѣ покрайнини се посочва, че отстъпената територия нѣколко села въ Кулско, Царибродъ и неговата околностъ, частъ отъ Трънската околия и Босилеградъ и неговата околностъ, заема пространство отъ 1545 кв. км. населено, презъ 1919 год., когато по силата на Ньойския договоръ тия области бидоха отстъпени на Югославия, съ 64,500 души. Населението е чисто българско. Сърбитѣ поискаха и добиха тази българска територия на Парижката конференция по стратегически мотиви. Границата е прекарана безъ огледъ на стопанскитѣ и други нужди на населението. Като никжде другаде тя минава презъ сръдата на селата и дори разсича на две жилището на едно и сѣщо лице.

Населението чиито жилища сѣ останали отвъдъ границата, не може да обработва оная своя земя, която е останала отсамъ границата и обратно.

Всички български училища и църкви, които съществуваха тамъ до анексията сѣ затворени и замѣстени съ сръбски.

Никаква лична сигурностъ за завареното население. За доказателство на края е приложенъ единъ дълъгъ списъкъ съ имената на българитѣ, които сѣ били избити отъ сръбската властъ въ тия покрайнини отъ 1922 год. до днесъ.

Ромъния (преброяване 1930 г.) общо население 18,024,269 души, отъ които 11,545,311 (71·9%) ромъни; 1,463,573 (9·1%) маджари, 778,094 (4·9%) евреи; 713,564 (4·5%) иѣмци; 500,484 (3·1%) украинци; 351,328 (2·2%) българи; 222,375 (1·4%) турци татари и др.

Като всѣка официална статистика и въ случая ромънитѣ се стремятъ да намалятъ числото на миноритарнитѣ групи. Въ отдѣла за живущитѣ въ Ромъния маджари се изтъква, че по

Седмичът не сж 1,463,573, както ги даватъ ромънитъ, а сж 1,924,000 или 11·5% отъ цѣлото население на кралството.

Още по намадено е показано числото на българитъ въ Ромъния. Разбира се, тѣ сж много повече отъ официалната цифра 351,328, която се дава отъ страна на властѣта. Това се изтъква въ отдѣла на сборника, който се занимава съ българитъ въ Ромъния.

Въ предѣлитъ на тая държава българи живѣятъ: въ Бесарабия, северна Добруджа, южна Добруджа и Банатъ.

Споредъ рускитъ официални статистики, особено споредъ сведенията, които дава отъ преди войната рускиятъ професоръ Державинъ, числото на българитъ въ Бесарабия не е по-долу отъ 300,000 души.

Отъ българския културенъ животъ, който нѣкога е билъ твърде богатъ има само слаби следи. Българскитъ училища и болгарската българска гимназия сж затворени и замѣнени съ ромънски. Славянското богослужение е изхвърлено изъ църквитъ.

Икономическото положение на българското население е влошено отъ аграрната реформа, която експроприира частъ отъ земята на селското население, за да бжде раздадена на ромънскитъ преселенци.

Ромънскитъ автори: Когалничано, Комненъ и др. поддържатъ, че числото на българитъ въ северна Добруджа не е повече отъ 50,000 души, когато това число е двойно повече — около 100,000 души, къмъ които трѣбва да се прибавятъ и около 200,000 българи отъ южна Добруджа. Следователно въ дветъ Добруджа и Бесарабия числото на българитъ, безъ Банатъ, е надъ 600,000 души, когато официалнитъ ромънски статистики го сочатъ на половина.

Въ сборника сжщо така се даватъ сведения за учебното и културно дѣло на българитъ въ северна и южна Добруджа, за тѣхното икономическо положение.

Отъ многобройнитъ български училища тамъ сж останали само четири частни български училища въ Силистра, Добричъ, Каварна и Балчикъ, които се издържатъ изключително съ срѣдствата на българското население. Голѣмата частъ отъ българскитъ деца, особено по селата, сж заставени да посещаватъ ромънскитъ училища.

Стопанското положение на населението е влошено отъ аграрната реформа, която ограби чисто и просто българитъ и ги постави въ невъзможностъ да живѣятъ.

Сборникътъ, обаче, е непъленъ. Той не ни дава нищо за положението на малцинствата въ Гърция и Турция. Навсѣкжде е изтъкнато съ най-голѣми подробности положението на нѣмскитъ и следъ това на унгарскитъ малцинства.

За българитѣ и за другитѣ славянски малцинства е от-
дѣлено по-малко мѣсто. Все пакъ трѣбва да бждемъ доволни,
че въ едно съчинение съ сѣтвонно значение, каквото предста-
вява казания сборникъ, е дадено нѣщо и за българскитѣ
малцинства въ Югославия и Ромѣния. Нѣмцитѣ и маджаритѣ
продѣлватъ упорито да работятъ за своитѣ миноритарни
населения. Въ Берлинъ е започнала да излиза специална би-
блиотека по тоя въпросъ и въ първия номеръ е описано по-
дробно положението на нѣмското население въ полска Горна
Силезия, и начина, по който се прилага конвенцията, подпи-
сана въ Женева между Полша и Германия на 15 май 1922 год.
Следващитѣ номера на библиотеката ще разгледатъ последо-
вателно положението на нѣмскитѣ малцинства въ другитѣ
страни. Библиотеката излиза на нѣмски и френски езици.

Унгаритѣ издадоха напоследѣкъ на френски езикъ „Три-
анонскиятъ договоръ за миръ, отъ гледище на мира, междуна-
родната сигурностъ и сътрудничеството между народитѣ“.

И българското сдружение за миръ и О. Н. издаде сѣщо
на френски езикъ една доста подробна брошура за положе-
нието на българскитѣ малцинства въ Югославия, Гърция, Ру-
мѣния и Турция.

При все че свѣтътъ е твърде много ангажиранъ сега съ
стопанскитѣ проблеми, все пакъ въпроситѣ за малцинствата и
за ревизията на договоритѣ не губятъ нищо отъ своята акту-
алностъ и не бива нито за мигъ да преставаме да работимъ
по тѣхъ.

Въпроситѣ отъ мировата политика не се разрешаватъ
изолирано. Следъ въпроса за репарациитѣ иде тоя за разорѣ-
жаването, който е свързанъ съ сигурността, а сигурностъ
нѣма докато не се разрешатъ палящитѣ проблеми въ свѣта:
за малцинствата и за ревизията на несправедливитѣ и жестоки
договори.

Трайността на мирнитѣ договори

Въ „Ла Република“ г. Пиеръ Доминикъ припомня за
борбата на Мустафа Кемалъ Паша противъ Севърския дого-
воръ и за изтѣгването на Турция отъ наложения ѝ миръ, и
казва: Кемалъ разкъса на парчета Севърския договоръ, което
значи, че отъ договоритѣ сключени презъ 1919 г. въ Версайлъ,
Трианонъ, Сенъ-Жерменъ, Ньой, Севръ, единъ вече е разпокъ-
санъ, унищоженъ, замененъ съ другъ. Отъ друга страна може
да се поддържа, че ревизията на Версайлския договоръ е за-
почната и че напр. отъ финансовитѣ клаузи които имаха сила
на законъ презъ 1919 г. не остава много нѣщо. Азъ не казвамъ

вищо относно заемането на германската територия. Единъ договоръ не е веченъ. Той съставлява само едно съотношение на сили и може да бѣде унищоженъ сѣщо така, както бѣ установенъ, съ насилие и замѣненъ съ другъ договоръ, който не ще бѣде по-малко справедливъ, поне за тия, които ще облагодетелствува. Севърскиятъ договоръ е съществувалъ петъ години, а Версайлскиятъ 13. Нека нашитѣ съвременници си взематъ бележка отъ това. Като виждаме, това, което е направилъ Мустафа Кемалъ, виждаме, че договоритѣ притежаватъ само една наложена стойностъ. Инакъ, въ единъ свѣтъ безъ сѣдилища и жандармерия, тѣ сѣ само кжсове книга. Следователно нека говоримъ за свѣтостта на договоритѣ, но толкова светци сѣ били живи изгорени, обезглавени, разкъсани, че трѣбва да си мислимъ, че колкото и да сѣ свещени, договоритѣ могатъ сѣщо така да пострадатъ.

Народностнитѣ малцинства въ Франция

Никакви народностни малцинства въ Франция нѣма; всички французки граждани се числятъ къмъ французката народностъ; въ Франция който се откаже отъ френската народностъ, той е измѣнникъ на отечеството си и заслужава да бѣде лишенъ отъ граждански права. Таквазъ е официалната доктрина, вѣзла въ законна сила отъ времето на великата френска революция и строго пазена отъ тогава, каквато и партия да бѣде на властъ въ Парижъ. Наистина, има две провинции, Елзасъ и Лотарингия, чието население е отъ нѣмски произходъ и говори въ мнозинството си нѣмски езикъ, ала това население винаги, дори подъ германското владичество преди всеобщата война, настояваше, че принадлежи къмъ френската народностъ и затова то не прави изключение отъ общото правило.

И Франция не е свободна отъ малцинствения недѣлъ, отъ който страдатъ комай всички европейски държави, голѣми и малки. Въ Бретанъ бѣха устроени праздненства по случай 400 годишнината отъ присѣдиняването на това бивше херцогство къмъ французкото кралство — и тамъ се намѣриха сепаратисти, които помрачиха праздненството съ една смѣла манифестация: тѣ съ бомба вдигнаха и разрушиха паметника, издигнатъ въ Ренъ, бретонската столица, за увѣковѣчаване и прослава на акта на присѣдиняването. Французкиятъ министъръ-председателъ Ерио, пристигналъ отъ Парижъ за тия праздненства, протестирайки отъ името на цѣла Франция срещу такъвъ вандализмъ, какъвто е разрушението на паметника, изрази страха си, да не би въ чуждестранния печатъ да се

възползуватъ отъ тоя случай, за да съятъ съинение въ държавната цѣлостъ и здравина на Франция. А мѣстнитѣ власти тържествено прогласиха, че въ Бретанъ нѣма сепаратисти, а има само шепа „безумци и престѣпници“, които трѣбва да се удовятъ и накажатъ.

Да се накажатъ, разбира се отъ сѣда, ала такова дѣло преди всичко ще докаже, че сепаратисти действително сѣществуватъ, и че тѣхното националистично движение не може да се откаже. Сега вече говорятъ че сѣществуватъ такива крайни сепаратисти, които мечтаятъ да върватъ по примѣра на Ирландия и да се борятъ за пълно отдѣляне на своята страна: бретонцитѣ, както се знае, сѣ сродни съ ирландцитѣ, и тѣхниятъ старъ езикъ въ много отношения прилича на галския езикъ, който е още живъ, както на „Зеления островъ“, тъй и въ югозападна Англия, въ Уелсъ. За четиристотинъ години Бретанъ е успѣла да се асимилира съ останала Франция, ала мѣстното селско население, а сѣщо и крайморското, лошо знае френския езикъ и предпочита да се обяснява на своя старъ диалектъ, който нѣма нищо общо съ кой и да било другъ континенталенъ европейски езикъ. То и до сега, отъ времето на своето въстание срещу първата френска революция никога никакво незадоволство къмъ централното правителство въ Парижъ не е проявявало и никакви автономни права на народностно малцинство за себе си не е искало: между сенаторитѣ и депутатитѣ отъ бретонскитѣ департаменти нѣма никакви автономисти. Но че автономно движение сѣществувва тамъ, това толкозъ по-малко може да се отрича, че въ Бретанъ вече отколе се издава на бретонски и французки езици, половинитъ дузина вестници и списавия, агитиращи за самостоятелността на територията на бившето херцогство. „Безумци и престѣпници“? Естѣствено е, че такива се явяватъ автономиститѣ и сепаратиститѣ въ вестницитѣ на мѣстнитѣ власти. Тѣй наричатъ и смѣтатъ политическитѣ агитатори въ всички страни презъ първата фаза на урежданото отъ тѣхъ движение. Безумци и престѣпници сѣ били, а може би и сега си оставатъ, напримѣръ, каталонцитѣ въ Испания, украинцитѣ въ Польша, каквито бѣха ирландцитѣ по отношение на Великобритания, но само съ процеси, а още по-малко съ отрицания на такова движение да се задуши и унищожатъ никога не е могло. Историята познава не малко такива случаи, когато националното движение, стремяще се къмъ сепаратизъмъ, се е начевало отъ групичка смѣли „безумци“, продължавало се е десетици години безъ всѣкакъвъ успѣхъ, но сетне бавно се е задълбочавало въ съзнанието на населението и е довеждало накрая до решителни действия.

Държавната цѣлостъ на Франция едва ли е въ опасностъ

отъ бретонското автономно движение, ала и тукъ голото отричане или репресиятъ биха се явили като най-пакостна система като озлобява умоветъ и изостря страстите. Още неотдавна въ бретонскитъ черкви свещеницитъ нѣмаха право да проповѣдватъ по бретонски, а отъ училищата и до сега матерния езикъ на ученицитъ е съвсемъ изгоненъ. Нима такава забрана не е най-доброто сръдство да се подпомагатъ агитациитъ на автономиститъ и сепаратиститъ?

Франция представя отъ себе си якъ държавенъ и народностенъ баокъ, ала съставнитъ ѝ части още не сѣ изгубили собствения си обликъ и характеръ. Тия особености, може би, ще се изгладятъ подиръ редица нови поколения, подиръ сто или вѣколко стотинъ години, но тѣ трѣбва да се огладятъ по миренъ начинъ, а не по пати на насилието. Забраната гъкъ на езика се явява като най-нетърпимо насилве, което винаги и всжде е предизвиквало възмущение и съпротива. Чудно, че това още не могатъ да признаятъ въ единъ толкова високъ културенъ центъръ като Парижъ.

Не само бретонцитъ искатъ права за своя езикъ. На североизтокъ въ Франция живѣе фламанско население, чийто езикъ е близкъ на холандския. На югоизтокъ милиони провансалци си оставатъ вѣрни на своя езикъ, на своята богата литература, на своитъ поети, най-новиятъ отъ които, Мистралъ, си е спечелилъ всесвѣтска слава. На западния сръдиземноморски брѣгъ, въ Пиринентъ, русилонскитъ жители сѣ пълни съ чувства на народностна солидарностъ съ испанскитъ каталонци, а на отаждната страна на Пиринентъ, на брѣга на Атлантическия океанъ, баскитъ, обработвайки стария си езикъ, чувствуватъ се по близки до испанскитъ баски, отколкото до французитъ. Между тѣхъ още нѣма „безумци“, които биха пожелали да се отдѣлятъ отъ Франция, но все пакъ има стотици хиляди противници на такава асимилация съ френската народност, която би накарала мѣстното население съвсемъ да забрави особения си произходъ и собственитъ си наследени отъ прадѣлитъ диалекти¹⁾.

Обществото на народитъ и националнитъ малцинства

Националнитъ малцинства не могатъ вече да понасятъ владичество на съответнитъ държави, които угнетяватъ, денационализиратъ, асимилиратъ голѣми етнически, релigioзни, езикови и национални групировки. Тѣзи последнитъ при сегашното състояние на нѣщата ясно виждатъ и разбиратъ, че малко могатъ да очакватъ и да се надѣватъ на О. Н., което

¹⁾ С. Демонти, в „Изгренъ“ отъ 20. VIII. 1932 г.

по своя съставъ и функция, за сега, не е въ състояние да имъ помогне да ги защити и покровителствува.

Обществото на Народитѣ не е направило нищо до сега, макаръ досиетата му да сж пълни съ оплаквания отъ малцинствата и макаръ надлежнитѣ държави да сж се задължили съ подписитѣ си, че ще приложатъ предметнитѣ клаузи на договоритѣ. И презъ последнитѣ 17 години то не намѣри време и възможностъ да се занимае съ горчивата съдба на националнитѣ малцинства, нито даже да направи анкета по оплакванията. О. Н. и за едното и за другото срѣща съпъки въ себе си. Всички национални организации, комитети, всички международни сдружения за миръ и противъ войната не веднѣжъ сж подчертавали въ конгресни резолюции пренебрегването на изложениата, оплакванията и протеститѣ имъ до Обществото на Народитѣ. Не веднѣжъ е подчертавано въ тия обективни изложения, че мирътъ въ Европа, е сериозно застрашенъ докато повече отъ 40 милиона човѣшки същества сж лишени отъ елементарни човѣшки, национални, политически и граждански права и докато най-грозно се насилва народностната и национална съвѣсть. Споредъ изчисленията на бившия германски министъръ Геснеръ, националнитѣ малцинства въ Европа възлизатъ на 40 милиона души, или едно население много по-големо отъ това на дветѣ европейски държави Ромъния и Югославия. Борбата на тия малцинства огравя отношенията между народитѣ, понижавя моралния и умственъ уровень на народноститѣ, които се намиратъ подъ чуждо иго, създава урази и желанія за отмъщение. Европа не може да се умиротвори напълно, ако предварително не бжде разрешенъ въпросътъ за националнитѣ малцинства. Това е печалното заключение, което може да се изведе отъ днешното положение.

Пактътъ за О. Н., уставитѣ на всички международни пасифистически организации и дружества, речитѣ за миръ на международнитѣ конгреси, оставатъ за онеправданитѣ куки думи. Такива оставатъ и речитѣ за миръ, които всѣка година се произнасятъ въ конгреса на международния съюзъ за миръ. Уставитѣ колкото и добре да сж стилизирани, произнесенитѣ речи, колкото и красноречиви и да сж, нито на йота не сж подобрили грозната съдба на националнитѣ малцинства тѣх онеправдани въ името на империализма¹⁾.

Прилагането на насилническитѣ мирни договори направи положението на народностнитѣ малцинства по-лошо, отколкото бѣ преди войната, защото и „новоосвободенитѣ“ народи на свой редъ сж станали подтисници на своитѣ подвластни национални

¹⁾ Сп. „Отецъ Иванъ“ год. III бр. 10 „Обществото на Народитѣ и мира“.

малцинства. Надрасналата нетърпимост доведе на много мѣста до опита да се заличат напълно народнитѣ малцинства. И така постепенно въпросътъ за националнитѣ малцинства стана сждобоносенъ за цѣла Европа¹⁾.

Националнитѣ малцинства искатъ да имъ се гарантира естественото право за свободно развитие на всички национални групировки останали като неподвластни въ границитѣ на отдѣлнитѣ държави. Това право биде тържествено прокламирано отъ самитѣ сили — победителки — бившитѣ съюзници. Покровителството на националнитѣ малцинства е предвидено въ насилническитѣ мирни договори въ Сенъ-Жерменъ, Трианонъ, Ньойн и следователно съставя нераздѣлна частъ отъ устава на Обществото на Народитѣ. Исканията на отдѣлнитѣ национални малцинства за спазването на тѣхнитѣ: култура, езикъ, обичаи, религия, народностъ е едно легитимно право осветено отъ самитѣ мирни договори и Обществото на Народитѣ. Версайлскиятъ договоръ напримѣръ, не говори само за национални малцинства, а и за етнически, религиозни и езикови малцинства и последнитѣ сѣмъта еднакви както и първитѣ: следва, националнитѣ малцинства сж многобройни и различни. Националнитѣ малцинства, които говорятъ на свой отдѣленъ езикъ, иматъ своя отдѣлна религия или вѣроизповѣданіе или сж отъ другъ расовъ или племененъ произходъ, всички сж национални и като такива иматъ право на свое самостоятелно развитие, безъ да се денационализиратъ и асимилиратъ съ останалата властующа нация.

Обаче въпрѣки ограничителнитѣ мѣрки, въпрѣки асимилаторскитѣ приноси и терора надъ националнитѣ малцинства, последнитѣ се борятъ и отстояватъ своитѣ права и свободи споредъ мѣстнитѣ условия и обстоятелства въ отдѣлнитѣ държави. Тамъ, където всички пѣтица за легална борба сж изключени, нѣкои отъ националнитѣ малцинства следватъ революционния пѣтъ като единственъ, който ще може да допринесе за гарантиране на тѣхнитѣ права, за тѣхното окончателно национално освобождение. Националнитѣ малцинства чрезъ своитѣ организации, легални и нелегални, отдѣлно и групово, организирано отстояватъ своитѣ права. Тѣ знаятъ, че не могатъ да очакватъ повече отъ това, кѣмъ имъ се дава и не си правятъ илюзии да се надѣватъ за повече отъ онова, което имъ се дава. Предъ Обществото на Народитѣ нѣкои национални малцинства съ молби искатъ учредяването на единъ постояненъ комитетъ при Обществото на Народитѣ. Тѣ искатъ да имъ се предостави да поддържатъ свои културни връзки съ своитѣ сънародници, живущи вѣнъ отъ изкустве-

¹⁾ Въ „Нове франс пресе“ отъ 30 VI. 1932 год.

нитъ и произволни граници на държавата, въ която ги оставиха насилническитъ мирни договори. Потасниците въ държавитъ поробителки за да оправдаятъ терора, който упражняватъ върху подвластнитъ имъ национални малцинства, че били неоялни, че си служили съ неопозволени отъ договоритъ сръдства за борба и пр., а въ смѣнностъ по своитъ методи, тероръ и режимъ, самитъ правителства въ отдѣлнитъ държави сж неоялни къмъ подвластнитъ имъ народи и национални малцинства.

Въпросътъ за националнитъ малцинства и завладени, поробени, угнетени народи въ юго-източна Европа и Балканитъ е доста сложенъ и въ всѣка отдѣлна държава изпква подъ разни форми, и не може общо да се опредѣли и разрешава, безъ обстойно да се проучи самото положение съ огледъ на историко-економическото развитие на угнетенитъ народи и национални малцинства, които въ разнитъ държави иматъ свои исторически, битови, религиозни, економически и социални специфичности. Много отъ поробенитъ национално угнетени народи и национални малцинства навън искатъ щото Обществото на народитъ искрено и фактически да се яви като гарантъ за покровителство и защитата на националнитъ малцинства, тъй като всѣко национално малцинство има своя отдѣлна национална фязиономия, своя култура и всички искатъ и трѣбва да се развиватъ свободно. Националнитъ малцинства като представляватъ своитъ жизнени, справедливи искания на милиони човѣшки същества съ това засегатъ най-деликатнитъ въпроси за тѣхното съществуване. Въ всѣка отдѣлна държава въпроса за националнитъ малцинства се поставя и трѣбва да се разглежда различно. Въ многонационалнитъ държави съществуването на националнитъ малцинства се смѣта като единъ недостатъкъ, порокъ тъй като не се желае да се изработи и приложи каквато и да е програма - за правата и задълженията, за политическитъ, национални права и свободи. А националнитъ малцинства искатъ да бждатъ не само на книга, а фактически на дѣло, равни предъ закона и не желаятъ да ги третиратъ като нисша раса, какъвто е случая напр. съ турскитъ национални малцинства въ всички балкански държави, какъвто е случая съ албанцитъ въ Косово, съ македонцитъ въ Гърция, Югославия, българитъ въ Ромъния, Бесарабия, какъвто е случая съ бошняцитъ, молдованцитъ и др. Обаче, въ една държава, която се идентифицира само съ своята етническа националностъ, е твърде трудно, даже не възможно, да се създаде това равенство между оиъзи, които принадлежатъ къмъ болшинството отъ населението и останалитъ националности, защото има области въ нѣкои отъ държавитъ, кждето болшинството и малцинството не сж еднакви по значение.

Въ четвъртия конгресъ на националнитѣ малцинства, който стана чѣ Женевѣ презъ 1928 год., имаше представители отъ 35 национални малцинства, които на брой сж близо 40 милиона жители. Този конгресъ съ единодушие гласува една резолюция, въ която се казва, че Обществото на Народитѣ да измѣни своята линия на поведение къмъ онеправданитѣ национални малцинства находящи се въ отдѣлнитѣ държави. И наистина, въ интереса на мира е щото то да не гледа на националнитѣ малцинства като на нѣкое незначително количество, а трѣбва да имъ даде надлежното покровителство, за което поне, по силата на сѣществующитѣ договори, иматъ право. Но напразно! Обществото на Народитѣ, следва строго опредѣлена политика и освенъ, че недопринася поне за облекчение на положението на националнитѣ малцинства, а напротивъ, ловко поощрява заинтересованитѣ държави победители всѣчески, по бързо да денационализиратъ и асимилиратъ или изселятъ подвластнитѣ имъ национални малцинства, като погрѣшно смѣта какво въпроса за националнитѣ малцинства радикално ще може да се разреши само съ денационализирането и асимилирането на сѣществующитѣ религиозни, етнически и езикови национални малцинства.

Презъ 1928 год. Общото Събрание на Обществото на Народитѣ се занима съ въпроса за националнитѣ малцинства и Belaerts van Blootland, представителя на Холандия заяви, че процедурата, която се прилага по отношение малцитѣ и оплакванята на малцинствата не е достатѣчна и задоволителна. Всички заявления, молби и протести отъ националнитѣ малцинства се препращатъ въ единъ комитетъ състоящъ се отъ трима членове на Съвета при Обществото на Народитѣ. Обаче при всѣко заседание на Съвета, тѣзи членове винаги сж заети съ съвсемъ други въпроси и друга работа. Освенъ това всички мемоари, които секцията на малцинствата представя предъ Съвета натоваренъ да разгледа молбитѣ съдържащи мненията, становището на представенитѣ въ него държави. Ето защо, се намѣри за необходимо да се създаде една специална постоянна комисия за малцинствата. За образуването на една подобна комисия сж се изказали германския канцлеръ Müller и представителя на Швейцария Mota, обаче други като министра на външнитѣ работи на Полша и др. сж се изказали противъ това предложение.

Презъ време на заседанията на Обществото на Народитѣ (1928) министъра на външнитѣ работи на Франция, покойния Аристидъ Бриаянъ, въ една речъ заяви, че националнитѣ малцинства въ отдѣлнитѣ държави не трѣбва да бждатъ причина за омаломощаването, разслабването на държавитѣ; националнитѣ малцинства не могатъ да бждатъ едно постоянно за,

плашване за О. Н. Въпросът за националните малцинства ще трябва да се разреши, за да не става причина за безредия и войни. Въпреки всичко, трябва на всяка цена да се запази мира. Въпреки това, фактически въпроса за националните малцинства умислено се отлага и не се разрешава правилно. По този начин на националните малцинства, вместо да се даде хляб и вода, поднася им се оцет или отрова. А пък националните малцинства като се борат и защитават своите права искат да бъдат третирани поне тъй както се третира всякакви граждани във една правова, цивилизована държава.

Въ пресата, и на много публични събрания, конгреси и сбирки, въпроса за правата и покровителството на малцинствата се разглежда различно. Мнозина смятат, че е необходимо да се създаде едно международно законодателство за националните малцинства. Но и това не е достатъчно. Злото не е въ липсата на някакъв международен кодекс за правата и покровителството на малцинствата, а основната грешка е въ това, че насилническите мирни договори сключени във Версайлъ, Трианонъ, Ньой, Сенъ Жерменъ насила скроиха новата карта на Европа като я прорезаха съ произволни и неестествени граници. При това новосъздадено положение, при сегашното международно положение, Обществото на Народите, по съставъ и функция не е въ състояние да разреши въпроса за правата, свободите и покровителството на националните малцинства. Ето защо, събитията все повече и повече се развиват тъй, че изобличаватъ, а може би и ще накажатъ всички виновници за насилническите мирни договори, които произволно оставиха въ чужди държави цели народи и национални малцинства безъ да ги питатъ тъй самите какво желаятъ.

Въпреки всичко, никой не отрича принципа за покровителството на националните малцинства. Напротивъ, този принципъ е вече идея, която занимава както всички национални малцинства, тъй и общественото мнение въ света, а съ нея идея се занимаватъ и официалните меродавни фактори. Но като се приказва за националните малцинства, винаги и на всякъде трябва да се изхожда отъ самата действителност и да се търсятъ конкретни практически ифрми и логически заключения, тъй като целия въпросъ за националните малцинства изетъ въ своята съвкупностъ, не може и не трябва да се разглежда и разрешава шаблонно, чрезъ сухи и чисто теоретически формални или чисто юридически формули, съ които заинтересованите държави експлоатиратъ за да оправдаятъ своята асимилаторска, денационализаторска политика къмъ включените въ границите имъ национални малцинства или пъкъ последните да изпадатъ въ единъ безогледен иредентизъмъ.

Фактически има два вида национални малцинства. Едни, както е случая съ много германци останали въ границитѣ на чужди държави като Ромъния, Югославия, Литва, на Чехославия, по подобие на турското национално малцинство въ Югославия, Ромъния, България, Гърция, Албания, сж истинскитѣ национални малцинства, които откъснати отъ своята нация, сж останали да живѣятъ подъ чуждо владичество. Неистинскитѣ или погрѣшно наричани национални малцинства, сж отъ съвсемъ друга категория. Тѣ, наистина, на юридически или дипломатически езикъ се наричатъ малцинства, но въ сщностъ, на самото мѣсто образуватъ едно абсолютно болшинство тъй като 95⁰/₁₀ сж мѣстни жители. Такъвъ е случая на Балканитѣ съ македонцитѣ, албанцитѣ въ Косово, българитѣ въ Добруджа, какъвто е случая съ молдованцитѣ (Бессарабия)¹⁾, украинцитѣ (Буковина), трансилванцитѣ (унгарци), бошняцитѣ, хърватитѣ, словенцитѣ, които проформа се наричатъ национални малцинства, но, погледнато строго, тѣ въ съответнитѣ страни или провинции сж болшинство и процента на владяващитѣ нации по тѣзи мѣста не надминава 1—5⁰/₁₀, и то като заселивши се чиновници колонизатори или отдѣлни търговци спекуланти. Така, че когато става дума изобидо за национални малцинства винаги трѣбва да се има предвидъ горе-посоченото различие. И едниѣ и другитѣ като угнетени националности търсятъ своитѣ права, а следъ, боратъ се и ще се боратъ, за своитѣ свободи. Тѣ като национални малцинства иматъ право на защита и покровителство, на помощъ отъ кждето и да дойде тя. Казахме, че Обществото на Народитѣ не е въ състояние да имъ помогне, но все пакъ има много лица, почти отъ всичкитѣ национални малцинства, които наивно вѣрватъ, че Обществото на Народитѣ ще имъ се притече на помощъ. Това е една иллюзия, която може да задоволява отдѣлни наивни лица и групи, но не може да задсвои национални малцинства, взети като отдѣлни колективни тѣла, тъй като разумътъ и фактитѣ говорятъ въ полза на противното т. е. Обществото на Народитѣ съ своята доктрина, съставъ и функциониране, съ своята досегашна практика допринася за по-бързото системно асимилиране на националитѣ малцинства.

1) Молдованцитѣ въ Бессарабия сж 2,344,800 жители.

АСИМИЛИРВАНЕ НА МАКЕДОНЦИТЪ ВЪ ЮГОСЛАВИЯ

Споредъ в. „Таймс“ отъ 16 юний 1932 год., въ станалото въ Камарата на лордоветъ разискване по въпроса за малцинствата въ Югославия, държавниятъ секретаръ за външната лордъ Хелшамъ е направилъ отъ името на правителството следната декларация.

„Положението на албанцитъ въ Югославия е много малко познато. Само една петиция отнасяща се до тѣхъ е била представена въ Обществото на Народитъ и тя се разглежда понастоящемъ отъ единъ комитетъ на сжщото. Югославянското правителство е възприело становището, че въ Югославия не съществувало македонско малцинство и, доколкото зная, върху това становище Обществото на Народитъ не се е никога произнесло. Познавачитъ, експертъ, по въпроса сж раздѣлени въ своитъ възгледи, и, споредъ най-положителнитъ данни, които притежава форейтъ офисъ (Министерството на Външнитъ Работи), фактитъ отнасящи се до него сж много смътни и много различни заключения се извачатъ отъ тѣзи факти отъ лица и правителства, които сж най-добре въ състояние да познаватъ и да разбирагъ положението“.

Обществото на Народитъ е избѣгвало да се произнесе върху въпроса и за това той, държавниятъ секретаръ, мислилъ, че би било неразумно отъ английското правителство да се признае публично. Имало изгледи, че съ времето македонския комитетъ ще изгуби влиянието си върху македонското малцинство и съществувало основание да се поддържа, че македонската проблема ще се разреши отъ само себе — ако политическитъ страсти утихнатъ — *чрезъ асимилирането на македонцитъ въ Югославия*.

Ако проблемата не се разреши чрезъ асимилиране, тогавъ Обществото на Народитъ би могло да се занимае евентуално съ въпроса?!

Пактътъ за Обществото на Народитъ (Covenant de la Société des Nations) въ сжщностъ е частъ отъ Версайлския договоръ т. е. има за целъ да легализира, узакони и санкционира грабежитъ и изиудванията извършени съ насилническитъ мирни договори. Французина Ан. Тардйо, въ своята книга „Версайлския миръ“ казва, че когато били вписани членоветъ относно гаранцитъ за етническитъ и религиозни малцинства силитъ победители се обезпокоявали и нѣкои даже протестирали. Обаче, тѣзи гаранции въ сжщностъ бѣха и си останаха привидни, илюзорни, тъй като силитъ победители наложили своята хегемония. Отъ тогава се създаде една цѣла материя относно етническитъ малцинства и се оформи сегашната теория, доктрина,

които двама от най-видните представители въ Обществото на Народитѣ, Мело Франко, представителъ на Бразилия и Политисъ — гръцки представителъ, развиха. Тезата на гореспомнатитѣ двата „юристи“ въ сжщностъ е официалната теза на Съвета при Обществото на Народитѣ.

Споредъ тази теза ролята на Обществото на Народитѣ не е да разглежда петициитѣ на националнитѣ малцинства по сжщество, а само да се произнася доколко тѣзи петиции сж съвмѣстими съ създаденото общоевропейско положение съгласно договоритѣ за миръ. Така, че сжщественото, главното е спазването на сжществуващитѣ мирни договори, тъй като Обществото на Народитѣ трѣбва не да защитава правата на малцинствата, а да подготви почвата за тѣхното асимилиране т. е. тѣхното изчезване като етнически, езикови и религиозни групировки! Обществото на Народитѣ не улеснява националнитѣ малцинства, които търсятъ неговата интервенция. Неговата целъ е съвсемъ друга то спомага, улеснява държавитѣ победителки какъ по системно и по-бързо да задашатъ етническитѣ и религиозни национални малцинства.

Карлайлъ Елма Макартней, членъ въ британския съюзъ на Лигата на Народитѣ, секретарьтъ на комисията за малцинствата, въ своята обемиста книга подъ заглавие „National States and National Minorities“ (1934 г.) признава, че до сега процедурата на Обществото на Народитѣ относно националнитѣ малцинства си остава въ областта на опититѣ при всички решения и правила на Съвета които се следватъ. Въ сжщностъ имало два начина по които Съвета можалъ да бжде сезиранъ върху нарушенията на договоритѣ за миръ. Единиятъ е — правото на всѣки членъ отъ Съвета да повдигне лично единъ въпросъ въ сжщия, начинъ по който самиятъ членъ автоматически е поставенъ въ едно заинтересовано положение спрямо повдигнатия въпросъ предъ Съвета. Отъ друга страна изисквало се отъ единъ членъ на Съвета да притежава такива качества на алтруизмъ и човѣколюбие, които да го накаратъ да се интересува лично въ даденъ случай при нарушение на мирния договоръ. Обаче, колко редки сж подобни качества у хората и колко дълго би трѣбвало нѣкое национално малцинство да чака, докато се намѣри единъ такъвъ членъ въ Съвета да издигне гласъ въ негова защита. Другиятъ методъ, който Съвета изобщо е възприелъ и на който липсва бързината и прямотата на действие, както въ първия, е методътъ на петицията. Всѣко лице, дружество, комитетъ би могли да подаватъ петиции до Съвета, но за да бжде тя разглеждана отъ последния, трѣбвало да отговаря на следнитѣ условия

1. Трѣбва да е съобразна съ защитата на малцинствата съгласно договоритѣ.

2. Не трябва да бъде представена във формата на молба за разкъсване на политическия връзки между въпросното малцинство и държавата, въ която то се намира.

3. Трябва да се въздържа отъ буенъ езикъ.

4. Трябва да съдържа данни или факти, които не са били вече изложени въ една по-предидшна петиция.

Следъ получаването на петицията главниятъ секретарь на О. Н. уведомява подателя и дали тя е приемлива или не. Въ случай, че тя е приемлива, бивала препращана до държавата за която се отнасяла. Последната била длъжна да съобщи въ три недѣли дали възвръщава да отговори на петицията. Въ случай, че държавата не отговори, петицията се разпраща до всички членове на О. Н. Ако, обаче, държавата желае да отговори дана ѝ се два месеци да стори това. Имало доста случаи, казва авторъ, на подобни петиции, които не са били приемани отъ главния секретарь, въпреки че са отговаряли на всички изискуеми се условия, само по причина на липса на достовѣрностъ, тълкувана въ смисълъ, че авторитѣ на петицията са били недоялни спрямо заинтересованата държава. Такъвъ е билъ случая съ македонскитѣ лидери, петицията на които въ 1931 г. не е била приета, понеже „не давала достатъчни гаранции за своята правдоподобностъ“.

Приетата петиция обикновено се разглежда отъ една тричленна комисия (Комитета на тримата) назначена изъ членотѣ на Съвета. По този начинъ се избѣгвало оставянето на добрата воля на нѣкой членъ отъ Съвета, да се нагърби самъ съ работата по петицията предъ Съвета. Самата комисия се избирала между лица незаинтересовани по дадена петиция. Работата на комисията, обаче е забулена въ тайнственостъ, понеже никакви протоколи не се държатъ за заседанията ѝ. Обикновено началникътъ на секцията за Малцинствата представя единъ докладъ върху петицията до комисията, съ внушение за възможния начинъ на действие върху сжщата. Комисията, обаче, не е длъжна да възприеме тѣзи внушения, но мжно можела да избѣгне да не се ръководи по тѣхъ, тъй като всѣка комисия се образува отдѣлно при всѣки конкретенъ случай, то членовѣтъ на сжщата обикновено имать голѣма опитностъ.

Тѣ изобщо малко знаятъ за съществуването на условията, върху които ще трябва да се произнасятъ; при това тѣ са обикновено заети съ много други работи. Тѣй като липсватъ всѣкакви протоколи и архива затова, което тѣхнитѣ предшественици са правили въ подобни случаи, естествено е прочее, че мнението на единъ постояненъ чиновникъ като шефа на секцията за малцинствата ще укаже решително влияние върху тѣхнитѣ решения... При това макаръ и всѣки

членъ отъ Съвета да има правото да провѣрява данните на секретарията, той обикновено срѣща голѣми спѣнки при опитване да стори това и въ резултатъ избѣгвалъ да предприема провѣрки.

Комитета на тримата следъ като получи петицията, могълъ да действа по единъ отъ следнитѣ три начина: Да изостави повдигнатия въпросъ; да реши да представи въпроса на Съвета; да реши и да предприеме „благоклонни и неформални преговори“. Изобщо — продължава Макартней — слабостта на системата не се състои въ съществуването на тричленната комисия, но въ нецѣлнотата на тѣхната работа¹⁾. Главната слабостъ се състояла: първо—въ недостатъчността на материала, съ който дадена комисия разполага; второ — въ забавянията, които често пѣти се случвали; и трето — въ стремежа да се пожертвува често правдата предъ една поудобна перспектива за решение на даденъ въпросъ. Последната дума по дадена петиция има Съвета. Решенията на тричленната комисия нѣматъ никаква задължителна сила за Съвета.

За едно по-съвършено уреждане въпроситѣ повдигнати отъ малцинствата, авторътъ казва, че сж били предлагани редица реформи въ по-горе изложената процедура. Едно отъ най-подходящитѣ предложения било да се създаде една постоянна комисия за малцинствата. Различни обаче били мненията относно нейниятъ съставъ и функция. Най-главниятъ аргументъ въ полза на една таква комисия споредъ Макартней е, че колкото и да сж способни и преданни на работата си членоветѣ на секретарията, по силата на своето положение и длъжностъ, тѣ не можели да притежаватъ ония качества на независимостъ и авторитетъ, които се изисквали при разрешаване на проблемитѣ за малцинствата. Една постоянна комисия би могла съ по-очевидни преимущества да преглежда подадени петиции, като има на разположение повече време, по-добре подбрани и опитни членове; и тѣхното постоянно боравене съ въпроситѣ за малцинствата би имъ създадо една опитностъ, каквато едва ли нѣвга нѣкой отъ правителственитѣ делегати, назначавани въ тричленнитѣ комисии, би могълъ да придобие. Но въ сжщностъ Макартней откровено изтъква, че съществена разлика между тричленната комисия и една постоянна комисия за малцинствата, се състои въ разликата между „правене политика и прилагане правосъдие“. Споредъ сегашната система съ своята прикрита дипломация и нейнитѣ постоянни равномѣтки по политически съображения, компромиси и изтъчени тактичности, цѣлятъ въпросъ за малцинствата се поставялъ на една песимистична основа¹⁾.

¹⁾ „Народностия държави и народностни малцинства“ отъ Д. Мамарчевъ сп. „Българска Мисъл“ 1924 г.

Каква е процедурата?

Съ други думи при О. Н. е образувано едно тяло чиято скрита същинска цел е не да разгласява, а да прикрива исканията на националните малцинства. Националните малцинства не сж представени нито въ секретарията при Обществото на Народите, нито въ Съвета, нито въ Общия събрания.

Националните малцинства, които се оплакват, че сж лишени от права и свободи нѣмат възможност да заведаат никакъв процесъ. Нѣкои от тѣхъ могат само да подават молби до председателя на съвета при О. Н. и при това предварително тѣзи молби трѣбва да се одобратъ отъ секретарията. По тоя редъ веднажъ постъпила молба, председателя опредѣля двама отъ Съвета и съ него заедно образуватъ Комитета на тримата. Тоя комитетъ следъ като уведоми и потърси мнението на съответното заинтересовано правителство решава дали молбата трѣбва да се остави безъ послѣствие или да ѝ се даде ходъ. Само въ последния случай въпросътъ се внася въ Съвета. Визираното правителство се пита, обаче никакъв представител на малцинството не се допуска при разглеждането, разискването на молбата. Съвета или отхвърля искането или гласува нѣкоя резолюция. Въ известни случаи Съвета препраща въпроса предъ арбитражни съдъ въ Хага, обаче както предъ Съвета, тъй и предъ тоя висшъ съдъ не се допуска никакъв представител на малцинството. Баронъ Alphonse Heyking по тоя поводъ казва: „Нещастната молба следъ като три пѣти се представи на отхвърляне, едва тогава вече се взема като такава, която може да се разисква въ Съвета въ отсъствие на представителъ на потърпевшия, когато пъкъ правителството срещу което е насочено оплакването е господаръ на положението и може да изяснява въпроса по своему безъ да може противника да направи каквито и да сж възражения. Всичко се разглежда при затворени врата, безъ малцинството да има възможност да възражава!

Къмъ реформи въ процедурата на Съвета на О. Н. относно народностните малцинства

„Милорите - Националь“ (Брюкселъ) помѣства единъ докладъ на английското дружество на международния съюзъ за О. Н., съ който се иска създаването при О. Н. на една постоянна комисия, която да се занимава съ разрешението на всички въпроси, свързани съ народностните малцинства. До утредяването на подобна комисия, горниятъ докладъ преворжча следните реформи:

1) Чувствително намаляване на срока за разглеждане на петициите относно малцинствата отъ Съвета на О. Н.

2) По-енергична и по-ефикасна дейтелност на Комитета на тримата презъ периода, когато е натоваренъ съ проучването на единъ случай. Трѣбва да се положатъ решителни усилия за едно истинско подобрене на положението. Недостатъчно е да се изказватъ празни надежди и то следъ едно мълчание отъ четири месеци.

3) По-пълно упражняване на всички права, съ които разполага Комитета на тримата, съ цель да се събератъ сведения отъ всички източници и въ всичкитѣ етапи на неговата анкета.

4) Да се съобщаватъ за въ бъдаще съображенията, поради които една петиция е обявена за несприемлива.

5) Всѣко проучване на Комитета на трима включително и всички събрани сведения трѣбва да се публикуватъ. Този докладъ трѣбва да бѣде връченъ едновременно на всички членове на Съвета и публикуванъ преди откриването на сесията на Съвета, която ще се занимава съ него.

6) Докладчикъ на всѣки отдѣленъ случай трѣбва да бѣде председателя на Комитета на тримата, който е сезиранъ съ въпроса.

„Минорите Насионалъ“ испосрѣствено следъ горния докладъ помѣства една бележка отъ Съръ Уалтеръ Нейпьеръ въ която се обяснява, че горния докладъ е бѣлъ изработенъ при положението, че едно решение на Съвета, относно прилагането на договоритѣ за малцинствата не е задължително за единъ членъ на Съвета, който е гласувалъ противъ, дори ако е страна въ процеса. Обаче, споредъ съвѣщателното мнение № 12 на Международния Хагски Сѣдъ, издадено по поводъ на спора за опредѣляне на границата между Иракъ и Турция, никой не може да бѣде сѣдия на своята собствена кауза и следователно странитѣ не трѣбва да взематъ участие при гласуването. Съръ Уалтеръ Нейпьеръ сѣмта, че този принципъ съ право би могълъ да се приложи въ единъ процесъ, изникналъ по поводъ договоритѣ за малцинствата.

Мнозина членове въ Обществото на Народитѣ като графъ Аропу холандецъ Beilaertz van Bloklant поискали да се измѣни тази процедура. Същото поддържаша австрийския министъръ председателъ Зайпелъ, германския канцлеръ Херманъ Мюлеръ, а въ едно отъ заседанията на Съвета при Обществото на Народитѣ въпроса се повдигна и отъ бившия германски министъръ на външнитѣ работи Стреземанъ. Въпрѣки, че по тоя въпросъ се изказа и английския и французкия представители, министритѣ на външнитѣ работи, процедурата си остана каквато си бѣ, тъй като, както Великобритания, Франция и държавитѣ отъ Малкото съглашение се противопоставиха. Въпросътъ се отложи . . . за неопредѣлено време.

Угнетените национални малцинства горко се лъжат като мислят и се надяват, че при сегашния ред на нещата те ще могат да очакват каквото и да е подобрене на тяхната участ от Обществото на Народите. Силите победи-телни са господари на положението, те прокарват свои чисто егоистически цели. Победените, притиснати до стената с въпроса за националните малцинства търсят всевъзможни компромиси и гледат преди всичко да удовлетворят свои държавни цели, които с нищо не допринасят за облекчение участта на угнетените и онеправдани национални малцинства.

През 1928 г. въ Мадрид въ Общото събрание на О. Н. се занимаха с възможността за едно изменение процедурата на О. Н. за защитата и покровителството на малцинствата. След произнесените речи, допълнения и резерви разискванията се приключиха като въпросът за по-ефикасната закрила на малцинствата се отнесе въ една комисия и вече от тогава до сега не се постави за да се разглежда. През 1932 г. през време на 13-та сесия на Общото Събрание на О. Н. въпросът се постави на дневен ред. Представителите на много от държавите заинтересовани с въпроса за националните малцинства се изказаха един след друг като всеки според инструкциите на съответните правителства защити или отхвърли проектираното изменение въ съществуващата процедура по малцинствата. Някои делегати препоръчаха мерки от естество да направят по-ефикасно покровителството на малцинствата и предложиха *Комитетът при О. Н. сезиран с молбите на малцинствата, да извършват по-скоро анкета и да дават последната дума не на заинтересованите правителства, а на малцинството и да осигурят по-широка публичност на решената си, които са бивали обнародвани до сега почти само въ твърде незначителни случаи и когато решението е въ полза на заинтересованото правителство.*

Някои от делегатите предложили да се създаде един помощен орган независим от правителствата, за да се подпомогне Съвета, и на един комитет от три члена, който да урежда въпросите отнасящи се за малцинствата. Имало едно предложение да се възнат въ процедурите досежно молбите на малцинствата, допитването до един малък комитет от експерти, независими от правителствата и произхождащи от страни, които не са заинтересовани по въпроса за народностните малцинства. По тоя повод изтъкнало се, че този въпрос не е въпрос между две държави, а между два народа, че не се касае до въпроси за власт, но за въпроси за отношения между две култури и че трябва да се направи всичко за да се осигури мира и приятелството не само

между държавите, но и между разните народи и групи от народи въ Европа. След като по въпроса за измѣнението на съществуващата процедура се изказали редъ представители, едни за, други противъ, Холандия, Дания, Франция, Югославия и др. събранието решило въпросътъ да се препрати въ една комисия, която да приготви специаленъ докладъ по тоя въпросъ. Така че пакъ въпросътъ се отложилъ *sine die*...¹⁾

Ние трѣбва да се запитае каква полза и какви изводи могатъ да се извадятъ за бъдещата еволюция на проблемата за малцинствата.

Обществото на Народите, поне въ сегашния стадий на своето развитие, подчинява въ повечето важни деликатни случаи цѣлата своя акция на *политическия влиания и съперничества между правителствата*, които го съставляватъ и вънъ отъ които то не може нищо да предприеме. Тѣзи влиания и съперничества сж, които парализирватъ женевската институция тъкмо тогава, когато висши международни интереси и нейниятъ собственъ основенъ законъ повелително ѝ налага да действа въ ясно опредѣлена насока. Не е необходимо да се спомнятъ тукъ редъ крупни събития станали презъ последните нѣколко години, за да видимъ какъ авторитетътъ на О. Н. се огъва предъ бруталностите и сплетните на политиканите. Многобройните и чести манкирания по отношение на известни малцинства представляватъ една не по-малко тъжна действителност, която безшумно, но непрестанно прояжда моралния престижъ на О. Н., понеже то се оказа въ тия случаи безсилно да надвие егоизма и заслѣпението на отдѣлните правителства. Процедурата по малцинствените въпроси, която усвои О. Н. не се създаде отъ победителите, които искаха да коригиратъ една своя грѣшка и значи нѣма нищо чудно въ това, че тая процедура е създадена изключително да *чи* на малцинствата, които искатъ да потърсятъ *и* *ки* права, които мирните договори имъ гарас:

При тази перспектива на развитието на *и* *ния* въпросъ нѣма нищо чудно, че въпрѣки всички хубави стъпки и речи въ събранията на О. Н. и конгресите и протестите на самите организирани малцинства, почти нищо не е постигнато за тяхното гарантиране въ народностно и културно отношения и всичката дипломатическа и тая на О. Н. техника, около въпроса за малцинствата се свежда до прикритата

¹⁾ Министъръ председателя на България, Н. Мушановъ, се присъединилъ къмъ внушенията направени отъ делегатите на Германия, Норвегия и Холандия като казалъ, че О. Н. е най-подходящия организъмъ за осигуряване зачитането на правата на малцинствата и за окончателното разчитане на пътя за едно добро и искрено разбиране между балканските народи.

цель да се сподаятъ и оставят да заглухнат всички протести на малцинствата, като най-умѣло се спекулира и съ мисълта, че задъ оплакванията на малцинствата се крият въ сжщност бившите неприятелски държави и правителства, които искатъ чрезъ въпроса за малцинствата да продължатъ прекъснатата на бойните полета борба съ други сѣлства.

Не е ли ясно следъ всичко, че проблемата за малцинствата е тъй безнадеждна, както и проблемата за разоржаването? Историята не познава успѣхъ по тоя пътъ, по който търсятъ защитата правата на малцинствата. Никой доброволно не отстъпва отъ най-малката позиция, която е извоювалъ по силата на победата.

Каквато и речъ да се каже въ О. Н. за малцинствата, тѣхната участъ нѣма да се промѣни. Тѣхната участъ зависи не отъ речитѣ, а отъ съотношението на силитѣ въ Европа и до като това съотношение не се промѣни, до като правителствата не се заставатъ отъ прогресивното обществено мнение въ странитѣ и свѣта участъта на малцинствата нѣма да се промѣни, до като въ широкитѣ народни маси не се промѣни съзнанието и разбирането на редъ въпроси отъ вътрешенъ и международенъ характеръ.

Постигнало ли е Обществото на Народитѣ нѣкакъвъ успѣхъ при реализирането на нѣкоя отъ неговитѣ цѣли обозначени въ Пакта? Какъ направи О. Н. съ тържественитѣ обещания когато милиони национални малцинства се угнетяватъ, териториитѣ на цѣли народи се заграбватъ, незащитени градове се бомбардирватъ, а мирното цивилно население се коли? То дискутира, взима сухи, бледи резолюции, които сж безъ значение когато се касае да се ограничи нѣкоя силна държава. А пъкъ въпроситѣ засегащи жизненитѣ интереси и независимостта на народитѣ и тѣхното право за самоопредѣлене се решаватъ по скоро отъ тъй нареченитѣ съюзни сили, посланическа конференция и други събрания като въпросътъ относно националноститѣ, повдигнати предъ О. Н. сж разрешавани не съответно интереситѣ на потиснатитѣ, но въ интереса на потисническитѣ правителства.

Погрѣшно ще е все пакъ ако отъ направенитѣ констатации се заключи, че О. Н. е осждено винаги и докрай да показва въ тази областъ все сжщото безсилие. Фактътъ, че голѣмото мнозинство отъ делегатитѣ сж се изказали решително за една истинска защита на малцинствата, е едно ново насърчение за бъдещето. *Независимо отъ съображенията за правда въпросътъ за малцинствата представлява такъва важностъ за мира въ Европа, а след. и въ цѣлия свѣтъ, че неминуемо правителствата, подъ натиска на общественото мнение, ще се видятъ по-рано или по-късно*

пранудени да действуватъ въ духа на задълженията, които е поело О. Н. Ако днесъ вниманието на управниците и на народитѣ е погълнато отъ други по-сигични проблеми, това не ще бжде въсѣкога така и тогава въпросътъ за малцинствата ще се наложи като една задача, разрешението на която не ще може повече да се отлагатъ¹⁾.

Наистина, както вече казахме, еволюцията изобищо въ правото, а особено въ международното право, е бавна както тѣзи въ геологичната, обаче съ напредѣка въ науката, въ просвѣтата, при новата ера въ която влиза човѣчеството, ерата на електричеството, на радиото, на аероплана и съвременната доста усъвършенствуванa техника, и поради настѣпилитѣ голѣми промѣни както въ економическия и социаленъ животъ на народитѣ, тъй и въ политическитѣ и социални концепции за бъдещата роль на отдѣлната държава, а след. и човѣчеството, съ развитието на общочовѣшкитѣ идеи за истински демократизъмъ въ управлението на народитѣ и тѣхното равноправие като членове на едно общо, илента на О. Н. все повече и повече ще се развива и ще възтѣржествува. Въ това направление, частично въ нѣкои отъ по-напредналитѣ държави, не засегнати отъ последнитѣ войни, като Швеция, Норвегия, Дания, Холандия, има вече значителни успѣхи, а въ последно време идеята за равноправие на отдѣлнитѣ народи и национални малцинства, принципа за самоопредѣленieto на отдѣлнитѣ народи намѣри реално приложение, не само въ Съюза на Съветскитѣ Социалистически Републики, а въ известенъ размѣръ и вънъ отъ него, какъвто е случая въ най-последно време въ Испания, кждето особено следъ завземането на властѣта отъ тѣй наречения общъ Народенъ фронтъ, паралелно съ всички сериозни реформи въ общественя, политически, економически и социаленъ животъ, народнитѣ движения намѣриха сили въ себе си и можаха да създадѣтъ условия и за обособяването на отдѣлни съюзни, автономни области, въ които населяващитѣ ги народи и националности за напредъ ще могатъ да живѣятъ и да се управляватъ както тѣ желаятъ и по-правилно да се развиватъ и напредватъ както въ економическо, тъй и въ културно отношение.

Така напримѣръ каталонцитѣ, безъ да споменаваме въ останалитѣ области и националности задоволени въ своитѣ национални аспирации ще могатъ вече по-лесно и по-бързо да се развиватъ и напредватъ за да догонатъ останалитѣ свои събратя въ вѣковната Испания която въ продължение на столѣтия бѣ арена на кървави борби и арена на междусособици, при старото положение на религиозни предразсѣдци,

¹⁾ В „Време“ отъ 19. X. 1932 год., София.

стари политически и социални концепции, идеи, схващания при запазени привилегии въ сѣнка, економически и социален животъ и т. н.

Сжщото явление виждаме и въ републиканска Франция. Още съ поемането на властта отъ правителството на Народния фронтъ, вънъ отъ общигѣ реформи въ политическия и економически животъ на страната, съ декретъ се постанови щото бившиятъ французки колонии Сирия и Ливанъ се превръщатъ въ свободни и независими републики. По тоя случай единъ отъ държавните подсекретари заяви: „Франция би могла само да бжде щастлива отъ една такава мѣрка. Освещъ това *освобождението* на левантските държави Сирия и Ливанъ ще бжде още единъ изразъ на духа на равенство и на справедливостта между народитѣ, които О. Н. носи на свѣта“.

Нѣма съмнение, че по пътя на истинска свобода и демократизма въ управлението, сжщо такива мѣроприятия подъ натиска на народните маси и напредничавото обществено мнение и въ останалитѣ държави въ Европа и другаде, ще се наложи на всички правителства, които още продължаватъ да управляватъ по старитѣ методи които отдавна сж вече изживѣли времето, защото новото време, новата епоха, съ всички трансформации, въ економическитѣ и социални отношения, налагатъ съответни нови методи, нови концепции, нови схващания по управлението на държавата и нацията.

Преплетенитѣ отношения между владяващитѣ нации въ държавитѣ въ сръдна, юго-източна Европа, пъкъ и на Балканитѣ, неминуемо ще наложатъ сжщитѣ мѣрки по уреждането на отношенията между отдѣлнитѣ държави, народи и национални малцинства. Всичко това не може да не се отрази и въ останалия свѣтъ, а при тѣзи схващания, разбирания, при тѣзи възродителни идеи за право и справедливостъ както въ отдѣлнитѣ държави, тѣй и въ международнитѣ отношения, О. Н. въпрѣки всички пречки ще играе една първостепенна, главна роль.

Ревизията на договоритѣ за миръ сключени следъ всеобщата война.

Всички добросъвестни и обективни хора мислятъ и поддържатъ съ право, че идеята за ревизията на договоритѣ за миръ е толкова стара, колкото и самитѣ договори. Въ миналото почти следъ всѣки наложенъ отъ победителя договоръ за миръ, повдигалъ се е въпроса за неговото ревизиране. Съ това и победители и победени сж преследвали свои специфични държавни, национални или други интереси, а народитѣ, маситѣ сж били подхранвани съ една илюзия, която въ многослучаи е замѣствала една необходимостъ — да се насърдчатъ, окуражатъ едни или да се утешатъ и успокоятъ други народи и национални малцинства.

Договоритѣ за миръ сключени следъ всеобщата война (1919 г.), казватъ мнозина, като всички човѣшки дѣла сж несвършени и съвсемъ не неуязвими, и като такива, не сж вѣчни, толкова повече, че тѣ изключватъ въ много отъ своитѣ постановления всѣкакво чувство на хуманностъ, справедливостъ и международенъ моралъ. А пъкъ въ политиката и международното право хуманностъ, справедливостъ, моралъ сж много относителни понятия . . . Навистина, договоритѣ за миръ отъ 1919 год. още отъ самото начало по принципъ, сж стречени отъ всичкитѣ победени държави, а въ послѣдствие и отъ нѣкои държави победителки (Италия и др.)

Фактически, само силата и времето сж били двата най-големѣ фактори, които сж могли да поправятъ грѣшитѣ, грубитѣ грѣшки на дипломатитѣ и победителитѣ.

Привържениитѣ на идеята за ревизия сж предимно победенитѣ, а по нѣкогашъ и нѣкои отъ победителкитѣ чийто интереси сж прѣко или косвено засегнати отъ паложениитѣ и сключени, подписани мирни договори.

Принципитѣ за ревизия на договоритѣ за миръ сключени следъ всеобщата война е поставенъ въ чл. 19 отъ устава на Обществото на Народитѣ, а принципа за създаденото положение, статуквото се съдържа въ чл. 10¹⁾.

1) Чл. 10 гласи: „Членовеѣ на Обществото се задължаватъ да зачитатъ и поддържатъ срѣщу всѣко външно нападение территориалната цѣлостъ и настоящата политическа независимостъ на всички членове на Обществото. Въ случай на нападение, на заплашване или опасностъ отъ нападение Съветътъ взима нуждитѣ мѣрки, за да осигури изпълнението на това задължение“.

Чл. 19 „Събранието може на време да поканва членовеѣ на О. Н. да пристѣпятъ къмъ ново изучаване на договоритѣ, станали неприложими, както и на международнитѣ положения, чийто поддържане би могло да постави въ опасностъ свѣтовния миръ“.

Текстът на тоя членъ се обяснява по-скоро отъ условията при които бѣха подписани договоритѣ за миръ и отъ начина по който уредиха последицитѣ отъ войната.

Все пакъ всички признаватъ, че договоритѣ не сж вѣчни и че едно създадено положение не може да остане безъ промѣна, че съществуващитѣ отношения сж подхвърлени на една по-бърза или по-бавна еволюция. „Не може да има справедливостъ, когато всичко подчинимъ на слѣпото уважение на писания текстъ на договоритѣ“. Почти самото О. Н., по схващанията на Уйлсона, се създаваше наистина преди всичко да предотвратява всѣка война, а въ същото време и за поправката на грѣшкитѣ, които неминуемо щѣха да останатъ въ договоритѣ за миръ.

Виконтъ Брайсъ още въ 1920 г. въ една своя речъ въ камарата на лордоветѣ каза: „Въ името на правдата никоя сила не би била длъжна да гарантира на друга държава територия, която тя смѣта, че незаконно и нечестно е въ нейно владение. А договорътъ за О. Н. постановяваше тъкмо обратното. И азъ силно вѣрвамъ, че това бѣше най-важната причина, която накара С. А. С. Щ. да не влѣзатъ като членъ въ О. Н., защото хората на Щатитѣ не знаеха въ подробности грѣшкитѣ извършени въ Парижъ, а знаеха само, че много по-стъпки и претенции даже бѣха направени противъ решенията на силитѣ. Този членъ отъ договора за О. Н., най-много отъ всичко, срѣщна остра оппозиция въ С. А. С. Щати, разбира се, много естествено.

Тѣ могатъ преспокойно да кажатъ: „Щомъ като парижката мирна конференция санкционира едно разпредѣленіе на териториитѣ, което е съвършено несправедливо, създавайки по този начинъ една атмосфера на безправие, какъ смѣете да ни кажете да слагаме подписитѣ си подъ таквъ *договоръ, който иска да гарантира и запази безправieto*“?

Да задължимъ О. Н. да защитава онова, което е несправедливо, значи да отречемъ онова, за което е то създадено. Неговото предназначение бѣше — да бѣде *покровителъ на правдата, а не защитчикъ на безправieto*.

Цельта, както на мирнитѣ договори, така и на О. Н. бѣше да отстрани насилията — голѣмиятъ врагъ на мира, и да осигури мира на цѣлия свѣтъ. Мирътъ може да бѣде осигуренъ само чрезъ всеобщо задоволяване. Ако резултатитѣ отъ тѣзи договори целятъ да направятъ народитѣ несговорчиви, да поставятъ народностни групи въ владението на държави, чужди и враждебни тѣмъ, вие не можете да очаквате да има задоволство и миръ. Обратното, вие трѣбва да се готвите за революция и война. Отъ този родъ несъгласия и недоволства се роди последната война и ако вие хвърляте нови семена за

бунтове и революции, вие бѣгате далечъ отъ спокойствието и мира и никога нѣма да има изгледи за stabilitetъ. Накрая ще забележа, че парижката мирна конференция трѣбваше да се погрижи, както и всички ние, не толкова за миналото, колкото за бъдещето.

Договоритѣ не трѣбваше да бждатъ сключени по начинъ, щото първата имъ задача да бжде наказанието. Злобата противъ враговетѣ бѣше естествена, особено у тѣзи, които най-много пострадаха отъ тѣхъ. Никой не може да допусне, че тѣзи чувства на оираса можеха да бждатъ съвсемъ умъртвени. Ние не сме длъжни тукъ да създадемъ абстрактната, идеалната правда, нито пъкъ сме проводници на божественото право. Ние сме дошли тукъ, да направимъ всичко хубаво за бждещия свѣтъ и да му дадемъ мира, който той желае.

Азъ искамъ, че е голѣмо нещастие, че толкова много отъ постановленията на договоритѣ сж продиктувани, безъ съмвение, повече отъ чувство и мѣстъ, отколкото отъ разумъ, и логично е, следователно перспективитѣ за бъдещето да сж само ирачни*.

Явява се въпросъ какво ще стане, ако Събранието покани странитѣ да рсвизиратъ единъ договоръ, като посочи и самитѣ измѣнения, и странитѣ не могатъ да се споразумѣятъ? Има ли по натагъкъ Събранието нѣкакви други задължения и нѣкаква друга възможностъ да застави държавитѣ да приематъ нѣкакво негово решение? Има автори и политици, които смѣтатъ, че ролята на Събранието завършва само съ поканата.

Споредъ насъ, това гледище е погрѣшно, защото щомъ странитѣ не могатъ да се съгласятъ, между тѣхъ тогава остава откритъ споръ, който трѣбва да бжде разрешенъ по единъ отъ начинитѣ предвидени въ устава. Особено ясенъ е въпросътъ, когато по-нататъшното прилагане на единъ договоръ може да постави въ опасностъ мира, тогава, споредъ чл. 11 отъ устава, всѣка държава може да иска отъ Съвета или Събранието да отмѣнятъ ония неговии постановления, които сж отъ естество да смутятъ мира и междудържавнитѣ отношения.

Само така тълкуванъ чл. 19 може да даде позитивни резултати. Всѣко ограничително тълкуване го обрича на безплодие. Всѣка норма, при това, по общо правило, трѣбва да бжде тълкувана и прилагана така, че да даде известни резултати.

Чл. 19 ще даде резултати, само ако му се даде по-широко тълкуване. Инакъ, ограничителното тълкуване го прави излишенъ.

Има инозина, които иматъ желание да го направятъ излишенъ, защото се боятъ отъ неговото прилагане. Тѣ сж и неговитѣ противници..

Има едно погрѣшно схващане, че чл. 19 е приложимъ само спрямо договоритѣ за миръ. Тоя фактъ създава улаха отъ него. Напротивъ, той е приложимъ не само за всички договори, но още и за положения, които разстрашаватъ мира. Днесъ свѣтъ е пълненъ съ толкова противоречия и спорни въпроси, че ако би могълъ да се приложи принципътъ на ревизията, би могло да се внесе известно разведряване. Ревизията, разбира се, нѣма защо да изключва и договоритѣ за миръ, включително и тѣхнитѣ териториални клаузи.

Нѣма защо да си правимъ вълюзии: въ тежкитѣ и пълни съ неизвестности времена, при които живѣемъ, народитѣ са изправени предъ алтернативата: или да възприематъ една постепенна, умѣрена ревизия, или ще имаме връщане къмъ старитѣ системи на вилствени промѣни.

Впрочемъ, Германия, предъ невъзможността да добие ревизия на Версайския договоръ по въпроса за ограничението на нейнитѣ въоръжения, следъ като пропадна конференцията по разоржаването, мина къмъ едностранно денонсиране на частъ V отъ Версайския договоръ, съ решението си отъ 16 мартъ м. г., също като Русия презъ 1870 г. денонсира Парижкия договоръ отъ 1856 г.

Това опасно положение се разбира вече на много мѣста, особено въ Англия. Презъ миналата година 240 депутати отъ камарата на общинитѣ подписаха петиция за ревизия на Трианонския договоръ. Неотдавна депутати отъ току що избраната английска Камера подписаха нова петиция изобщо за ревизия на договоритѣ.

Европейски и извъневропейски, национални и колониални стопански и политически проблеми стоятъ открити, създаватъ недоволства и вражди, подготвятъ нови беди въ свѣта. На цѣлото това нерадостно и пълно съ опасности състояние на нѣщата противопоставятъ принципа на святостта и ненарушимостта на договоритѣ. Но въ сжщностъ нѣма и не може да има свети договори. Тѣ не могатъ да бъдатъ никога догма въ международното право.

Ако може да се говори за нѣщо свято въ живота на човѣчеството — това е мирътъ. Всичко, което може да го осигури, е добро и желано, въ това число и една мирна ревизия на договоритѣ и ония положения, които криятъ въ себе си зародиша на нови войни, както това предвижда чл. 19.

Англо саксонскитѣ делегации на Парижката конференция, като предложиха създаването на чл. 19 отъ пакта, целѣха да го направятъ единъ отъ най-ефикаснитѣ инструменти за поддържане на мира, като чрезъ едно умерено, внимателно предпазливо вмѣсване отъ страна на О. Н. да се изглаждатъ не-

доразуменията и конфликтите между държаните, и по този начин да се служи на мира.

Със това тя искаха да предадат динамична сила на Женевската институция, да може тя да следва динамиката на международния живот. До сега О. Н. се проявява повече въ една статична и консервативна политика и престава да бъде въ хармония съ нуждите на живота. Необходимо е то да отпочне една по-динамична и прогресивна политика, която да отговори на изискванията на особените моменти, които преживява човечеството.

Със други думи, вмѣсто съществуващите произволи и анархия при приложението на договорите, да се внесе редъ и справедливост. Това бѣше високата целъ. Какъ е изпълнена, това е другъ въпросъ.

Това целъха инициаторите на чл. 19. Тя искаха да създаватъ нови гаранции за мира, за нови войни. Заради това потребно е да се говори, че всѣка ревизия значи война. Ревизия значи, напротивъ, миръ, защото цели справедливост. Неправдите и съ ревизия и безъ ревизия винаги водятъ до война. Това ли учи човѣшката история.¹⁾

Професоръ Жоржъ Селъ, юристконсултъ, единъ отъ познавачите на О. Н., по поводъ отказа на министрите на външните работи на Малкото съглашение да приематъ всѣкаква идея за териториална ревизия, въ в. „Депешъ де Тулузъ“ отъ 11. IV. 1934 г. пише: „Господинъ Тигулеску твърди, че териториалните клаузи на договорите негървятъ ревизия. Защо, на какво юридическо основание? Ако териториални постановления не се ревизиратъ какъ Ромъния придоби новите си граници? Защото чрезъ сила не се добива право. Обратно, правото оправдава силата. Разпредѣлянето на населението между разнитъ държави се извършва отъ международния законодател поради причини, които се налагатъ въ момента. Когато тѣзи причини изчезнатъ, границите могатъ да бъдатъ измѣнени. Нискоя договоръ, даже и териториалните договори, не сѫ вѣчни. Една държава териториално не е по-фиксирана отъ единъ окръгъ или една община.

Правителствата, които най-много настояватъ за гаранции за сигурностъ, сѫ сѣшитѣ, които най-упорито се противопоставятъ на властта на Събраниято на О. Н. Обаче, ще трѣбва да се избере: или сигурностъ, като въ нея се признае правото на ревизия, или никаква миролюбива ревизия, но тогава безъ трайна сигурностъ думата ще бъде на най-силния. Въ едно общество, гдѣто правото, конституцията, не могатъ да бъдатъ ревизирани, има другъ изходъ отъ обществените не-

¹⁾ Проф. Г. П. Геновъ.

дъзи, освенъ революцията. Въ международното общество революцията се нарича война. Да сложимъ, като неизмѣненъ принципъ непохватността на територията, това значи да кажемъ, че сме готови за война. Трѣбва, следователно, да се намѣратъ и миролюбиви срѣдства за ревизията*.

Какви могатъ да бъдатъ тѣ? Ето съ това се занимаватъ вече ученитѣ, юристи общественици и държавници, които искатъ по-продължителенъ миръ и сѣ по принципъ противъ войната.

Проблемитѣ за колективната сигурностъ сѣ единъ отъ най-важнитѣ въ политическата наука въ наши дни. L'Europäische Revue* (Ed. Deutsche Verlagsanstalt, Berlin—Stuttgart), германски органъ по международнитѣ въпроси, е публикувалъ единъ специаленъ номеръ по този предметъ, където сътрудничатъ между другитѣ Victor Bruns и Freytagh—Loringhoven (Berlin), Lord Allan of Hurtwood (Londres), Coppola (Rome), Schindler (Zurich). Именития юристъ, Maurice Bourquin, членъ въ белгийската делегация при О. Н., професоръ при Университета и въ Института за висши международни проучвания въ Женева, членъ въ Института по международно право, въ своя етюдъ подъ заглавие „Общи разсуждения по проблемата за сигурността“ доказва до заключениа частъ отъ които ще предадемъ тукъ за да се види колко деликатно, сложно и пълно съ неизвестности е миролюбивото намѣнение на *status quo-to* т. е. ревизията на договоритѣ при сегашното, фактическо международно и междудържавно положение въ свѣта, макаръ че съществува и функционира самото О. Н.

Авторътъ сѣта ролята на колективната сигурностъ въ областта на *репресията* на войната за много ограничена. Напротивъ *предотвратяването* на войната състави централния пунктъ на всѣка истинска колективна сигурностъ и въ това именно направление методитѣ за ми олобизата ревизия изпѣквата на първъ планъ и иматъ голѣмо значение.

Единъ режимъ на колективна сигурностъ, който би искалъ да предотврати всѣка война безъ да осигури миролюбивата промѣна на *status quo-to*, ще бѣде опороченъ въ основата си още въ самото начало.

Нека признаемъ, че едно подобно дѣло ще бѣде много сложно. Ние не можемъ да имаме даже ясна представа за разрешававето на множителитѣ, които биха се появили. То не ще изпѣкне ей тъй отъ едно гениално възхиновение. Преди да се намѣри, ще трѣбва безъ съмнение много време, за да се видатъ първитѣ му резултати. Това би могло да стане съ успѣхъ само при едно условие: ако бѣде предиктумно оъ една широка концентрация и при единъ усетъ за реалноститѣ. При това ще трѣбва да се взематъ нѣколко изходни точки

при един основан директивен. Въ това направление нека ми бъде позволено да направя следният бележки въ форма на разсъждения, уязвочения.

1. Някои презорливни умове смятат, че арбитражът след като се развие, би могъл да бъде средство съ което би когато да стане миролюбивата ревизия на договоритъ, и общо взето, промѣнати въ създаденият международни положения, които нарушаватъ изобщо мира. Ачъ не сподѣлимъ това мнение. Тъзи работа никакъ не подхожда на „сѣдната“, (даже въ най-широката смисълъ на думата) а по-скоро е отъ компетентността на държавника. Това е преди всичко *политическа* работа. Вѣрно е, че тя предполага известни принципи за правосъдие и справедливостъ; но, ще бъде голяма грѣшка, ако се погледне само отъ тъй гледна точка. Да се ревизира единъ договоръ не е все едно да се изведе едно съдебно решение и въз основа на последното да се подобри или преизмисли *status quo*; каже се да се създаде ново, което като държи сметка за всякакитъ евентуално накартени интереси въ момента, цели да ги изравни съгласно едно равновесие по справедливо и по-приспособимо къмъ изискванията на общия интересъ т. е. на мира. Една подобна работа предполага преди всичко политически качества и, споредъ менъ, това би могло да се повѣри само на политически органи, които ще си служатъ съ политически методи и средства.

2. Пактътъ на Обществото на Народитъ върви по този път. Процедурата, която е предвидена въ него (ча. 19) за разглеждане „договори станали неправожими“ и на „международни положения чиста продължение застрашава мира въ свѣта“ е въз основа на всяка арбитражна система и предполага свикването на Събрането, т. е. на единъ политически органъ. Въ тая смисълъ азъ виждамъ, че се върви по единъ правиленъ и добъръ път. Отъ друга гледна точка азъ одобрявамъ системата, която е възприета. Тъзи система се обуславя общо взето отъ две основни съображения. Първото е, че при сегашния редъ на въщата, практически е невъзможно да се установи — общо взето — една процедура за ревизия, която би имала единъ авторитаренъ характеръ, съ което било болшинството, било самото абсолютно болшинство (еднодушие) на останалитъ държави биха наложали на спорящитъ страни промѣната на тяхното юридическо положение. Второто е, че отъ друга страна, прѣжитъ преговори, взети отдѣлно, не сѫ достатъчни за нормалното реализиране на необходимитъ измѣнения за поддържането на мира и че трѣбва, следователно, да се допълнатъ съ една акция, дѣло на една пълна сила. Между формулата за една авторитарна ревизия, която по настоящемъ се сѣта за невъзможна, неослеществима и тъй

само на прѣикитѣ преговори, които се сѣмѣта за не ефикасна, чл. 19 установява една преходностъ, какъто работата по ревизията, оставяйки юридически основана само върху съгласието на странитѣ, предлага една обща, колективна интервенция. И, еска кажемъ: ясно, едно морално давление което ще последва. Тѣзи идея също ни се вижда полезна.

Обаче, все пакъ, чл. 19, струва ми се подлежи на строга критика. Да оставимъ на страна ограничителнитѣ тълкувания, които му се даватъ и целта на които е да го направятъ не-приложимъ. Споредъ менъ, дветѣ главни възражения биха могли да се направятъ за самата институция, като се абстрахираме отъ различията при които се сблъскватъ тълкувателитѣ на Пакта.

Преди всичко, не ще ли бжде явна грѣшка да се отирие шумно, съ една тържествена декларация въ Събранието, една извънредно деликатна процедура, която би трѣбвало да се следва много острожно, за да не предизвика голѣмъ шумъ? Можемъ ли да си представимъ политическата криза, която би изтъквала отъ едно колективно разискване, като се обяви на цѣлъ свѣтъ, че извѣстни опредѣленъ договоръ е станалъ неприложимъ или че едно създадено положение заплашва установения миръ, въ моментъ когато нищо не е готово за разрешаването на въпроса, освенъ това че странитѣ сѣ повикани да го разглеждатъ?

Нали би била също тѣй груба грѣшка ако напълно се отстранятъ отъ процедурата държавитѣ, които не сѣ прѣко заинтересовани, въ момента когато ще трѣбва да се засегне самата същностъ на въпроса и да се опредѣлятъ решенията, които ще се взематъ? Защото следъ като Събранието даде тревогата още въ тоя моментъ Обществото на Народитѣ ще стане излишно. Странитѣ ще останатъ сами. Всѣки ще каже: да се разправятъ! Когато въ тоя именно моментъ интервенцията на трети би било полезно, разбира се, не за да наложатъ едно решение, а да улеснатъ сближението на странитѣ, като имъ се внушатъ нѣкои благоприятни формули и имъ се припомнатъ при вужда че общия интересъ извсѣмъ отъ тѣхъ единъ минимумъ отъ добра воля?

Отъ тѣзи гледи точки, насоката която дава чл. 19 на процедурата за ревизия ми наглежда извънредно по-точна и струва ми се, че ще трѣбва да се търси другъ начинъ на действие.

3. Ако проблемата повдига въпросъ за процедура не би трѣбвало да се поставяме въ тѣзи тесни рамки. Това не е механика, съ която единствено биха могли да се разрешатъ всички мъжнотии. Тази работа не е тѣхническа. Тя е по-сложна и по-гъвкава отъ колкото се сѣмѣта. Сложността на въпроса,

възбужденето въ областите за които се касае, важността на интересите, които ще се засегнат, рисковете от външната които ще станат — всичко ще допринесе да се увеличи важността на психологическите условия, при влиянието на които ще се работи, решава, действуват. При това изисква се едно спокойствие, единъ духъ.

Какъ да характеризираме тоя духъ? Азъ нѣма да правя единъ по-дълбокъ анализъ, но струва ми се, че може да се каже *гросомодо* нѣщо като установяване на едно равновесие между движението и регулярността, точността. „Владетелите“ ползващите се съ придобити права нѣма да допуснатъ даже и задъ юридическия апаратъ, който протезира съществуващото, създаденото положение би могло да се измѣни. Напротивъ, сѣщо тъй, онѣзи които искатъ измѣнение на създаденото положение ще насочатъ всичките си погледи и сили къмъ които ги водятъ тѣхните надежди.

Ето какъ дветѣ течения ще се противопоставятъ: тѣ се напречнатъ едно срещу друго като два ярки, непримирими противници. А докато продължава това раздвоение, юристите ще трѣбва да роватъ; всички процедури, които ще опитатъ, ще останатъ неэффективни. Едни отъ реакции срещу „единъ доктринерски легализъмъ“ ще пренебрегнатъ самата легалностъ. Другите улашени отъ единъ почти необузданъ димизъмъ още по-енергично ще отхвърлятъ всѣкакво омекотворение на *statu-quo-mo*.

Миролюбивиятъ промѣни биха могли да живѣятъ само ако тѣзи две течения, вмѣсто да се изключватъ, се примирятъ и пожелатъ да се уравнисятъ. Тѣхната синтеза не е утопична; тя се извършва въ вътрешния редъ, където юридическия положениа непрекъснато легално се промѣнятъ. Вѣрно е, че въ международните работи условията сѣ по неблагоприятни. Всѣка държава сѣтъ, че зашишава своите интереси като застава на едно решително, крайно становище. Обаче нѣма ли смисълъ да се каже, че тѣзи същите интереси (ако не се погледне по високо на тѣхната продължителностъ), диктуватъ едно съвсемъ друго поведение и налагатъ единъ дългъ на онѣзи които носятъ отговорността, че трѣбва да иматъ единъ по широкъ погледъ, по-разбираемъ, по-подходящъ по-реди голѣмата сложностъ на проблемата?

Резицията на договорите, въ една или друга тѣхна частъ, и безъ това непрекъснато става отъ какъ сѣ въ сила тѣ. Но тази резизия става при смущения и опасности за мира. И ще продължава да става при такива опасности догдето съществуватъ извършените съ договорите неправди. Не е ли по-добре и по-разумно неизбежното за се извърши доброволно. Мисълта, че резизията на договорите значи война е една

нешастна мисъл и тъкмо нейното неотстъпно поддържане може да доведе сащта до нова катастрофа.

На мнозина се вижда парадоксално, че някои от държавите и частъ отъ общественото мнение когато се заговори за ревизия на мирнитъ договори вмѣсто да подкрепятъ тази идея или инициатива, бантъ отбой и сѣкашъ, че сж противъ-самата идея за ревизия на насилническитъ мирни договори сключени следъ всеобщата война. Въ сжщностъ, по принципъ тѣ не сж и не могатъ да бждатъ противъ миролюбивата ревизия на мирнитъ договори, а се опасаватъ, че някои правителства и срѣди, лица въ отдалени държави съ ревизиата правятъ политиката като я използватъ като идея, но не да се поправятъ явни грѣшки, несправедливости наложени въ договоритъ за миръ, а за да я използватъ предъ народнитъ маси за свои чисто агресивни, по скоро егостични цели и нацѣрени, а най-главно да използватъ настроенята въ отдаленитъ страни за една агресивна, завоевателна политика, която може да доведе до нова война и кръвопролития, а следъ ревизиата, вмѣсто да донесе правда и сравнително по-голяма справедливостъ, ще причини нови междувародни или междудържавни усложнения, които заинтересовани, реакционни, амбициозни фактори и лица само ще използватъ националитъ настроения съ всичкитъ имъ сили и енергии за да ги хвърлятъ въ другъ яремъ, който въ сжщностъ си остава сжщия, а променя, може би, само своята форма или название и име. Тъзи е истинската, главна цѣль която се отбѣгва безъ ни най-малко да се отрича или да сж противъ самата ревизия на договоритъ за миръ.

Всички искрени приватели на мира сж съ вѣрбата, че изравня разумъ все пакъ, макаръ по-късно, ще наддѣлее както за изравнението на сегашнитъ конфликти, така и по въпроса, който съ все по-голяма сила се налага, за една всеобща ревизия на мирнитъ договори. може би, следъ предстоящото преустройство на О. Н., което поне за сега както се изрази и ирландския министъръ де Валера, „не се радва на долѣрието на народитъ въ съвета“, защото освенъ, че не изразява желанията и волята даже на нѣколко привителства, на държавитъ, които по настоящемъ влизатъ въ него като членове.

Така че угнетенитъ народи и национални малцинства, за сега, а може би още за дълго време, не могатъ да очакватъ, че ревизиата на договоритъ ще стане. Въ противенъ случай биха се имѣтали въ своитъ надежди и идеали, защото при сжществуващото общоевропейско и асесвѣтско положение, при сжществуващитъ вътрешни и международни противоречия въ държавитъ, победители и победени, при сегашния съставъ, функциониране и процедура на О. Н., всѣкъ належда даже за облекчение участиа на угнетенитъ народи и нацио-

налия малцинства, значи да се хранятъ съ опасни илюзии, вмѣсто да бъдатъ по-реалисти въ политиката и живота.

Единствениятъ пътъ остава тоя осветенъ отъ опита, отъ историята т. е. да търсятъ сили и подходящи методи и средства въ себе си като съ енергия, системно, съ ентузиазъмъ се борятъ и работятъ щото за ревизията на договоритѣ да се спечели, ако не цялото, поне прогресивното обществено мнение въ отделнитѣ страни, което ще намѣри средства и възможности какъ и кога да се наложи на управляващитѣ фактори, а самитѣ национални малцинства разчитатъ преди всичко на себе си за повече правда, свобода и хлѣбъ!

Тритѣ начини или форми за разрешението на въпроса за националнитѣ малцинства

Въпросътъ за покровителството и защитата на националнитѣ, етнически и религиозни малцинства живо интересува прогресивното обществово мнение въ Европа и свѣта. Поради важноста и актуелността на този голѣмъ въпросъ, почти всички сж убедени, че докато този въпросъ не се разреши правилно, нѣма да има спокойствие и миръ въ Европа. Въпросътъ за националнитѣ малцинства е главната ось въ общата политика въ всѣка държава, която има национални малцинства въ своята територия. Какъ ще трѣбва да се разреши този въпросъ? Съ денационализиране и насилствена асимилация или пъкъ чрезъ едно благосклонно отношение къмъ националнитѣ малцинства, като има се даде пълна възможностъ и свобода да се развиватъ политически национално и културно!

Има държави, които опитаха и единия и втория метода на действие. Опитътъ доказа, че политиката за денационализация, асимилация не допринесе нищо добро на оиѣзи държави които я практикуватъ. Въмѣсто да прилскаватъ отдалѣнитѣ национални малцинства, тѣ още повече ги отдалечиха отъ себе си като ги превърнаха въ центробежни сили. Напротивъ, оиѣзи държави, които възприеха една благосклонна политика успѣха повече, защото почти всички национални малцинства направиха лоялни и искрени поддържници, граждани.

Така напр. въ Естония, въпросътъ за националнитѣ малцинства е по-правилно разрешенъ. Следъ като на националнитѣ малцинства се признаха пълно равенство въ правата признати на владяващата нация, Естония имъ даде пълна културна автономия. По този начинъ националнитѣ малцинства сж по-скоро центростремителни отъ колкото центробежни сили въ държавата. При това всички национални малцинства сж истински лоялни граждани и се грижатъ сами само за тѣхнитѣ черковно-училищни работи, за тѣхнитѣ културно-просвѣтни интереси въ рамкитѣ опредѣлени въ основния законъ.

Сжщото виждаме въ Чехославия, където наистина има много различни по расовъ, религиозенъ, емоновъ произходъ малцинства, но сравнително задоволени и нѣма тѣзи омраза и острота въ борбитѣ, какъто има въ други европейски държави където къмъ националнитѣ малцинства се отнасятъ съ ненавистъ вмѣсто съ симпатия и благосклонностъ.

Следъ всеобщата война, въ нѣкои отъ новосъздаденитѣ държави като Полша, Литва, Латвия, както и оиѣзи държави, които бидоха прѣкомѣрао увеличени като Романия, Гърция, Югославия подписаха договори за защита и покровителство

на националните малцинства, оставали да живеят въ тяхната територия. Постановленията на тези договори въпреки поетите застъпления въ повечето от горепоменатите държави не намбриха съответно приложение, при все че въ конституциите на тези държави принципът за равенство на всички граждани, безъ разлика на народност или религия бѣ тържествено признатъ.

Културната автономия може да се приложи въплотно въ държавите където националните малцинства не сѫ компактна маса, а сѫ пръснати по цѣлата територия. А тъй въ Полша, Чехославия, Романия, Гърция, Югославия и др. където има национални малцинства пръснати въ цѣлата страна и национални малцинства живущи въ компактни маси, въ определени провинции, а двестѣ автономии — културната и териториалната — биха могли да се приложатъ. По тоя начинъ тези държави ще еволюиратъ къмъ едно по-висше политическо устройство по подобие на това въ Швейцария.

Тукъ умѣсто е да подчертаемъ, че въ нѣкои държави нѣкои срѣди и лица предимно отъ властующата нация, идеята за културната автономия използватъ за чисто партийни или други цели, като я препоръчватъ не като формула за разрешението на националния въпросъ, а като етикетъ за да запазятъ свои лични, стоистични възгледи и привилегии на властующата нация, чиято територия на всѣка цена искатъ да запазятъ непохитната, въпреки всѣко право и човѣшка справедливостъ. Ето защо когато се касне за културна автономия на дадено национално малцинство, трѣбва да се приказва и действува много осторожно, внимателно, за да не се дава възможностъ на фактори, срѣди и лица да изопачаватъ смисъла и значението на тая идея, тоя терминъ или дипломатическа формула.

Другъ единъ въпросъ, който възниква при разрешаването на въроса за националните малцинства е следния. Трѣбва ли да се прѣчи на националните малцинства въ една държава да поддържатъ културно-просвѣтни и религиозни отношения съ своите сънародници живущи въ други държави както и съ тяхните сънародници въ майката отечество. Фактътъ, че всички европейски държави се интересуватъ и бдитъ за съдбата на своите сънародници живущи вънъ отъ предѣлите на държавите и се старатъ не само да поддържатъ, а и да засилватъ съ тяхъ своите духовни, културно-просвѣтни връзки, отговорътъ на тоя въпросъ е даденъ самъ по себе си. Защо тогава да не се признае и даде същата възможностъ и на националните малцинства останали да живеятъ вънъ отъ границите на майката отечество? Обстоятелството, че националните малцинства оставали да живеятъ вънъ отъ предѣ-

латъ на своето бивше отечество се интересуватъ отъ културния животъ на своитѣ събрати въ майката отечество, живо изучаватъ, коментирватъ всички прояви въ живота на тѣхнитѣ сънародници, съ нищо не нахърпва нито претивка, нито достоинството или суверенитета на властующата нация въ отдаленитѣ държави, където има национални малцинства, различаващи се по вѣра, езикъ и народностъ отъ властующата нация. Напротивъ, съ това имъ се дава възможностъ по-усилено, по-енергично, даже съ ентузиазъмъ да работятъ и да се развиватъ въ културно и народностно отношение. При това отношението между двестѣ властующи нации въ съответнитѣ държави, съседни или не, още повече се развиватъ и ставатъ по-приятелски, което допринася още повече за тѣхното взаимно сътрудничество както въ търговско, економическо, тъй и въ културно отношение.

Тоя въпросъ засяга не само държавитѣ победени, но също тъй и държавитѣ победителки. Както единтъ тъй и вторитѣ иматъ свои сънародници прѣснати въ различнитѣ държави. Има италианци почти въ всички държави въ Европа и Америка; а също тъй и въ останалитѣ континенти. Има полаци въ нѣкои европейски държави и Америка. Има германци, чехи, словаци, словенци, хървати, българи, гърци и др. прѣснати почти въ всички държави въ Европа и Америка. Нѣкои отъ тѣзи националности иматъ отлични организации и често въ самитѣ държави или вънъ отъ тѣхъ националнитѣ малцинства свикватъ конгреси въ които разискватъ и решаватъ въпроси отъ жизненъ интересъ не само за респективнитѣ национални малцинства, а и за цялата нация къмъ която принадлежатъ. Има повече отъ два милиона чехи и словаци, които живѣятъ вънъ отъ предѣлитѣ на Чехославия. Има повече отъ десетъ милиона германци, които сж прѣснати почти въ всички държави въ Европа и Америка; има нѣколко милиона хървати, българи, гърци, прѣснати въ различни страни и живѣятъ като отдалени национални малцинства, вънъ отъ предѣлатѣ на майката отечество. Следователно правото на свободно културно и национално развитие ще може да се постигне като се даде или извоюва пълно право и равенство както на националнитѣ малцинства на тъй нареченитѣ държави *победителки*, а и на оиѣзи, които се таксуватъ като победени. Както има равенство въ задълженията, трѣбва да има и равенство въ правата и за единитѣ и за другитѣ.

Но, въ интереса на самитѣ държави, народи и национални малцинства, нека добавимъ веднага, че съ това нѣкои крайни националистически, шовинистически фактори, срѣди групи и лица не трѣбва да злоупотрѣбаватъ като изопачаватъ тоя принципъ и го свеждатъ до една нелогичностъ само

и само да задоволят свои чисто егоистични, крайно явлюналистически, даже агресивни цели и намерения, сь което името да припишат вежди изваждатъ очи не само на владствуващитъ нации, а и на самитъ национални малцинства като ги поставятъ въ положение на съмнителна, неблагоприятна и опасна елементи въ държавата кждето съдбата ги е оставила да живеятъ и да се развиватъ като национални малцинства. Всички опити сь които се цели да се използва съдбата и националното настроение на малцинствата за егоистични, партийни, или агресивни, провокаторски цели и намерения трябва въсѣкога и навсѣкжде да се порицаватъ и преследватъ като вѣстосторинчески, вредни актове. Това е особено важно за страни кждето още религиозния, националенъ, племененъ или расовъ антагонизъмъ все още не е преустановенъ поради запаздалостта въ економическото и културно положение на мнозинствующитъ нации, а особено подядастнитъ имъ народности малцинства.

И така три сѣ начинитъ, формиитъ чрезъ които биха могли да се задоволятъ и правилно да се развиватъ различнитъ национални малцинства въ културно и економическо отношения. Културната автономия, териториалната автономия и правото за самоопредѣлене даже до отдѣляне на компашнитъ национални малцинства въ отдѣлни автономии, или свободни, независими политически единици — държави.

Единствената държава, въ която националната проблема е най-правилно, радикално разрешена е Съюзътъ на Съветскитъ Социалистически Републики, т. е. на една шеста отъ цѣлото земно кѣтѣ, сь 175 милиона население. Някога царска Русия сь пѣлно основание се считаше за грамаденъ авторъ — мжчилище на потиснатитъ народи. С. С. С. Р. е свободенъ съюзъ на свободнитъ и равноправни национаности. Може смѣло да се каже, че Съветскитъ Съюзъ е единствената страна на свѣта, въ която има и не може да има потисната една народностъ отъ друга. Съветътъ на народнитъ комисари още на 15 ноември 1917 г. въ „декларацията за правата на народитъ въ Русия“ провъзгласи:

1. Равенство и суверенитетъ на народитъ въ Русия; 2. Тѣхното право на свободно самоопредѣлене — до отдѣлянето и образуването самостоятелна държава; 3. Отмѣняването на всички и всѣкакви национални и национално религиозни привилегии и ограничения; 4. Свободно развитие на националнитъ малцинства и етнически групи, населяващи руската територия.

Този декретъ бѣ подписанъ отъ Ленинъ, и още отъ първия день се започна неговото осъществяване на дѣло. Въ процеса на прилагането на този декретъ стара Русия се пре-

върна въ РСФСР въ „свободенъ съюзъ на свободнитѣ народи, федерация на съветскитѣ национални републики“. И действително, почна едно годѣмо разпредѣление, разграничение на народитѣ по националния знакъ; създадоха се редъ отдѣлни, автономни републики и области, само тѣхъ самостоятелни, а въ послѣдствие съюзни републики: Украйна, Бѣлорусия, Кавказскитѣ републики, Азербейджанъ, Армения, Грузия, Абхазия, Аджаристанъ и пр. и въ РСФСР да се разграничаватъ пакъ по националния знакъ: киргизитѣ, башкиритѣ, татаритѣ, каремнитѣ, комитѣ, чувашитѣ, нѣмцитѣ, калмикитѣ, осетинитѣ, чеченитѣ, дагестанитѣ, кабардинитѣ, черкезитѣ, бурятитѣ—мооголи, якутцитѣ и др. народи и народности, които влизаха въ бившата царска Русия. По-сетне самоопредѣлиха се, организираха се пакъ по скѣпия националенъ знакъ тюркменитѣ, узбекитѣ и др. Тоя бързъ и силенъ процесъ на разграничение на народитѣ по националния знакъ не ги отдалечи и раздѣли единъ отъ други. Напротивъ, всички тѣхъ доброволно самоопредѣлили се и разграничили се по националния знакъ народи, вѣзбоха помежду си въ тѣсенъ съюзъ и така се създаде, оформи Съюзътъ на Съветскитѣ Социалистически Републики, като една единна, цѣлостна държава. Но тоя съюзъ е съставенъ не отъ подчинени, завладени народи, а отъ народи, които ся се национално разграничили, самоопредѣлили. Въ това отношение съветската властъ можа, следъ като групира цѣлото население въ държавата, безъ разлика на произходъ, езикъ, вѣроизповѣданіе, да унищожи въ основата националнитѣ гнѣтъ и да създаде условия на взаимно довѣрие и да постави основата на братското сътрудничество между всички живущи въ Съюза народи, като на националнитѣ малцинства даже на вай-малкитѣ народности откъслепи въ разнитѣ републики и автономни области се предостави правото да се самоопредѣлятъ, като имъ се разчиства пътя на тѣхното развитие и запазване на националнитѣ имъ особености, права, обичаи, битѣ, езикъ, култура.

Но въ СССР равноправіето на всички народи би останало само на юнга, ако работата се ограничише само съ провъзгласяването на това равноправіе, а не се започнеше на дѣло още отъ първия день да се помага съ всички сили на потиснатитѣ народи да се слобиятъ съ това равноправіе въ действителностъ. . . Ето защо съветската властъ, следъ като освободи потиснатитѣ националности, почна да имъ помага въ изграждането на тѣхна собствена държава, започна да създава действащи на тѣхния роденъ езикъ сѣдилища, администрация, стопански и просвѣтни органи. Заедно съ това тя започна усилено да готви отъ мѣстнитѣ жители, които лаятъ бѣга и обичаитѣ на мѣстното население и които познаватъ тѣхния

стоанска и културен живот. За това бѣ нужно да се създаде писменостъ за всѣки народъ и училища обучаващи на родния езикъ. Нужно бѣ да се научи всѣки изоставалъ назадъ народъ какъ той, използвайки всички скрити богатства на страната, по-най-прѣкъ нѣкъ ще догони по-напредналитѣ народности, и какъ по единъ най-лесъ и бързъ начинъ да изживѣе своята назаднаостъ. Трѣбваше политически да се възпитатъ тѣх изоставали назадъ народности, да се научатъ какъ да се борятъ и освободятъ и отъ своитѣ едноплеменни потисници и економически експлоататори. Съ всички мѣрки, прокарани съ образцова енергия, можа да се постигне, щото всѣхъ, дори и най-малката народностъ, действително да стане свободна нация, а не само по конституция, да стане равнопоставена съ всички други националности въ Сѣюза на Съветскитѣ Социалистически Републики.

Така че въпросътъ за националнитѣ малцинства, тъй както сѣ разпредѣлени и поставени да живѣятъ и се развиватъ въ края на краищата е въпросъ за самоопредѣлението на народитѣ, което ще може да се постигне съ общи усилия, обща координирана борба на всички национално угнетени и економически експлоатирани народи и националности.

Ето защо, принципътъ за пълното равнопоставяне на всичкитѣ нации въобще е най-логичния, най-правилния, най-справедливия, като това равнопоставяне съ време се приложи и по отношение и на държавното строителство т. е. правото на всѣки народъ, по-голямъ или малкъ да се самоопредѣля, като му се предостави свободата даже и за отдѣляване.

Но що значи самоопредѣление на народитѣ? Какво собствено трѣба да се разбира подъ това понятие? Трѣба ли да търсимъ отговорътъ на този въпросъ въ юридически дефиниции отъ общото право или пъкъ отговорътъ ще ни даде историко-економическото развитие на странитѣ и държавитѣ, въ които съществуватъ и се развиватъ националъ-освободителнитѣ движения? Като се абстрахираме отъ всѣкакви обобщения, сухи юридически формули и дефиниции, а се вземемъ и разберемъ историко-економическитѣ условия при които сѣ се развивали националъ-освободителнитѣ движения, ще дойдемъ до заключението, че подъ самоопредѣление на народитѣ се разбира признаване не само равнопоставяне на всички нации, народи въобще, но и равнопоставяне по отношение на държавното строителство т. е. правото на народа за самоопредѣление, за отдѣляванетоъ отъ чужда многонационална държава, сир. образуване на отдѣлна държава. Това не значи, че всички народности ще трѣба да възприематъ в следнатъ единъ краенъ национализъмъ, да преследватъ иредентически стремления, тъй като въ този случай самиятъ принципъ се изопачава,

а на практика, вместо да се притъпи антагонизмът между отделните народи и народности, се раздухват националистическите страсти и още повече се развива съперничеството между отделните държави, а това е най-пакостното както за отделните държави, тъй и за угнетените народи и национални малцинства.

Всяка държава не може и не трябва да угнетява живущите въ нейните предели чужди народи и националности. При сегашните конкретни особености на националната проблематика на Балканите, националните движения въ всяка държава имат своя история, свои специфични характеристики като национално-революционни движения въ сегашната епоха епохата на империализма и съперничества както между великите, тъй и малките държави победители и победени.

Следователно, въ общата борба за освобождението на балканските угнетени народи и националните малцинства главната цел е да се обезпечи демократизмът въ умовете и управлението на държавата като всички етнически групи, национално-угнетени народи, паралелно съ всички економически експлоатирани маси поведат организирано, системно обща борба щото управлението въ отделните държави да се повърти на лица и партии, които напълно са за демократизма въ управлението и искрено и на дъло възприемат принципът за самоопределянето на угнетените народи и националности, защото не може да има свобода въ една държава, въ която има национален гнет и робство, не може една нация да бъде свободна когато угнетява друга народи или етнически групировки, които живеят въ нейните предели.

Да се обвиняват привържениците на самоопределянето т. е. на свободата на отделние, въ поощряване на сепаратизма е глупост и лицемерие... 3 щото въ всяка държава, отричането свободата на самоопределянето, т. е. отделние на нацията означава само защита на привилегиите на властващата нация и полицейските начини на управление, въ ущърб на демократическият.

Който стои на гледището на демокрацията, т. е. на решаването на държавните въпроси от масата на населението, той прекрасно знае, че от дръкването на политическите решения на масата — „има една огромна дистанция“. Масата на населението превъзходно знае от дългогодишен опит значението на географически и економически връзки, преимуществото на голъми пазари и голъми държави, и ще бъдат за отделянето само тогава, когато националният гнет и националните приеми не направят съвместния живот съвършено невоносим и тормоз за всевъзможните стопански отношения. Отричането правото на самоопределяне, или

на отделяне, на практика неизбежно означава поддържане привилегиите на властующата нация¹⁾.

Посочените три начина или форми за разрешаването на въпроса за националните малцинства, въ една или друга смисъл, постепенно, въ някои страни и държави се предлагат, без обаче да има дадена, по редъ вътрешни, международни и др. съображения, една по-конкретна форма на приложение въ живота на държавите.

Някои от националните малцинства и угнетени народи въ отделните държави се борят преди всичко за своето съществуване, а други търсят пътя, водятъ борби за политическо влияние и за участие въ управлението на страните. Но, безспорно е, че за да иматъ какъвто и да е успѣхъ въ тѣхните усилия и борби, основната, да я наречемъ теоретическа база, върху която ще трѣбва да застанатъ е не само на думи, а и съ дѣла да възприематъ становището за борба и извоюване на все по-голямъ и по-голямъ демократизъмъ въ управлението и проистичащото отъ него уважение, респектъ къмъ човѣката личностъ и признаването на нейната пълна гражданска, политическа, национална равноправностъ. А това ще се постигне преди всичко като се застане на ясни, определени принципи и становища въ общата борба и въ общосътрудничество, даже въ широки коалиции съ истинските демократически: политически, економически и социални сили въ отделните страни или общо въ цѣлата държава. Безъ този основенъ принципъ борбата неминуемо ще се отклонява все по-надѣсно или по-надѣво, а може би ще избие и въ крайности било отъ властующите сѣли, лица или отъ самите угнетени народи и национална малцинства, а това не е въ интереса нито на едините, нито на другите, а само на трети, ужъ „доброжелатели“, а въ сжачностъ заинтересовани лица и чужди фактори.

За да могатъ разните нации свободно и мирно да живеятъ заедно или да се разсѣлятъ (когато това имъ се наложави) като се оформятъ, образуватъ отделни държави, необходимо е пълнѣ демократизъмъ въ умовете и управлението. Не трѣбва да има нито най-малко претѣснение, нито най-малка несправедливостъ къмъ националните малцинства въ всичко, което се отнася за тѣхното отделно културно и национално развитие — ето принципите на истинската демокрация.

¹⁾ „Националните въпроси въ мина, сегѣ и сѣга“ отъ К. Туантъ.

Трагедията на Балканитѣ

Нѣма какъ на свѣта какъто националитѣ, политически и економически взаимоотношения да сж тъй заплетени както на Балканитѣ, това огнище на размирици и войни. Всички знаятъ че и повода за всеобщата война се даде отъ Балканитѣ — сараевската бомба предизвика общия пожаръ въ цѣла Европа. Защо? Затуй защото Балканския полуостровъ на кръстопътя между тритѣ материка: Европа, Азия и Африка се намира на голѣмитѣ пътища, за които до всеобщата война се развиваше империалистическата борба. До всеобщата война Балканитѣ бѣха прицелната точка на всички голѣми империалистически държави, които стремително се стараеха да прострѣтъ своитѣ завоевания или влияния въ полуострова, отъ какъто мачуватъ всички пътища къмъ Багдаты сир. богатата и пространна бивша Османска империя или Суеца, Египетъ и Индия. Германскитѣ империализъмъ най напредъ бѣ насоченъ отъ Берлинъ къмъ Багдаты. Французскитѣ, английскитѣ — също къмъ малаазиятския и арабски полуострови. До всеобщата война, като се засилваше борбата на империалистическитѣ държави въ Европа — балканската проблема изпълваше на сцената. Сега трѣбва да се отбележи, че въпроса за близкия Изтокъ нѣма вече онова значение за западноевропейскитѣ велики държави какъто имаше преди всеобщата война, защото богатитѣ и стратегически мѣста и провинции: Сирия, Месопотамия, Палестина бидоха завзети и завладени отъ европйския империализъмъ.

Съ насилническитѣ жирни договори въ Версайа, Трианонъ, Ньои, така се очертахъ границитѣ на балканскитѣ държави, че последнитѣ да не могатъ да съществуватъ безъ опеката на своитѣ покровители т. е. великитѣ западноевропейски и империалистически държави.

Какъто на Балканския полуостровъ се сблъскватъ интереситѣ на великитѣ империалистически държави, тъй на самото мѣсто се сблъскватъ завоевателнитѣ интереси на самитѣ балкански държави. Гърция, Ромъния, Югославия, България отъ десетилѣтия желатъ да се разширатъ за да постигнатъ своя националенъ идеалъ. Тѣ даже нѣколко пъти туриха въ карта своето съществуване като при това дадоха огромни човѣшки и материални жертви всѣка въ името на своя националенъ идеалъ. Обаче, виде се, че величието на една отъ тѣхъ означава мизерия на останалитѣ.

Балканскитѣ народи воюваха две години повече отъ останалия свѣтъ и всеобщата война трѣбва да се сиѣта не отъ 1914 год. когато тя фактически избухна, а отъ 1912 год. ко-

гато се почна балканската война. Въ разстояние на шест години по цялия полуостров се пролѣ пробоина кръвъ. Положението днесъ е много по лошо отколкото въ останалата частъ въ Европа. Балканската проблема освенъ, че не се правилно разреша, а ти още повече се забърква, защото тъй жлезави невинитѣ империалистически държави.

Македония разположена почти въ центъра на полуострова, порази своето географическо и стратегическо мѣстоположение, обзаката на раздора между балканскитѣ държави, отъ 40 год. се бори за своята свобода и независимостъ, но биде раздѣлена въ Букурещъ (1914 год.) и Нюби (1919 год.), на три: $\frac{1}{10}$ на Сърбия, $\frac{2}{10}$ на Гърция и $\frac{1}{10}$ на България. Създаде се Албания, обаче по-голямата частъ отъ албанцитѣ останаха въ предѣлитѣ на Югославия, Чернагориятѣ, хърватитѣ, боснийцитѣ, херцеговинцитѣ, словенцитѣ лишени отъ правото да се сѣятъ за народи трѣбва да се наричатъ „югославини“. Добружия се раздѣли на две и пакъ цялата остана подъ ирето на ромѣнската олигархия и ромѣнскитѣ чоков като системно се прогонва мѣстното българско и турско население лишено отъ всѣкакви права, а на останалитѣ жители насилза се отнематъ всички имоти. . . Тракия, сжато въорѣжки всѣко право, биде раздѣлена на три като една частъ се остави подъ Гърция, другата подъ България, а половината (Източна Тракия) подъ Турция. На всѣкъде огромни измисловани малцинства лишени отъ всѣкакви права произволно и насилствено се изселятъ отъ една територия на друга, като се оставятъ на произволъ на сждбата, да мрътъ отъ студъ, гладъ и мизерия. При това положение не сж доволни даже онѣзи, които прекомерно увеличиха своята територия, и удовлетвориха своитѣ завоевателни апетити. Такива държави на Балканския полуостровъ сж Югославия, Ромѣния и Гърция. И тритѣ ужъ като награда за доброто имъ поведение, въ сжщностъ умишлено се увеличиха и то тъй, че да може още повече да се усложни положението на Балканския полуостровъ. При това положение нѣма миръ и спокойствие за правилно политическо, национално, економическо и културно развитие. Дѣже тѣзи, които прекомерно увеличиха своитѣ завоевателни апетити, като Югославия и Ромѣния сж неспособни, тесператъ предъ утрешнитѣ дѣнъ и заснаватъ своята войска и увеличаватъ своитѣ въорѣжавания като вкѣре въ държавата се крепатъ само на тероръ и насилие. Отъ всички държави на Балканския полуостровъ, Югославия и Ромѣния вѣзга вѣлчка повече отколкото предполоагаха. Това станъ, може бѣ, нарочно за да се усложнятъ още повече отношенията между балканскитѣ народи, за да се използватъ тѣхната слабостъ и безпомощностъ отъ админитѣ империалистически държави.

Но пита се какво излезе от това? Единъ малък прегледъ на положението въ балканскитѣ държави ще ни покаже много ясео, колко нестабилно, опасно и пълно съ изненади е общото положение на балканитѣ.

Р. Х. Маркъмъ, кореспондентъ на бостонския и „Крицанъ Сайънсъ Мониторъ“ въ една статия помѣстена въ новата американска енциклопедия, за Балканитѣ пише следното: „Балканскиятъ полуостровъ е населенъ съ най-големата смесница отъ раси, какъто би могла да се намери въ Европа. Резултатътъ е едно крайно сложно положение на малцинствата, опасността отъ която се усилява отъ агресивния национализъмъ, който въ всяка страна силно се стреми къмъ децентрализиране на всички малцинства въ нейнитѣ граници въ същото време, когато тя протестира противъ подобно третиране на сънародникитѣ ѝ въ други страни.

Въпросътъ за малцинствата допринесе повече отъ всяки другъ факторъ за крайната нестабилностъ на балканскитѣ политически отношения и за силното и дълго съперничество и враждебностъ между съседнитѣ народи.

Но, въпреки че говорятъ различни езици и хранятъ конфликти въ жделения, народитѣ много и чуждо си приначатъ единъ на другъ дори по дрехитѣ които носятъ, по пѣснитѣ, които пѣятъ и по храната, която ядатъ. Тѣ всички сж били подложени на въздействието на три могъщи сили: византийската култура, турския деспотизъмъ и едно селско стопанство.

Византийскиятъ начинъ на мислене и държане а византийското мировоззрѣние намериха най-добрия си изразъ въ точно православната църква и най-лошия си изразъ — въ фанатизма. Тия две институции действаха ръка за ръка и бѣха прояви на същата сила, съществено ориенталска, мистична, емоционална и западаща. Тѣ почваха на олигархия, водеха корупция и привилегии и се поддържаха чрезъ двуличие, подкушничество и потискане на маситѣ. Тѣхнитѣ символы бѣха крестоносци, разкошъ и великоленіе за малцинството и голѣма беднотия, нечистота и невежество за мнозинството. Когато турцитѣ нахлуха въ Балканския полуостровъ презъ 1356 год., заеха цѣла юго-източна Европа и я държахъ подъ властита си цѣла петъ вѣка, тѣ не туриха край на византизма, но по-скоро отново засилиха най-лошитѣ му елементи чрезъ присъждане на турския бруталностъ и латаргия.

Балканскитѣ народи до голѣма степенъ сж селски, особено сирити, невежи, назаднали и слабо организирани. Следователно въ всяка балканска страна градската интелигенция, търговцитѣ, дребнитѣ индустриалци и банкери управляватъ държавата, обикновено за своя собствена облага. Слабъ и спазмодиченъ общественъ контролъ дава възможностъ на парти-

ни, които са на власт, да стават арогантни и да се покваряват. Държавата е машина за даване на господстващите политически токчета облаги, колкото могат да се извлекат от селяните, докато последните не се явно въбунтуват. Изборите са срѣдство, чрезъ което правителствата си засилватъ своите позиции; рѣдко правителства са били отстранявани отъ властъ чрезъ гласуване. На дѣло всички балкански държави си приличатъ, по зараждането и структурата на управителните имъ машини. Тѣ всички са се създали като последица отъ редица бунтове, възстания, срещу турците, завършени съ успѣхъ отъ бунтовници-герои, подпомогнати отъ заинтересовани външни държави, главно отъ Русия. Силна оппозиция и бунтуване, следователно са били дълго време приети сили въ политическия животъ на Балканите. Най-популярните лидери са бунтовници и революционните методи и прѣката акция са на голѣма почта. Неразрешените международни отношения са нахигнали патриотизма до гланна народностна добродетель и постоянната атмосфера на латентна война е направила отъ войнѣтъ главенъ герой и не допуска свободно критикуване и демократиченъ контролъ. Да разкриеш и обвинишъ правителствени актове на поквареностъ при такова едно положение би значело да вършишъ предателство. При такива обстоятелства военните елементи упражняватъ господстващо влияние; тѣ са могѣщия неотговоренъ факторъ задъ балканските правителства, дирижиращъ и парламентъ, и правителства и напълно прѣвещъ за свободно прозвляне на общественото мнение.

Почти въ всички случаи бунтовниците-герои, които са постигнали националното освобождение, са писали много демократични конституции, точно разпредѣлящи функциите на държавата на тритѣ класически отдѣла и целящи осигуряване на административна дееспособностъ, законодателна независимостъ и слаба безпристрастностъ. На дѣло, обаче, тѣ обикновено са установявали полудиктаторски форми на управление. Въ единъ случай тѣ са ставали сами глави на управлението (Сърбия, Турция и Албания); другъ пътъ тѣ са действували чрезъ докарани отъ вънъ крале (Ромѣния, Гърция, България)...

Заедно съ разширянето на просвѣтата всрѣдъ селските маси, образуватъ се силни селски партии и се ускорява единъ новъ видъ социално политико економическа борба, която започва все повече да господствува на Балканите. Интелигенцията и гражданския елитъ — тия, които притежаватъ вестниците, контролиратъ училищата и университетите, пишатъ повечето отъ книгите, управяватъ банките, ръководятъ ново създадената индустрия и командуватъ армията, са принудени

да заемат отбранителна позиция. Тъ трябва да се борятъ съ все по-голяма яростъ и бруталностъ, за да задържатъ своето върховенство...

Основни политически различия между политическите партии не съществуватъ обикновено на Балканитѣ. Лоялностъ къмъ главатаритѣ и охота за плячка съ доминиращи сили. Има, все пакъ, една обща раздѣлна линия, която раздѣля една група партии отъ друга. Въ България бойната линия намира селянитѣ, засилени отъ работницитѣ, отъ едната страна, а отъ другата — цѣлата буржоазия. Въ Гърция изобщо — републиканци срещу монархисти: по-жилави, енергични и прогресивни бѣжачки се установиха въ новосъздаденитѣ села въ потпадна анексиранитѣ северни части на страната срещу тия, които населяватъ острова отъ две хилядилѣтис насамъ. Въ Албания управлението на кралъ Зогу представлява господство на малкъ брой буржоа и интелектуалци напъ старитѣ бейове землевладѣлци.

Въпреки теоретическитѣ защитни мѣрки и конституционни протекции, личната свобода не е сигурна въ която и да е балканска страна. Последнитѣ години донесоха, все пакъ, известно подобрене въ тая областъ. Макаръ, че съществува още едно своеобразно, патриархално диктаторство извършва се безспорно напредъкъ къмъ действителна демокрация.

Къмъ края на статията си г. Маркъмъ завършва общата характеристика съ констатацията, че бюрокрацията на Балканитѣ е парализиращъ националенъ порокъ.¹⁾

Кризата въ балканскитѣ държави

Кризата, въ широкъ смисълъ на думата — економическа, политическа, социална — върлува въ всички балкански държави и се изострюва все повече и повече като взима напъстрителни размѣри. Като изключимъ Турция, която не е чисто балканска държава и която, ако не въ економическо, то въ политическо отношение, се радва на едно сравнително стабилно положение, всички останали държави на полуострова преживѣватъ изжнати, които никой не знае до къде ще ги заведатъ. Въ всичкитѣ държави бедствието на маситѣ се е засилило до крайни степени.

Не е само финансовата криза, а също тъй политическата и социална кризи, които още повече влошаватъ общото положение въ всѣка отдѣлна държава.

Въ Гърция непрекъснато ставатъ бунтове и преврати,

¹⁾ Изв. в. „Меръ“ 28. IX. 1932 год. съобщава В. Зографовъ.

които изтощават жизнените, економически и национални сили на народа. Романи не можа да намери спасение въ псевдодиктатурата и се люшка въ разни посоки безпомощна да затвърди управлението и да тласка напредъ своето економическо и културно развитие. Въ Югославия при бушувалата финансово криза и стопанско бедствие трѣбва да притуримъ борбата на народите за запазване народностната си физиономия и за правото си на свободно културно развитие. Югославия следъ безусловния опитъ да се претопатъ народите въ кралството съ кралската диктатура, лири изходъ изъ забърканото си положение чрезъ конституционни фокуси, които още повече забъркватъ положението ѝ. Експериментътъ следъ преврата отъ 6 януарий 1929 год. освенъ че не унищожи националните различия, а засили сцеплението между несръбските народности. Наместни политическата борба на нѣкои отъ народите и националностите не се изразява вече въ иллегални акции, но затоа пъкъ осакатяването на тѣхните стремежи къмъ федеративното преустройство на държавата сѫ по-големи отъ колкото преди диктатурата, а обединителния чисто сръбски стремежъ следъ диктатурата е разслабенъ.

„Балканската проблема — казватъ компетентни лица — има две основи: националната и економическата, общо стопанската. Следователно налага се съчетаването, съгласуването на националния принципъ съ стопанското начало, а това е много трудно за Балканите, тъй като нито общостопанското развитие е завършено, нито националните килежъ е преустановенъ. Балканите не сѫ приключили тѣхната историческа еволюция. Последната не зависи само отъ волята на тѣзи които сѫ живи. Тя зависи до нѣйде отъ влиянието на миналите поколения, а също тъй и отъ — бъдещето поколение. Въпросътъ съ замедените народи и потиснати национални малцинства на Балканите, стои откритъ, неразрешенъ и виси като зомоклиевъ мечъ върху балканските държави. Македония — тази следвоенна Польша — разпокъсана, Хърватско — потиснатъ, Черна Гора, Добруджа, Косово, Тракия, Бесарабия, Трансилвания и пр. всички жертви на единъ режимъ и система на управление, много по жестоки отъ колкото преди всеобщата война*.

Когато балканските народи се вглеждатъ или срѣщатъ сили, схващатъ, разбиратъ, че тѣхните интереси имъ диктуватъ, налагатъ да се разбератъ взаимно. Обаче великите империалистически държави, всички сѫ стремятъ да използватъ това още не изяснено положение на Балканите. Постоянното съвличество между великите империалистически държави още повече се развива, усилява въ бунтуващите се страни, области, и само следъ като на великите империали-

стически държави и тяхните правителства се отнеме тази възможност на влияние, атмосферното налягане ще се намали ще спадне. . . .

Така, че главния виновник за сегашното трагично положение на балканските държави, са заинтересованите великите империалистически държави, които за своя груби материални и политически интереси нарочно тъй скрояха сегашните балкански държави за да ги използват и въ бъдеще за свои по-близки и по-далечни груби, чисто империалистически интереси.

Почти всичките балкански правителства, поставени въ невъзможност се надпреварват кое по-напредъ и повече да се хвърли въ обятията на някоя отъ великите империалистически държави, като смятатъ, че по тоя начинъ ще поправятъ своето разклатено положение и, че ще осигурятъ бъдещето на отделните държави. Въ сущностъ тѣ преследватъ пакъ свои чисто партийни егоистични интереси и на народите живущи въ отделните държави гледатъ като на стадо, което може всячески да се използва и готово всеки моментъ да се заведе на заколение. Това положение за дълго не може да продължи. И ако балканските правителства не употребятъ героически усилия поне да сменятъ остротата на националните борби и неспособната немиждава до днесъ економическа, финансова, общостопанска криза отъ горе, чрезъ разумни, радикални и справедливи мероприятия, то неминуемо народите ще се наложатъ, отъ долу. . . Това е тъй ясно — ежедневните факти и събития въ всичките балкански държави показватъ, че излишно е даже да се доказва. Ако пъкъ народите въ лицето на техните политически организации: партии като елементъ на управление, а не — за разожение и поквара, економически, национални и др. сдружения, групи и лица не сторятъ това, ще се дойде до нови пожари, нови кръвопролития, въ които отделните народи и национални малцинства ще пострадатъ съ своя имотъ, своя животъ, а бъдещето поколение оставятъ за дълго време да изпитва политически, националенъ, економически — социаленъ гнетъ.

Съ развитието на международните връзки и на съвременния технически напредъкъ развива се, засилва се и стремжътъ за национално самоопредѣлене и народностния принципъ става главенъ стимулъ въ борбите на народите за създаването на модерната държава. При бушувашата обща криза обществените институти ще трѣбва коренно да се преустроятъ като въ живота се приложатъ нови идеи за стопанско и политическо преустройство, едно искане, желание, което се

предизвиква отъ напредничавитѣ дейци и организации въ всички културни страни кадето по настоящемъ се водять ожесточени борби за реформи.

Събуденитѣ националности ще използватъ бушувашата почти въ цѣлия святъ криза, за да се противопоставятъ на всякакви диктатури и укрепятъ своитѣ позиции за свобода, равноправие и демократизмъ въ управлението.

Днешното поколение може да се смята щастливо, че е повикаво да участвува въ борби съ епохално историческо значение — борби за политическо, национално и социално освобождение.

Съдържание:

	стр.
1. Предговоръ	1—6
2. Народъ, нации, държава	7—11
3. Покровителството на малцинствата. Историческото развитие на въпроса за малцинствата	11—21
4. Договоритѣ за защита и покровителство на националнитѣ малцинства, сключени следъ всеобщата война	21—32
5. Малцинствениятъ въпросъ на Парижката конференция	22—24
6. Постановленията, съдържащи се въ договоритѣ за миръ относно защитата и покровителството на малцинствата	24—32
7. Въпросътъ за националнитѣ малцинства	32—36
8. Държавната идея и идеята за нацията	36—39
9. Всеобщата война и националнитѣ малцинства	39—42
10. Националнитѣ малцинства въ Европа	42—37
11. Трайността на мирнитѣ договори	47—50
12. Обществото на Народитѣ и национал. малцинства	50—56
13. Асимилиране на македонцитѣ въ Югославия	57—61
14. Къмъ реформи въ процедурата на Съвета на О. Н. относно народностнитѣ малцинства	61—67
15. Ревизията на договоритѣ за миръ сключени следъ всеобщата война	68—78
16. Тритѣ начини или форми за разрешението на въпроса за националнитѣ малцинства	79—86
17. Трагедията на Балканитѣ	87—91
18. Кризата въ балканскитѣ държави	91—94

ОТЪ СЪЩИЯ АВТОРЪ:

1. ЗАТОЧЕНИЕТО ВЪ САХАРА-ФЕЗАНЪ

София, 1910 год. Стр. 230. — Цена 50 лева

2. ВЪ МАКЕДОНИЯ ПОДЪ РОБСТВО СОЛУНСКОТО СЪЗАКЛЯТИЕ (1903 год.)

(ПОДГОТОВКА И ИЗПЪЛНЕНИЕ)

София, 1934 год. Стр. 350. — Цена 80 лева

НАСКОРО ШЕ СЕ СЛОЖИ ПОДЪ ПЕЧАТЪ:

3. НАЦИЯТА, НАЦИОНАЛНИЯТЪ ВЪПРОСЪ И ИМПЕРИАЛИЗМА

Забележка. По една техническа грешка, на стр. 42, подъ заглавието „Националните малцинства въ Европа“, първите седемъ реда се припоитарятъ, като при това пропуснато е да се отбележи, че сведенията, които се даватъ са взети отъ една статия на г. проф. Г. П. Геновъ, публикувана въ в. „Миръ“ бр. 9610 отъ 26 юни 1932 год.

Нар. Библиотека, София